

Utlåtande 2014:74 RVI (Dnr 303-1952/2013)

Stockholms stads kemikalieplan 2014-2019

Förslag från miljö- och hälsoskyddsnämnden

Kommunstyrelsen föreslår att kommunfullmäktige beslutar följande.
Stockholms stads kemikalieplan 2014-2019, enligt bilaga 2 till utlåtandet, godkänns.

Föredragande borgarrådet Per Ankersjö anför följande.

Ärendet

I samband med kommunfullmäktiges beslut om stadens miljöprogram 2012-2015 (utl. 2011:171, Dnr 303-1207/2010) fick miljö- och hälsoskyddsnämnden i uppdrag att ta fram en kemikalieplan för Stockholm. Kemikalieplanen utgår från visionen om ett giftfritt Stockholm 2030. I ett inledande avsnitt beskrivs vilka typer av ämnen som är viktigast att minska förekomsten av, och den särskilda inriktningen på barns exponering. Därefter beskrivs sju olika åtgärdsområden:

- Stöd till implementering
- Dialog/information
- Upphandling
- Byggmaterial
- Kemikaliehantering
- Tillsyn
- Miljögiftsövervakning

För varje verksamhetsområde definieras vad visionen betyder inom det området och förutsättningarna för att nå dit. Medan visionen är långsiktig ges förslag på åtgärder och strategier som kan genomföras på kortare sikt för att utveckla staden i riktning mot visionen. I alla områden ges särskild vikt åt åtgärder som syftar till att minska barns exponering för farliga ämnen.

En genomgående princip i planen är att staden inte ska bygga upp egna system för kravställande på varor, byggmaterial och kemiska produkter utan istället använda befintliga verktyg.

Beredning

Ärendet har beretts av miljö- och hälsoskyddsnämnden och remitterats till stadsledningskontoret, arbetsmarknadsnämnden, exploateringsnämnden, fastighetsnämnden, idrottsnämnden, kulturnämnden, kyrkogårdsnämnden, servicenämnden, socialnämnden, stadsbyggnadsnämnden, trafik- och renhållningsnämnden, utbildningsnämnden, äldrenämnden, överförmyndarnämnden, stadsdelsnämnderna Bromma, Enskede-Årsta-Vantör, Farsta, Hägersten-Liljeholmen, Hässelby-Vällingby, Kungsholmen, Norrmalm, Rinkeby-Kista, Skarpnäck, Skärholmen, Spånga-Tensta, Södermalm, Älvsjö och Östermalm, Stockholms Stadshus AB, Byggmaterialindustrierna, IKEM – Innovations- och kemiindustrierna i Sverige, Kemikalieinspektionen, Naturskyddsföreningen, Naturvårdsverket, Scandinavian Copper Development Association, Sveriges fog- och limleverantörers förening och Världsnaturfonden WWF.

Av dessa har överförmyndarnämnden och Världsnaturfonden WWF inte inkommit med något svar och Sveriges färgfabrikanters förening har anslutit sig till Sveriges fog- och limleverantörers förenings yttrande. Vidare har Stockholms Stadshus AB avböjt att själva besvara remissen men har underremitterat ärendet till dotterbolagen AB Familjebostäder, Micasa Fastigheter i Stockholm AB, Skolfastigheter i Stockholm AB (SISAB), Stockholm Vatten AB, AB Stockholmshem samt AB Svenska Bostäder.

Därutöver har synpunkter även inkommit från Karolinska Institutets (KI) institut för miljömedicin, Kungliga Tekniska Högskolans (KTH) avdelning för yt- och korrosionsvetenskap samt Nordic Galvanizers.

Av dessa utgör inte yttrandet från Kungliga Tekniska Högskolan ett yttrande över kemikalieplanen som sådan, utan är ett konkret inspel till underlaget som låg till grund för det fördjupningsarbete kring lokala fokusämnen som genomfördes vid miljö- och hälsoskyddsnämndens sammanträde den 8 april 2014. Yttrandet redovisas av den anledningen inte i

detta ärende, men har likväl tagits i beaktan under ärendets beredning och i den sammanvägda bedömningen i den konkreta sakfrågan om lokala fokusämnen.

Stadsledningskontoret anser att planen kan komma att utgöra en viktig del av stadens miljöarbete samt att den till formen passar väl till att utgöra en riktlinje till stadens miljöprogram.

Arbetsmarknadsnämnden anser att planen är ett bra underlag inför stadens fortsatta arbete för ett giftfritt Stockholm 2030. Nämnden ser det som positivt att kemikalieplanen knyter an till målen i Miljöprogram för Stockholm 2012-2015 inom målområdet Giftfria varor och byggnader, men framhåller att det är angeläget att förslagen inarbetas även i stadens budget som är styrande för nämnder och bolag samt att de merkostnader som planen kan innebära bör följas upp.

Exploateringsnämnden är positiv till kemikalieplanen och anser att det är mycket positivt att ett kemikaliecentrum inrättas i staden som stöd till nämndens arbete med kemikalier och material. Nämnden uppfattar dock att delar av kemikalieplanen är otydlig och efterlyser härvidlag ett antal förtydliganden.

Fastighetsnämnden delar planens ståndpunkt om att kemikaliefrågan är både komplex och aktuell. Nämnden anser också att det är positivt att kemikalieplanen har ett utpekad fokusområde på barns vardag. Nämnden uppfattar dock att delar av kemikalieplanen är otydlig och efterlyser härvidlag ett antal förtydliganden.

Idrottsnämnden ställer sig positiv till planen, särskilt till bildandet av ett kemikaliecentrum och ett kemikalieregister. Nämnden anser att detta är ett bra stöd i upphandling av kemikalier och varor för drift och byggnation.

Kulturnämnden välkomnar stadens fokus på kemikaliefrågorna som är viktiga för såväl nämnder och bolag som för medborgare. Nämnden anser att kommunikationsinsatserna är extra angelägna och efterlyser stöd både vad gäller kemikalier och kemikaliekrav i upphandlingar.

Kyrkogårdsnämnden ställer sig bakom förslaget till kemikalieplan.

Servicenämnden stödjer förslaget till kemikalieplan som på ett tydligt sätt klargör prioriteringar och viktiga utgångspunkter för stadens fortsatta arbete på området. I övrigt framhåller nämnden att det finns ett behov av ökad helhetssyn när det gäller stödet till nämnderna/bolagen i miljöarbetet, framför allt på upphandlingsområdet.

Socialnämnden anser att förslaget till kemikalieplan är en bra start för att höja medvetenheten och öka kompetensen inom kemikalieområdet. Nämnden

framhåller att det kommer att krävas en tydlig styrning och aktivt arbete inom hela stadens organisation för att förslagen ska få effekt.

Stadsbyggnadsnämnden ser kemikalieplanen som en bra utgångspunkt för stadens fortsatta och långsiktiga kemikaliearbete och anser att det ur stadsbyggnadsperspektiv finns flera angelägna utvecklingsområden. Nämnden anser även att satsningen på ett kemikaliecentrum är välkommen och att staden avser att bevaka kunskapsfronten och kommunicera en enhetlig kravbild. Nämnden ser också positivt på förslaget om att säkra hanteringen av rivningsavfall och föreslår vidare att sårbarheter till följd av ett fuktigare och varmare klimat uppmärksammas i stadens kemikaliearbete.

Trafik- och renhållningsnämnden anser att kemikalieplanen är bra och att indelningen gör det lätt att hitta i planen, men anser att det är olyckligt att två kapitel – avfall och förorenade områden – har valts bort eftersom staden kommer att behöva upphandla tjänster även inom dessa områden. Nämnden framhåller även vikten av att kemikaliecentrum och kemikaliedatabasen görs tillgängliga och enkla att använda.

Utbildningsnämnden är positiv till visionen för stadens kemikaliearbete, till den nya kemikalieplanens innehåll, till inrättandet av ett kemikaliecentrum vid miljöförvaltningen och till införandet av ett databaserat kemikalierregister. Nämnden anser att det är naturligt att barn och ungdomar är delaktiga i implementeringen av kemikalieplanen och i kemikaliefrågor över huvudtaget.

Äldrenämnden anser att förslaget till kemikalieplan samt inrättandet av ett kemikaliecentrum är ett bra och kraftfullt initiativ som ska leda till att stadens verksamheter ska minska och fasa ut användningen av produkter och material innehållandes skadliga ämnen som påverkar människor och miljö. Nämnden förstår avsikten med att särskild vikt ges åt åtgärder som syftar till att minska barns och ungdomars exponering för farliga ämnen, men anser att inriktningen bör vara generell då alla människor är av lika värde, såväl ung som gammal.

Bromma stadsdelsnämnd anser att planen är väl genomarbetad och på ett bra sätt anger vägen till en giftfri miljö. Nämnden framhåller att visionen förutsätter att staden samarbetar på alla plan och att erforderliga medel ställs till förfogande.

Enskede-Årsta-Vantörs stadsdelsnämnd är positiv till förslaget och vill framhålla vikten av utbildningsinsatser riktade till personal inom förskolan och skolan. Nämnden anser att kemikaliecentrum kommer att få en stor betydelse för att stadens nämnder ska kunna arbeta effektivt och systematiskt med genomförandet.

Farsta stadsdelsnämnd anser att kemikalieplanen är väl genomarbetad och att många bra åtgärder föreslås. Nämnden anser vidare att ett Kemikaliecentrum är ett mycket bra förslag och framhåller att stöd och

kompetensutveckling för berörd personal, inte minst upphandlare, är nödvändigt.

Hägersten-Liljeholmens stadsdelsnämnd anser att förslaget till kemikaliplan är väl genomarbetat och kan utgöra en bra grund för arbetet med att uppnå miljömålen för giftfria varor och byggnader. Nämnden välkomnar att fokus läggs på barnens miljö och ser positivt på de föreslagna åtgärderna, som till exempel information och utbildning om kemikalier till berörd personal samt att ett Kemikaliecentrum inrättas.

Hässelby-Vällingby stadsdelsnämnd välkomnar förslaget till kemikalieplan och anser att det är ambitiöst och väl genomarbetat. Nämnden anser vidare att en integrering av kemikalieplanen i stadens styrsystem ILS skulle stödja detta omfattande förändringsarbete och föreslår att indikatorer som avspeglar genomförandet av kemikalieplanen inkluderas i samband med att stadens miljöprogram revideras under år 2014.

Kungsholmens stadsdelsnämnd är positiv till den föreslagna kemikalieplanen och framhåller vikten av att kemikaliecentrum tilldelas tillräckliga resurser för att kunna bygga upp och utveckla verksamheten. Nämnden påpekar även att stadsdelsnämnderna är viktiga aktörer i detta arbete i och med att kemikalieplanen har ett fokus på barns vardag, varmed det är angeläget att utbildningsinsatser riktade till chefer och personal i förskolor samt lokalintendenter genomförs.

Norrmalms stadsdelsnämnd är positiv till den föreslagna kemikalieplanen och framhåller vikten av att kemikaliecentrum tilldelas tillräckliga resurser för att kunna bygga upp och utveckla verksamheten. Nämnden påpekar även att stadsdelsnämnderna är viktiga aktörer i detta arbete i och med att kemikalieplanen har ett fokus på barns vardag, varmed det är angeläget att utbildningsinsatser riktade till chefer och personal i förskolor samt lokalintendenter genomförs.

Rinkeby-Kista stadsdelsnämnd är positiv till förslaget till kemikalieplan och anser att den är välstrukturerad och belyser viktiga områden samt att det är föredömligt att barns vardag lyfts som ett prioriterat område. Nämnden anser att krav på varor och kemikalier behöver ställas redan i förfrågningsunderlaget inom alla områden där det är relevant och att högre krav kan ställas inom områden där barn och ungdomar exponeras.

Skarpnäcks stadsdelsnämnd anser att det är positivt att staden antar en kemikalieplan och att planen har tydligt barnfokus. Nämnden är även positiv till de föreslagna åtgärderna för att öka kunskaperna bland annat inom förskolan.

Skärholmens stadsdelsnämnd ser mycket positivt på inrättande av ett kemikaliecentrum då spetskompetens i området behövs. Nämnden hoppas att kunskapsspridningen som kemikaliecentrum ska stå för sprids till alla invånare och verksamheter i Stockholm, även icke kommunala aktörer.

Spånga-Tensta stadsdelsnämnd är positiv till den föreslagna kemikalieplanen och ser den som en viktig fortsättning på stadens miljöprogram.

Södermalms stadsdelsnämnd anser att det är mycket positivt att planen har en särskild inriktning mot att minska barns och ungdomars exponering för farliga kemiska ämnen. Nämnden framhåller att det behövs mycket stöd och information till nämnderna inom kemikalieområdet, till exempel när det gäller upphandlingsfrågor och anser att det föreslagna kemikaliecentrum som ska erbjuda stadens verksamheter kompetensstöd kommer att ha en avgörande betydelse för möjligheterna att kunna genomföra de åtgärder som anges i planen.

Älvsjö stadsdelsnämnd anser att kemikalieplanen är väl genomarbetad med många konkreta och bra åtgärder. Nämnden framhåller att det föreslagna Kemikaliecentret förhoppningsvis kan erbjuda det stöd nämnden har saknat och medverkar gärna i det planerade projektet om kemikalier i förskolan. Nämnden betonar avslutningsvis att ett databaserat rapporteringssystem för kemikalier måste bli användarvänligt för att inte motverka sitt syfte.

Östermalms stadsdelsnämnd är positiv till den föreslagna kemikalieplanen och framhåller vikten av att kemikaliecentrum tilldelas tillräckliga resurser för att kunna bygga upp och utveckla verksamheten. Nämnden påpekar även att stadsdelsnämnderna är viktiga aktörer i detta arbete i och med att kemikalieplanen har ett fokus på barns vardag, varmed det är angeläget att utbildningsinsatser riktade till chefer och personal i förskolor samt lokalintendenter genomförs.

AB Familjebostäder anser att planen är väl strukturerad med tydlig inriktning och att den kommer att bli en bra vägledning i bolagets fortsatta arbete med att begränsa och förhindra miljöskadlig kemikalieanvändning i verksamheten. Bolaget anser vidare att kemikaliecentrum är ett nödvändigt kompetenscentrum för att stötta och följa upp arbetet och lämnar därutöver ett antal detaljerade synpunkter på kemikalieplanens olika delar.

Micasa Fastigheter i Stockholm AB anser att det är bra att staden sätter ytterligare fokus på kemikaliefrågan och framhåller att det vore önskvärt att det föreslagna kemikalieförteckningssystemet anpassas till byggvarubedomningens typ av klassning för att minska eventuellt dubbelarbete.

Skolfastigheter i Stockholm AB (SISAB) är positivt till visionen Giftfritt Stockholm 2030 - kemikaliearbete i världsklass, och instämmer i allt väsentligt i de förslag kemikalieplanen ger avseende hur visionen ska uppnås. Det gäller exempelvis inriktningen på barns exponering och kraven på byggmaterial.

Stockholm Vatten AB anser att tillsynen i detaljhandeln även bör omfatta konstnärsfärger innehållande kadmium samt att kemikalieförteckningen även ska innehålla uppgifter om utsläppsmedium.

AB Stockholmshem är positivt till förslaget till kemikalieplan. Bolaget poängterar att det är viktigt att staden inte skapar parallella system för kravställande. Bolaget anser även att dokumentationen avseende kemikaliehanteringen samt rollen som ”miljöansvarig” bör förtydligas. Bolaget framhåller avslutningsvis att ambitionen att utformningen av kemikaliearbetet ska ske i dialog med berörda bolag och förvaltningar är mycket god.

AB Svenska Bostäder anser att det är bra att staden inte ska bygga upp egna system för kravställande utan använda befintliga verktyg. Bolaget anser att det sannolikt medför positiva samordnings- och kostnadseffekter. Bolaget poängterar vidare att det är viktigt att nya arbetsrutiner som implementeras inte blir alltför tungrodda, tids- och resurskrävande samt framhåller att rollen som ”miljöansvarig” bör förtydligas.

Byggmaterialindustrierna välkomnar förslaget till kemikalieplan och visionen att de material som används för att bygga i Stockholm inte ska innehålla ämnen som utgör risk för negativ påverkan på människor och miljö. Branschföreningen anser dock att det är olyckligt att staden lägger ett förslag samtidigt som Byggkravsutredningen föreslagit att kommuner inte ska få ingå genomförandeavtal som innehåller tekniska särkrav. Föreningen anser vidare att kemikalieplanen inte bör hänvisa till ”SundaHus” samt att BASTA-systemets BETA-register bör nämnas bland kraven.

IKEM – Innovations- och kemiindustrierna i Sverige anser att ambitionen att inte fylla Stockholms kemikalieplan med egna kriterier och system är lovvärd, men framhåller att den mix av system som föreslås ändå resulterar i ett eget system som inte alltid överensstämmer med regler och intentioner i EU-kemikalielagstiftningen Reach.

Kemikalieinspektionen ser positivt på Stockholms stads initiativ att ta fram en kemikalieplan med särskilt fokus på barn och ungdomars exponering. Planen uppges ligga väl i linje med Kemikalieinspektionens regeringsuppdrag om en Giftfri vardag. Kemikalieinspektionen ser även positivt på att Stockholm stad väljer att använda Kemikalieinspektionens PRIO-guide som grund för de riktlinjer som presenteras för byggmaterial.

Naturskyddsföreningen anser att förslaget till kemikalieplan i huvudsak är mycket bra och framhåller i detta hänseende i synnerhet att farliga ämnen har klassificerats enligt egenskapskriterier, att hormonstörande ämnen även omfattar hormonstörande ämnen på SIN-listan samt att Miljöstyrningsrådets kriterier ska användas vid upphandling. Organisationen lämnar därutöver ett antal specifika synpunkter och ändringsförslag på kemikalieplanen.

Naturvårdsverket välkomnar satsningen med visionen Ett Giftfritt Stockholm 2030 – kemikaliearbete i världsklass och anser att särskilda satsningar likt den som Stockholm nu startar, är både lovvärda och nödvändiga. Naturvårdsverket har en mycket positiv grundsyn på Stockholms kemikalie-satsning, men anser att arbetet med förorenade områden och avfall med farliga inneboende egenskaper också borde omfattas.

Scandinavian Copper Development Association framhåller att branschen helt och fullt delar uppfattningen att Stockholm ska utvecklas till en stad i världsklass där miljöarbetet ligger i absolut framkant. Kopparbranschen anser emellertid inte att det finns vetenskapligt stöd för att begränsa koppar som byggmaterial och yrkar därför att koppar inte ska klassas som ett lokalt fokusämne i kemikalieplanen.

Sveriges fog- och limleverantörers förening/Sveriges färgfabrikanter ser positivt på att staden inte planerar att bygga upp några egna system för kravställande. Branschföreningarna anser dock att staden inte bör använda sig av SIN-listan eller lokala fokusämnen.

Karolinska institutet – Institutet för miljömedicin har granskat underlaget i sin helhet och stödjer i huvudsak såväl problembeskrivning som förslag till åtgärder och bedömningar. Institutet är särskilt positivt till ambitionen om att hålla en hög vetenskaplig nivå i planen som helhet och att bidra aktivt till vetenskapligt baserat kunskapsbyggandet inom området kemikalier och Giftfri miljö. Institutet framhåller vidare att prioriteringar av ämnen och riktade satsningar är nödvändiga att göra för att uppnå en god utväxling på investerat arbete, och menar att kemikalieplanen kan vinna på ytterligare prioriteringar för att underlätta i såväl genomförande som uppföljning.

Nordic Galvanizers understryker att branschen helt och fullt delar uppfattningen att Stockholm ska utvecklas till en stad i världsklass där miljöarbetet ligger i absolut framkant. Zinkbranschen anser emellertid inte att det finns vetenskapligt stöd för att begränsa koppar som byggmaterial och yrkar därför att zink inte ska klassas som ett lokalt fokusämne i kemikalieplanen.

Mina synpunkter

Kemikalier spelar en viktig roll i vårt samhälle. De finns exempelvis i läkemedel, målarfärger, kosmetika, kläder, datorer och i byggmaterialet i våra hem, arbetsplatser, skolor och andra byggnader. Kemikalier är i stor utsträckning en förutsättning för att vi ska kunna leva det liv vi gör och långt ifrån alla är farliga. Men vissa av kemikalierna är det och kan därmed utgöra ett hot mot våra liv, vår hälsa och vår miljö. Särskilt känsliga för exponeringen av dessa gifter är barnen. Det är viktigt att vi inte belastar vår omgivning eller utsätter oss själva eller andra för ämnen som har skapats eller utvunnits av samhället i sådana nivåer som kan hota vår hälsa eller miljö.

Riksdagen har antagit miljö kvalitetsmålet ”Giftfri miljö” som fokuserar på att undanröja skadliga miljö- och hälsoeffekter från konstgjorda eller utvunna ämnen. Kemikalieinspektionen (KEMI) har mot bakgrund av detta mål tagit fram en handlingsplan för giftfri vardag. I den lyfts kommunerna fram som en viktig aktör.

I Stockholm styrs arbetet med att minska förekomsten av gifter av stadens miljöprogram 2012-2015. Under kapitlet ”Giftfria varor och byggnader” finns delmål och åtgärder avseende allt från upphandlade varor och utsläpp från byggnader och anläggningar till spridning av miljö- och hälsofarliga ämnen från hushåll, handel och andra aktörer.

Kemikaliefrågan är mycket komplex och det sker hela tiden en betydande utveckling av kunskapsläget. Det är därför inte rimligt att alla verksamheter i staden som hanterar frågor med koppling till kemikalier ska ha den kompetens som behövs för att hänga med i utvecklingen och göra de bedömningar och avvägningar som krävs. Det finns därför ett behov av en särskild funktion i staden som kan ge stöd åt stadens verksamheter. Därför har ett kemikaliecentrum vid miljöförvaltningen inrättats, med uppdrag att stödja och följa upp kemikaliearbetet i förvaltningar och bolag. Det innebär bland annat att ge råd och vägledning vid formulerande och uppföljning av kemikaliekrav i upphandlingar, att samordna frågor om kemikalier i byggmaterial och att fungera som kompetensstöd till tillsynen. På så vis förenklas kemikaliearbetet i stadens olika verksamheter. För genomförande av detta har tre nya heltids-tjänster vid miljö- och hälsoskyddsnämnden inrättats och finansiering för verksamheten infördes genom beslut i 2014 års budget.

Stockholms stad har en övergripande vision om Ett Stockholm i världsklass. Kemikalieplanen ansluter stadens kemikaliearbete till denna vision genom att sätta upp målsättningen ”Ett giftfritt Stockholm 2030”. Det är den ambitionsnivå som denna kemikalieplan pekar ut vägen mot.

Stockholm stads kemikalieplan 2014-2019

När stadens miljöprogram för programperioden 2012-2015 remissbehandlades framkom ett stort antal synpunkter avseende kapitlet som avhandlar giftfria varor och byggnader. Nämnderna och bolagen var positiva till de mål och åtgärder som formulerades, men ansåg att frågans komplexitet krävde ett samlat grepp från stadens sida, med konkreta råd och stöd i att formulera upphandlingskrav och uppföljning av desamma. Detta utmynnade i ett uppdrag från kommunfullmäktige till miljö- och hälsoskyddsnämnden att utforma en kemikalieplan som skulle adressera de synpunkter och önskemål som framförts av nämnderna och bolagen på området.

Miljö- och hälsoskyddsnämnden har därefter lagt ner ett stort och gediget arbete på att formulera en konkret plan för hur delmålen i miljöprogrammet som rör stadens kemikaliearbete ska kunna uppnås. Arbetet har involverat en rad aktörer såväl inom som utom stadens organisation. Eftersom ett liknande arbete med att ta fram lokala kemikalieplaner pågår i Göteborg, Malmö, Helsingborg och Västerås har även samverkan skett med deras miljöförvaltningar. Underlag har därtill levererats av en rad expertkonsulter och två examensarbeten har genomförts i syfte att belysa frågor med bäring på kemikalieplanen.

Vid två tillfällen, den 5 februari respektive 27 augusti 2013, har miljö- och hälsoskyddsnämnden avhandlat och tagit ställning till lägesrapporter av det pågående arbetet. I samband med att nämnden antog föreliggande förslag till kemikalieplan vid sammanträdet den 18 december 2013 framfördes även en begäran om att få en fördjupad genomgång av motiven bakom utpekade lokala fokusämnen, särskilt avseende koppar som byggmaterial. Detta genomfördes vid nämndens sammanträde den 8 april 2014 med deltagare från kopparbranschen (Scandinavian Copper Development Association) samt forskare från Svenska miljöinstitutet (IVL), Stockholms universitet och Chalmers.

Förslaget till kemikalieplan har efter beslutet i nämnden remitterats till 41 remissinstanser såväl inom som utom stadens organisation, bland dem samtliga stadens nämnder och bolag samt olika berörda branschorganisationer, statliga myndigheter och miljöorganisationer. Svarsfrekvensen har varit hög där bara två av dessa ej har inkommit med svar, och därtill har yttranden från ytterligare tre externa intressenter inkommit.

Denna genomgripande process och massiva underlag borgar för en väl förankrad och genomarbetad plan för stadens kemikaliearbete, men vittnar också om det stora engagemang som finns för miljöarbetet i staden.

Synpunkterna som har inkommit sträcker sig från tekniska detaljer till den övergripande strukturen; ambitionsnivån har välkomnats av såväl miljöorganisationer som företrädare för branschorganisationer, men det har också påpekats områden där ambitionsnivån borde vara både högre och lägre.

Omfattningen av remissynpunkterna är så pass stor att det omöjligen går att redogöra för alla i detalj. Jag vill dock betona att samtliga synpunkter har tagits i beaktande och övervägts enskilt i processen att arbeta fram en plan som är så konkret, användbar och vetenskapligt förankrad som möjligt.

I den fortsatta framställningen kommer de stora och övergripande frågeställningarna och förändringarna att kortfattat beskrivas och motiveras för respektive kapitel. Samtliga konkreta förändringar finns inarbetade och spårade i det bilagda förslaget till Stockholms stads kemikalieplan 2014-2019 (*bilaga 2*).

Övergripande

Det är med glädje jag noterar att stadens nämnder och bolag i kraftfulla ordalag välkomnar kemikalieplanen som redskap och den disposition och det arbetssätt som presenteras däri. En nyckelfaktor för att planen ska ge önskad effekt på kemikalieområdet är att de som ska stödja sig på planen i det dagliga arbetet känner att den tillför någonting och svarar upp mot deras behov, och responsen i denna bemärkelse är genomgående tydligt positiv. Likaså är det glädjande att även den tydliga prioriteringen av att minska barns och ungdomars exponering välkomnas av såväl interna som externa remissinstanser. Det är i sammanhanget också ett viktigt erkännande att Kemikalieinspektionen i sitt yttrande välkomnar stadens arbete och framhåller att planen ligger väl i linje med Kemikalieinspektionens regeringsuppdrag om en giftfri vardag.

I remissvaren har bland annat inkommit övergripande synpunkter som rör stadens organisation och önskemål om bland annat budgetförstärkningar med anledning av de åtgärder som föreslås i planen. Jag vill med anledning av detta framhålla att sådana beslut inte fattas i detta ärende utan i sedvanlig ordning får omfattas av stadens årligen återkommande budgetprocess.

Planens funktion och inriktning

Det har inkommit synpunkter på att det bör beskrivas hur kemikalieplanen förhåller sig till andra styrdokument och förslag om att åtgärderna ska inarbetas i stadens budget. Jag vill därför upprepa att syftet med kemikalieplanen är att tillskapa ett konkret redskap för att uppnå delmålen i miljöprogrammets andra kapitel om giftfria varor och byggnader. Det

styrdokument som centralt styr detta arbete är således miljöprogrammet. Detta beskrivs på ett bra sätt i kemikalieplanens inledning, där det också framgår att arbetet med kemikalieplanen årligen ska rapporteras till miljö- och hälsoskyddsnämnden och att den centrala uppföljning som ska ske är den som är kopplad till stadens miljöprogram. Detta ligger även väl i linje med stadsledningskontorets beskrivning av planens status som riktlinje till miljöprogrammet.

Ett av de områden där det har inkommit flest synpunkter är den modell uppbyggd kring produktvalssystem och lokala fokusämnen som föreslås i planen. Så gott som samtliga remissvar och yttranden är positiva till att planen inte föreslår att staden ska bygga upp ett eget system utan förlita sig på och begagna sig av redan befintliga system. Synpunkter har dock inkommit med innebörden att det är otydligt hur de olika produktvalssystemen som nämns i planen ska användas och hur de förhåller sig till varandra. Det har även inkommit en rad synpunkter kring begagnandet av lokala fokusämnen i allmänhet och vissa av dessa ämnen i synnerhet. Det finns därför skäl att uppehålla sig något vid dessa frågor.

För att undvika missförstånd tål det att inledningsvis slå fast att avsikten med modellen är att på enklast möjliga väg uppnå målet att undvika respektive minska riskerna med de ämnen som omfattas av Kemikalieinspektionens prioriteringsguide (PRIO) och som indelas i nivåerna utfasningsämnen och prioriterade riskminskningsämnen. De produktvalssystem som omnämns i planen har alla gemensamt att de motsvarar denna målsättning. Tanken är således inte är att de produkter som upphandlas ska uppfylla kraven i samtliga produktvalssystem som omnämns i planen, utan att ge exempel på hur målsättningen kan nås med befintliga verktyg. Anledningen till att ett visst enskilt verktyg inte föreskrivs är att planen endast syftar till att ställa upp de krav som ska uppnås och att det finns system för att säkerställa detta; i övriga hänseenden ska planen vara konkurrensneutral, ett klargörande som därmed bemöter stora delar av de synpunkter som framförallt branschorganisationerna har fört fram på området. Däremot är jag medveten om att hänvisningen till att ämnen uppförda på SIN-listan i möjligaste mån ska undvikas kan medföra att parallella system ibland måste tillämpas. Detta beror på att av de inventerade produktvalssystemen endast Byggvarubedömningens högsta nivå ("rekommenderas") i dagsläget ställer krav som motsvarar SIN-listan. För stadens nämnder och bolags räkning torde dock detta vara ett problem av begränsad karaktär eftersom lejonparten av dem redan begagnar sig av Byggvarubedömningen och därmed kommer runt eventuellt merarbete genom att i första hand söka produkter som uppnår den högsta nivån. I övriga fall

anger kemikalieplanen de principer som ska gälla för prioriteringar i urvalsmetoden och i detta hänseende kommer givetvis också den nyligen instiftade stödfunktionen kemikaliecentrum att kunna vara behjälplig med att underlätta tillämpningen av planen. Eftersom även begagnandet av SIN-listan i sig har ifrågasatts vill jag i detta sammanhang också poängtera att det i kemikalieplanen förtydligas att detta sker i avvaktan på att EU-kriterierna för att klassificera hormonstörande ämnen ska fastställas. Problemet med parallella system är därmed av begränsad och övergående karaktär. Jag vill därtill vidare framhålla att SIN-listan har rekommenderats av EU-kommissionen och att Institutet för miljömedicin vid Karolinska Institutet i sitt yttrande över kemikalieplanen framhåller att listan är vetenskapligt baserad och logisk för staden att tillsvidare tillämpa.

Vad gäller de synpunkter som framförts om att vissa ämnen bör strykas från listan över lokala fokusämnen – bland dem bisfenol A, ftalater, zink och koppar – vill jag inledningsvis påminna om att denna uppräknings i sak korresponderar med de riktlinjer som anges i det för staden redan gällande miljöprogrammet. Under remissbehandlingen av miljöprogrammet inkom, analyserades och bemöttes också merparten av de synpunkter från framförallt olika branschorganisationer som även i detta ärende framförs. Jag vill därför i detta sammanhang med enfaset betona att arbetet mot visionen ett giftfritt Stockholm 2030 ska ledsagas av vetenskaplig evidens. Staden ska varken ställa svagare eller strängare krav än vad som är vetenskapligt motiverat. För det fall att forskning eller teknikutveckling leder till att stadens krav inte längre är motiverade ska dessa givetvis justeras. Detsamma gäller självfallet för det fall att nya rön motiverar att kraven skärps eller att nya ämnen tillfogas listan över lokala fokusämnen. Att staden har en prestigelös och öppen inställning i denna fråga understryks av den fördjupning kring koppar som lokalt fokusämne som genomfördes vid miljö- och hälsoskyddsnämndens sammanträde i april i år. Nämnden ansåg att frågan behövde beläggas ytterligare för att staden skulle kunna fatta ett väl underbyggt beslut och bjöd därför in såväl representanter från branschen som experter på området för att få forskningsläget presenterat för sig och möjligheten att ställa frågor. Vid en samlad bedömning, och mot bakgrund av de utlåtanden som lämnats av externa experter och forskare på området, finner jag dock ingen anledning att ifrågasätta miljö- och hälsoskyddsnämndens och Stockholm Vatten AB:s uppfattning att det alltså kvarstår anledning att betrakta koppar som ett lokalt fokusämne. I sammanhanget tål det också att erinras om att det ingalunda föreligger något totalförbud mot koppar och zink som byggmaterial, utan att såväl kulturhistoriska skäl som fullgoda åtgärder för rening av

dagvatten enligt stadens miljöprogram fortfarande möjliggör för användningen av dessa metaller som tak- och fasadmateriäl. Detta ärende förändrar inte det arbetssätt som staden redan i dag, i huvudsak genom exploateringsnämnden och stadsbyggnadsnämnden, använder på detta område enligt gällande miljöprogram.

Inom ramen för frågeställningen om lokala fokusämnen har även Skolfastigheter i Stockholm AB (SISAB) med flera påtalat att beskrivningen av bland annat ftalater bör nyanseras eftersom man får intrycket av att alla ftalater är hormonstörande när de i själva verket har helt olika inneboende egenskaper. Jag vill med anledning av detta framhålla att kemikalieplanen redan anger att det inom varje grupp av ämnen kan finnas olika ämnen som har olika grad av farlighet samt att det faktum att hela gruppen tas upp som fokusämne inte betyder att alla ingående ämnen är lika prioriterade, utan att staden ska uppmärksamma gruppen som sådan. Jag finner därför ingen anledning att i kemikalieplanen förtydliga detta närmare.

Kapitel 1 – Stöd till implementeringen av kemikalieplanen

Under arbetet med att ta fram ett förslag till kemikalieplan identifierades tidigt ett behov av en speciell enhet med expertkunskap inom kemikalieområdet. Dess funktion skulle både vara att följa forskningsläget på området, så att staden varken ställer för svaga eller omotiverat höga kemikaliekrav, och att bistå stadens verksamheter i att formulera upphandlingskrav och system för uppföljning. Beskrivningen av denna funktion och förslaget att instifta en sådan under miljö- och hälsoskyddsnämnden återfinns under detta kapitel och har välkomnats i ytterst positiva ordalag av samtliga stadens verksamhetsgrenar, och även i stor utsträckning i externa remissinstansers yttranden. Även jag instämmer i att denna unika funktion har en viktig roll att fylla och hoppas att den även kan tjäna som inspirationsmodell och föregångare till andra kommuner som vill följa stadens exempel i arbetet för en giftfri vardag.

Genom stadens budget för år 2014 tillfördes miljö- och hälsoskyddsnämnden en ny budgetpost för att kunna etablera denna funktion. Tanken är att kemikaliecentrum ska bestå av tre nya heltidstjänster med spetskompetens inom kemikalie- och upphandlingsområdet. Rekryteringsprocessen är redan igång och prognosen är att kemikaliecentrum ska kunna påbörja sin verksamhet redan efter sommaren år 2014, vilket innebär att det kommer att finnas en stödfunktion för genomförandet av kemikalieplanen redan från början.

Eftersom ett finansierat kemikaliecentrum sålunda redan är under uppbyggnad har detta avsnitt i kemikalieplanen uppdaterats från ett förslag till en beskrivning av den redan inrättade funktionen.

Kapitel 2 – Information och dialog

Avseende detta kapitel framhåller Kemikalieinspektionen att det är uppenbart att staden visar goda insikter i vad som krävs för att satsningarna ska få önskad effekt och lämnar ett antal förslag och upplysningar som jag föreslår att utpekade ansvariga nämnder och bolag för kapitlets åtgärds punkter tar del av. Jag instämmer även i Enskede-Årsta-Vantörs stadsdelsnämnds synpunkt att det är viktigt att kommunicera och sprida goda exempel från arbetet med kemikalieplanen.

Kapitel 3 – Upphandling

I stadens upphandlingspolicy slås det fast att miljökrav ska ställas vid stadens relevanta upphandlingar. Kraven förklaras vidare syfta till att uppnå målen i stadens miljöprogram. Hur miljöprogrammets mål och åtgärder som handlar om att motverka spridningen av gifter vid upphandling konkret ska uppnås och tillämpas var en av de enskilt största frågeställningarna som låg till grund för att ett behov av en kemikalieplan identifierades. Kemikalieplanen är sålunda i förlängningen också ett verktyg som syftar till att understödja nämnder och bolag i att tillämpa stadens upphandlingspolicy. Av den anledningen är det viktigt att servicenämnden på ett nära sätt involveras i arbetet med de åtgärder som omfattas av detta kapitel. Jag konstaterar också att denna ambition och synsätt återspeglas i såväl kemikalieplanen som i servicenämndens remissvar.

Förslaget till kemikalieplan konstaterar att miljökrav enligt upphandlingsutredningen (SOU 2013:12) kan formuleras som tilldelningskriterie eller utförandevillkor, men inte som kvalificeringskrav. Kemikalieplanen tar dock inte ställning i frågan vilken metod som ska tillämpas. Jag instämmer med Naturskyddsföreningen att utförandevillkor är att föredra eftersom det dels innebär att det tidskrävande och svåra momentet att bedöma kriterier mot varandra undviks samtidigt som aktörer som vid det specifika anbudstillfället inte kan uppfylla kraven men ändå förbinder sig att göra det vid leverans också kan delta i upphandlingen, vilket öppnar för inte minst mindre aktörer. Jag vill dock poängtera att jag inte anser att kemikalieplanen ska ta ställning i frågan utan att det måste vara upp till varje upphandlande enhet att formulera kraven på det sätt som passar dem bäst, så länge de bidrar till att uppnå miljöprogrammets mål på området.

Flera stadsdelsnämnder, tillsammans med trafik- och renhållningsnämnden och utbildningsnämnden, efterlyser i detta sammanhang en mer generell mall

för avrop och/eller kravställan i samband med upphandling i syfte att förenkla processen. Då kemikalieplanens syfte är att göra det enkelt att ställa relevanta och effektiva krav finner jag att detta önskemål självfallet är någonting som servicenämnden och kemikaliecentrum får undersöka och återkomma till.

Avslutningsvis instämmer jag i stadsledningskontorets förtydliganden att stadens påverkan gentemot SKL Kommentus AB endast avser upphandlingar som staden deltar i samt förutsätter att kemikaliecentrum för en aktiv dialog med stadsledningskontoret inför eventuellt deltagande i Miljöstyrningsrådets utveckling av upphandlingskriterier.

Kapitel 4 – Bygg- och anläggningsmaterial

Exploateringsnämnden anser inledningsvis att det är otydligt om kapitlet även omfattar stadens byggande av anläggningar och föreslår att rubriken i så fall ändras. Jag konstaterar att både byggnader och anläggningar omfattas av det relevanta delmålet i stadens miljöprogram 2012-2015 och instämmer därför i exploateringsnämndens slutsats att rubriken och kapitlet bör förtydligas så att detta tydligt framgår. Jag noterar också att exploateringskontoret i sitt tjänsteutlåtande redogör för arbetet med att kartlägga de material som används vid anläggningsbyggande som pågår inom ramen för bland annat projekt i Norra Djurgårdstaden, varmed förutsättningar för att kunna ställa krav i alla anläggningsprojekt förväntas finnas i slutet av år 2014. Nämnden får därför skäl att tillsammans med kemikaliecentrum återkomma till frågan hur dessa krav ska formuleras när dessa förutsättningar finns på plats.

Kapitlet inleds med en redogörelse för den legala grunden för stadens kravställande i samband med byggnation i egen regi eller vid markupplåtelse. I denna redogörelse finns ett resonemang kring vilka eventuella effekter den kommande lagstiftning som bygger på byggkravsutredning kan komma att få. Exploateringsnämnden anser att denna del bör utgå eftersom planen är tänkt att gälla i fem år och då inte bör uppehålla sig vid sådana specifika och tidsbundna omständigheter. Eftersom stadens hållning är att byggkravsutredningen inte förändrar den legala grunden för kravställandet instämmer jag i denna synpunkt och anser att det räcker med att planen redogör för denna.

En stor del av synpunkterna på detta kapitel rör tillämpningen av de olika produktvalssystemen för byggmaterial. Dessa frågor har dock redan avhandlats under rubriken ”Planens funktion och inriktning”.

Ytterligare en stor del av synpunkterna på detta kapitel är hänförliga till den kravlista vid byggande i stadens regi och markupplåtelse som föreslås. Stadens nämnder och bolag har ingenting att invända mot listan som sådan, men begär att vissa krav ska förtydligas och framhåller rent generellt att det är viktigt att tillämpningen av listan inte blir för tungrodd eller tids- och resurskrävande. Detta gäller i synnerhet kravet på miljöansvarig och dokumentation. Jag instämmer i stora delar i synpunkterna att systemet för kravställande vid byggnation och anläggningsarbeten måste vara tydligt och inte får bli för krångligt eller omfattande om det ska få önskvärt resultat. Målsättningen måste vara att uppnå största möjliga effekt samtidigt som onödiga kostnader och merarbete i möjligaste mån kan undvikas. Det är av remissvaren uppenbart att flera berörda nämnder och bolag redan har upparbetade system som man kan dra nytta av i detta hänseende. SISAB med flera föreslår med anledning av detta att den närmare innebörden och tillämpningen av dessa krav får utvecklas genom ett brett samarbete inom staden. Mot bakgrund av dessa synpunkter anser jag att detta är ett klokt förslag. Detta avsnitt i kemikalieplanen tillfogas därför en generell beskrivning att kemikaliecentrum ansvarar för att tydliggöra kravlistans närmare tillämpning i samråd med berörda nämnder och bolag. I detta arbete inbegrips även att tydliggöra vilka byggvarugrupper som ska prioriteras i linje med synpunkterna från SISAB och exploateringsnämnden.

5. Tillsyn, kontroll och övervakning

SISAB uttrycker avseende detta kapitel i sitt yttrande ett generellt önskemål om att staden utför mer tillsyn och kontroller vid både rivningar och byggarbetsplatser som ett stöd och komplement till bolagets och andra byggherrars egna miljöronder. Jag noterar önskemålet och sänder det vidare till miljö- och hälsoskyddsnämndens tillsynsenhet att bära med sig vid framtida prioriteringar och tillsynsprojekt.

Vad gäller Stockholm Vatten AB:s önskemål om att även konstnärsfärger med kadmium ska inbegripas i tillsynen konstaterar jag att kadmium redan är upptagen på listan över lokala fokusämnen varför något förtydligande i detta hänseende inte är motiverat.

Utöver det lämnar Naturskyddsföreningen tre förslag på förtydliganden av åtgärdslistan. Förslagets intentioner är goda, och förtydligandet att även ge råd vid tillsynen av skolor och förskolor har jag inga synpunkter på. Förslaget att även SIN-listan ska beaktas för material i kontakt med livsmedel skjuter dock bortom målet eftersom livsmedelskontrollen arbetar efter positivlistor (det vill säga, endast godkända och säkerhetstestade ämnen får förekomma), varmed förslaget redan implicit gäller. Förslaget att ta fram förslag för hur

föroreningarna i barnmaten ska minska är lovvärt men inte någon uppgift som livsmedelstillsynen har möjlighet att utföra. För att ändå fånga intentionerna föreslår jag att åtgärden förtydligas med att tillsynen även ska kunna ge råd om vilka produkter som kan väljas för att minska riskerna.

6. Stadens kemikaliehantering

I kapitlet föreslås att servicenämnden med stöd av kemikaliecentrum ska teckna ett ramavtal om ett datorbaserat kemikalieregister som systemstöd för förvaltningar och bolag. De synpunkter som inkommit på detta förslag är främst att databasen måste vara tydlig och användarvänlig. Älvsjö stadsdelsnämnd framhåller också att en referensgrupp bör tillsättas och konsulteras inför upphandlingen. Jag instämmer i dessa synpunkter och anser att servicenämnden och kemikaliecentrum bör ta dem i beaktande i det framtida arbetet med frågan.

Vad gäller förslaget om kontinuerlig inventering och dokumentering av kemikalieanvändningen i staden har det framkommit önskemål om ett förtydligande kring hur detta ska genomföras och synpunkter på att det inte får innebära onödig administration. Jag vill inledningsvis poängtera att rapporteringen ingalunda omfattar samtliga märkningspliktiga kemiska produkter utan endast de som innehåller utfasningsämnen eller prioriterade riskminskningsämnen, vilket också framgår av kemikalieplanen. Vidare anges att kemikaliecentrum ska ta fram anvisningar för hur denna åtgärd ska genomföras och jag vill därför i detta sammanhang poängtera att i detta arbete så långt som möjligt ska sträva efter att minimera den administrativa bördan.

Stockholm Vatten AB:s förslag att redovisningen av utfasningsämnen och riskminskningsämnen även ska inbegripa utsläppsmedium (luft, vatten, avfall eller produkt) har jag ingenting emot i sak, men anser att lämpligheten i detta får avgöras i arbetet med att ta fram anvisningarna för hur redovisningen ska ske.

Avslutning – Kemikaliearbete i världsklass

Det är mycket glädjande att kunna konstatera att även remissinstanserna upplever att denna kemikalieplan är ett konkret verktyg som kommer att leda till reella resultat. De verksamheter i staden som ska tillämpa planen har på ett tydligt sätt välkomnat de redskap som presenteras, och forskare och myndigheter som är verksamma på området har berömt såväl ambitionsnivå som upplägg.

Att planen så tydligt fokuserar på att eliminera barns och ungas exponering för gifter är en oerhört viktig prioritering och visar att staden arbetar med frågan på ett ansvarsfullt sätt.

Genom denna kemikalieplan och den nyinrättade stödfunktionen kemikaliecentrum går staden ånyo före och visar vägen för ett aktivt och målmedvetet miljöarbete som vilar på solid vetenskaplig grund. Min förhoppning är därför att även stadens kemikaliearbete ska kunna tjäna som inspiration för andra som vill ansluta sig till vårt arbete för en giftfri vardag.

Visionen vi arbetar efter är ett giftfritt Stockholm 2030. Därför är det med stolthet jag härmed får be att presentera stadens första kemikalieplan.

Bilagor

1. Reservationer m.m.
2. ”Stockholm stads kemikalieplan 2014-2019” med spårade ändringar

Borgarrådsberedningen tillstyrker föredragande borgarrådets förslag.

Reservation anfördes av borgarrådet Daniel Helldén (MP) enligt följande.

Jag föreslår att kommunstyrelsen föreslår att kommunfullmäktige beslutar följande.

1. göra det möjligt att efter utvärdering genomföra en mindre revidering av planen efter två år
2. med denna ändring godkänna förslaget till kemikalieplan
3. därutöver anföra följande

Det är bra att kemikalieplanen äntligen är färdig och att barns exponering för kemikalier har fått en central roll. Vi välkomnar att stadens ambitioner åter höjs, sedan Miljömiljards-projektet "Nya gifter – nya verktyg" (2004-2008) avslutades.

Utöver prioriteringen att minska barns exponering för skadliga kemikalier, anser vi att utfasning av persistenta och bioackumulerande ämnen och användning av giftfria byggmaterial bör vara prioriterade områden. De kan ge skadlig påverkan på mycket lång sikt, och är svåra att hantera. Inom dessa tre områden (barn, byggmaterial och persistenta kemikalier) är det extra viktigt att ”ska-krav” ställs och att undvika formuleringar som ”bör inte användas” då detta kan försvåra uppföljningen och eventuella påföljder om kraven inte följs. Det är extra viktigt att försiktighetsprincipen används inom dessa prioriterade områden.

Även vid upphandling är ”ska-krav” att föredra och ska ställas då det finns lagliga möjligheter. Staden är en så stor aktör att det kan vara befogat med riktade teknik-upphandlingar, ibland tillsammans med andra kommuner, exempelvis av golv utan ftalater. Upphandlande förvaltningar och bolag måste få tydliga riktlinjer om vad som inte ska upphandlas, och vilka miljökrav som ska ställas. Annars kan det bli svårt att

ställa någon till svars vid en uppföljning. Det är mycket viktigt att kraven i planen följs upp och att det blir påföljd om kraven inte följs.

Kemikalieplanen kommer att vara ett viktigt övergripande dokument för att styra stadens alla verksamheter. Stadens verksamheter ska kunna gå längre och exkludera ämnen som inte hunnit uppföras på utfasningslistor exempelvis för byggmaterial och vid upphandling av inredning och utrustning till skolor och förskolor. Staden är en stor aktör som har goda möjligheter att gå före. Stadens många underaktörer behöver tydliga spelregler. Då kemikalieområdet snabbt förändras är det viktigt att efter två år göra en genomgång av problemområden och ha möjlighet att revidera kemikalieplanen.

Vi vill att samtliga stadens förskolor ska vara miljödiplomerade och fria från gifter senast 2020. Vid miljödiplomeringen kan uppställda mål och riktlinjer prickas av och därmed ge en större tydlighet för förskolans ledning och föräldrar. Det behövs en saneringsplan för utfasning av ftalater där barn vistas.

Stadens kemikaliearbete bör lyfta förslag till åtgärder på nationell eller EU-nivå, där sådana behövs för bättre måluppfyllelse. Ett exempel är skatter på farliga ämnen som inte kan förbjudas, där det finns alternativ som inte kommer till användning av kostnadsskäl. Det bör övervägas hur information som inhämtats genom stadens miljötillsyn, upphandling eller på annat sätt om farliga ämnen i bestämda produkter kan bli mer lättillgänglig för hushåll, småföretag och andra brukare samt föreningar. Staden bör fördjupa samarbetet med ideella miljöorganisationer om kemikaliefrågor.

Förutom de kemikalier som ”importeras” till staden med varor och produkter, bildas skadliga ämnen i staden, t.ex. vid fjärrvärmeproduktion och avloppshantering. Vid sopförbränning bildas dioxiner och användning av hypoklorit för rening av nya membranfilter i avloppsreningsverk ger upphov till bildning av persistenta klororganiska föreningar. Det är viktigt att staden har kunskap om dessa processer och arbetar proaktivt med information och tillsyn för att minska risken för bildning och frisättning av skadliga ämnen.

Precis som med stadens miljöprogram kommer det att finnas ett stort behov av att samordna och informera stadens nämnder och bolag. Nya tydliga och användarvänliga styrdokument behöver tas fram. Det är av största vikt att kemikaliecentrum tilldelas tillräckliga resurser och att ”Ett Giftfritt Stockholm” inte stannar vid en vision. Det stora arbetet börjar nu.

Särskilt uttalande gjordes av borgarrådet Emilia Bjuggren (S) enligt följande.

Kemikalieplanen är bra och har vårt fulla stöd. Det är också bra att den har utarbetats tillsammans med andra större städer i landet. Planen ligger i linje med den politik som vi Socialdemokrater länge har drivit.

Kemikalieplanen passar väl in i det svenska arbetet med att genomföra EU:s kemikalielagstiftning Reach. Kommissionens arbete med att ta fram vetenskapliga

kriterier för hormonstörande ämnen har också försenats mycket kraftigt till följd av hårt motstånd från kemiindustrin. Staden bör därför ta initiativ till att utarbeta ett internationellt informationsmaterial och dessutom bjuda in intresserade städer i andra EU-länder till att följa arbetet. Ju fler aktörer som driver en liknande linje som Stockholm, desto större blir trycket att verkligen genomföra Reach i dess ursprungliga intentioner. Genomförandet kommer att ställa mycket stora krav på kompetens och resurser. Vi är inte övertygade om att de medel som ställs till förfogande kommer att räcka, men är beredda att avvakta kommande utvärderingar.

Det är bra att Kemikaliecentrum skall få ett vetenskapligt råd och det är bra att miljöövervakningen fördjupas och utökas. Vi tror emellertid att miljöövervakningen bör utvecklas ytterligare. Kemikaliecentrum och dess vetenskapliga råd bör få i uppdrag att lägga fram ett förslag till hur i första hand halterna av utfasningsämnen utvecklas i barns och nyföddas blod. Denna typ av information kommer att ha ett mycket stort övertalningsvärde i kemikaliearbetet.

Kommunstyrelsen delar borgarrådsberedningens uppfattning och föreslår att kommunfullmäktige beslutar följande.

Stockholms stads kemikalieplan 2014-2019, enligt bilaga 2 till utlåtandet, godkänns.

Stockholm den 4 juni 2014

På kommunstyrelsens vägnar:
STEN NORDIN

Per Ankersjö

Ulrika Gunnarsson

Reservation anfördes av Stefan Nilsson och Daniel Helldén (båda MP) med hänvisning till reservationen av (MP) i borgarrådsberedningen.

Särskilt uttalande gjordes av Roger Mogert, Emilia Bjuggren och Jan Valeskog (alla S) med hänvisning till det särskilda uttalandet av (S) i borgarrådsberedningen.

Särskilt uttalande gjordes av Ann-Margarethe Livh (V) enligt följande.

Visionen för stadens kemikaliearbete är *Giftfritt Stockholm 2030 – kemikaliearbete i världsklass* och Vänsterpartiet ställer sig positiv till att staden formulerat en så offensiv vision.

När vi tar del av Stockholms stads kemikalieplan 2014-2019 finner vi inte konkreta åtgärder med samma offensiva anslag. Planen ger på oss ett passivt intryck och bär inga spår av att ambitionen är att nå målet för visionen – ett giftfritt Stockholm 2030. För oss är det självklart glädjande att barns vardag är prioriterat område, men också här finner vi skäl att sätta frågetecken.

Några exempel får illustrera det vi uppfattar som svagheter i planen.

Under 1. Stöd till implementeringen av kemikalieplanen, nämns inget som tyder på att staden avser att satsa ekonomiska resurser för att stadens innevånare ska få en giftfri miljö.

Som sista punkt under rubriken Upphandling anges att ”Upphandlare och annan berörd personal i stadens verksamheter ska erbjudas kompetensutveckling inom kemikalieområdet”. Uttryckssättet ”erbjudas” ger inte intrycket att ambitionen är en målmedveten satsning på att höja upphandlarnas kompetens inom kemikalieområdet. I punkten 4-7 under rubriken Byggmaterial säger planen att En pilotstudie ska genomföras i syfte att utreda hur barn och foster kan skyddas (bostad, förskola, skola, arbetsplatser). Tidpunkten för studien anges till 2017 och framåt. Av det drar vi slutsatsen att resultatet från pilotstudien blir en fråga för nästkommande planperiod, då det återstår 10 år till visionens mål, ett giftfritt Stockholm.

Planen ger inte bilden av ett kemikaliearbete i världsklass och Vänsterpartiet ifrågasätter om det kan anses förenligt med vissa nämnders ansvarsområden, särskild de som i så hög grad berör barns vardag, att avge sådana positivt yttrande över remissen som bland annat utbildningsförvaltningen gör.

Remissammanställning

Ärendet

I Miljöprogram för Stockholm 2012-2015 finns målområdet giftfria varor och byggnader, där flera delmål berör kemikalierelaterade frågor inom olika delar av stadens verksamhet, till exempel upphandling, exploatering och dialog med näringslivet. I programmet ges några översiktliga exempel på farliga kemiska ämnen och på arbetssätt som kan användas för att förhindra att de sprids. I samband med att kommunfullmäktige tog beslut om miljöprogrammet (utl. 2011:171, Dnr 303-1207/2010) fick därför miljö- och hälsoskyddsnämnden i uppdrag att ta fram ett förslag till kemikalieplan för Stockholm där stadens förvaltningar och bolag får tydligare vägledning om vad miljöprogrammets delmål innebär. Uppdraget formulerades som att

”[...] mer detaljerat än vad som får rum i kortfattade målformuleringar i ett miljö-program kunna redogöra för vilka ämnen som ska väljas bort, varför, i vilka varor de förekommer och hur krav ska formuleras.”

Vid nämndens sammanträde den 5 februari 2013 (p. 36) beslutade miljö- och hälsoskyddsnämnden om en plan för framtagandet som innebar att kemikalieplanen ska behandla en bredd av verksamhetsområden i staden som har betydelse för att minska människors och miljöns exponering för farliga ämnen. En lägesrapport med ett utkast till kemikalieplan presenterades vid sammanträdet den 27 augusti 2013 (p 32).

Framtagandet av kemikalieplanen har letts från enheten för miljöanalys. Samtliga avdelningar vid miljöförvaltningen har varit delaktiga i arbetsgrupperna som arbetat med de olika verksamhetsområdena. Dessutom har personal från Stockholm Vatten AB medverkat i styr- och arbetsgrupper.

Arbetet har utförts i samarbete och dialog med aktörer i och utanför staden, bland andra stadsledningskontoret, exploateringskontoret, stadsbyggnadskontoret, bostads- och fastighetsbolagen, Kemikalieinspektionen och Miljöstyrningsrådet. Samverkan har också skett med miljöförvaltningarna i Göteborg, Malmö, Helsingborg och Västerås, som alla är i färd med att ta fram liknande planer.

Under våren genomfördes två examensarbeten för att belysa olika frågor och ta fram underlag till kemikalieplanen: Sara Tierney (Samhällsbyggnad, KTH) och Helena Brunnkvist (Miljö- och hälsoskydd, Stockholms universitet). Underlag har levererats av Goodpoint AB, Responsible Solutions

och BKIND Konsult AB. Expertgranskning har gjorts av Freilich Konsulter AB, Sweco Environment AB och WSP Environmental.

Vid miljö- och hälsoskyddsnämndens sammanträde den 8 april 2014 genomfördes även på nämndens begäran ett fördjupningsarbete om lokala fokusämnen, särskilt avseende koppar som byggmaterial. Vid arbetet deltog representanter för kopparbranschen (Scandinavian Copper Development Association) samt forskare från Svenska miljöinstitutet (IVL), Stockholms universitet och Chalmers.

Miljö- och hälsoskyddsnämnden

Miljö- och hälsoskyddsnämnden beslutade vid sitt sammanträde den 18 december 2013 att föreslå kommunfullmäktige att godkänna förslaget till kemikalieplan.

Reservation anfördes av Katarina Luhr m.fl. (MP), *bilaga 1*.

Särskilt uttalande gjordes av Per Ankersjö (C), Jonas Nilsson m.fl. (M) och Karin Karlsbro (FP), *bilaga 1*.

Särskilt uttalande gjordes av Katarina Luhr m.fl. (MP), *bilaga 1*.

Särskilt uttalande gjordes av Mikael Magnusson m.fl. (S), *bilaga 1*.

Miljöförvaltningens tjänsteutlåtande daterat den 2 december 2013 har i huvudsak följande lydelse.

Kemikalieplanen utgår från en övergripande vision: *Giftfritt Stockholm 2030 – kemikaliearbete i världsklass*.

Visionen uttrycker både vad det är som ska uppnås – en giftfri livsmiljö för dem som bor i staden – och att det behövs en extra-ordinär arbetsinsats som kommer att kräva såväl resurser som ett starkt engagemang. Den anknyter både till stadens Vision 2030 – ett Stockholm i världsklass och till det nationella miljö kvalitets-målet Giftfri miljö. För varje verksamhetsområde definieras vad visionen betyder inom det området och förutsättningarna för att nå dit. Medan visionen är långsiktig ges förslag på åtgärder och strategier som kan genomföras på kortare sikt för att utveckla staden i riktning mot visionen. De har formulerats med en tänkt tidshorisont på fem år, vilket skulle innebära att kemikalieplanens genomförandetid upphör samtidigt som nästa miljöprogram.

En genomgående princip i planen är att staden inte ska bygga upp egna system för kravställande på varor, byggmaterial och kemiska produkter utan istället använda

befintliga verktyg. Detta förenklar både för stadens handläggare och för leverantörer som ofta framför att det försvårar när olika kommuner ställer olika krav. Ett kemikaliearbete i världsklass kan uppnås ändå, genom att använda verktygen konsekvent och genom att systematiskt följa upp de krav som ställs.

Kemikalieplanen är skriven med ett fokus på barns exponering. Det är gjort utifrån samma bedömning som görs av bland andra Kemikalieinspektionen¹ och Miljömålsberedningen² att barn och ungdomar är särskilt viktiga grupper att skydda från farliga kemiska ämnen. Denna prioritering beror på att barn och unga är mer känsliga än vuxna, vilket i sin tur har flera orsaker. Den utveckling som sker hela vägen från befruktningen till och med puberteten styrs av kemiska ämnen i kroppen. Det finns studier som visar att denna utveckling kan störas av ämnen utifrån och att så sker bland barn idag. Barn äter, dricker och andas också mer än vuxna i förhållande till sin kroppsvikt. Det gör att deras exponering blir större. De har även ett annat beteende, lever nära golvet och stoppar ofta saker i munnen, vilket gör att de får i sig föroreningar som till exempel är bundna till dammpartiklar. I varje kapitel har de åtgärder som har tydlig inriktning på barns exponering färgmarkerats. De finns också sammanfattade i avsnittet *Prioriterat område: Barns vardag*.

Innehåll

Jämfört med den version som presenterades i lägesrapporteringen i augusti har två kapitel tagits bort: *Avfall* och *Förorenade områden*. Det har gjorts efter bedömningen att de i stor utsträckning styrs av egna dokument och processer. I fallet förorenade områden har vi också beaktat att kemikalieplanen bör ha en mer proaktiv inriktning – att påverka den kemikaliehantering som sker idag snarare än att ta hand om gamla synder.

Dispositionen har förändrats något sedan lägesrapporteringen: I kapitlet *Planens funktion och inriktning* ingår det som tidigare fanns i avsnitten *Grundläggande ambitioner och prioriteringar* och *Barnperspektiv*. Kapitlet *Organisation* har gjorts till ett åtgärdsområde och fått rubriken *Stöd till implementeringen av kemikalieplanen*.

Kemikalieplanens åtgärder är uppdelade i sju verksamhetsområden som på olika sätt syftar till uppfyllelse av mål i stadens miljöprogram: - Områdena *Upphandling* och *Stadens kemikaliehantering* knyter an till miljöprogrammets mål 2.1. - *Byggmaterial* kopplar till mål 2.2 och 2.4. - *Information och dialog* samt *Tillsyn* anknyter till mål 2.4. Verksamhetsområdet *Miljögiftsövervakning* ger staden kunskap om tillstånd och förändringar i miljön och har därmed en koppling till alla de uppräknade målen.

Varje område har en egen vision som ansluter till den övergripande visionen om ett giftfritt Stockholm. För varje delvision beskrivs också de förutsättningar som har identifierats för att kunna nå visionerna på sikt. Därefter följer i varje avsnitt ett antal åtgärder som leder arbetet åt rätt håll. Vem som är ansvarig och när åtgärderna ska utföras finns beskrivet för respektive åtgärd. Eftersom kemikalieplanen är framtagen

¹ Handlingsplan för en giftfri vardag

² Minska riskerna med farliga ämnen! Strategi för Sveriges arbete för en giftfri miljö. SOU 2012:38.

med särskilt fokus på barn och ungdomars exponering har de åtgärder som uttryckligen rymmer en sådan särskild inriktning markerats med ljusorange i de åtgärdslistor som inleder varje kapitel.

Åtgärderna som föreslås i kemikalieplanen kan sägas följa en strategi i fyra steg:

1. **Identifiera:** Den första utmaningen är att ta reda på var de oönskade ämnena finns. Utan den kunskapen är det svårt att rikta in det följande arbetet på rätt saker. Att ställa krav och sedan acceptera avvikelser kan verka tandlöst, men poängen ligger i att man på det viset får veta var utmaningarna ligger. Hit hör också åtgärder som tar fram information om produkter som i och för sig inte i dagsläget behöver fasas ut, men där vi för framtida behov vill veta var de finns. Exempel på åtgärder i kemikalieplanen som använder det här arbetssättet är kraven på information om ämnen på kandidatförteckningen (kapitel 3), om nanomaterial i byggprodukter (kap 4), inrättandet av ett kemikalierregister (kap 6) och arbetet inom miljöövervakningen med att identifiera viktiga källor (kap 7).
2. **Substituera:** I de fall oönskade ämnen har identifierats ska man undersöka möjligheterna att byta ut dem mot ett mindre riskabelt alternativ (annan produkt eller metod). För utfasningsämnen gäller att de inte bör användas och om inget alternativ finns tillgängligt bör man ändå ha en medvetenhet om att ämnet är oönskat. Prioriterade riskminskningsämnen kan i vissa fall användas om det sker på ett säkert sätt, med de säkerhetsmått som krävs. Åtgärderna om att ställa krav vid upphandlingar (kap 3) och kraven om innehåll i byggmaterial (kap 4) hör till den här kategorin, liksom arbetet med att substituera farliga ämnen i kemiska produkter (kap 6).
3. **Hantera:** De ämnen som inte substitueras ska användas på ett säkert sätt. Det handlar till exempel om att förvara kemiska produkter säkert, att hantera avfall på rätt sätt mm. Åtgärderna om att hålla ordning på kemiska produkter i ett kemikalierregister (kap 6) kan därför även sägas passa in här, liksom kravet på att dokumentera byggmaterial som används (kap 4).
4. **Influera:** Stockholms stad har genom flera verksamhetsområden möjlighet att inte bara påverka sin egen kemikalie-användning utan också ha inflytande på andras. Samma principer som styr vårt eget kemikaliearbete gäller för omvärlden. Genom tillsyn och kontroll (kap 5) kan vi med lagens stöd förmå verksamheter att styra mot mindre riskabel kemikaliehantering. Med information och dialog (kap 2) kan vi uppmåna till frivilliga åtgärder, och då även hos allmänheten.

Kemikaliecentrum

Det kemikaliecentrum som föreslås i kapitlet Stöd till implementeringen av kemikalieplanen har tilldelats resurser i Kommun-fullmäktiges beslut om budget för 2014. Kemikaliecentrums roll ska vara att stödja förvaltningar och bolag, till exempel med att formulera och följa upp krav i upphandlingar, hantera avvikelser och substituera kemiska produkter. Det är dock viktigt att understryka att kemikaliecentrum inte ska överta andra förvaltningars och bolags ansvar, utan fungera som ett stöd. Bland uppgifterna ingår också att ge stöd till miljöförvaltningens tillsyn (riskbedöma kemikalier, prioritera insatsområden mm) och att bedriva

kommunikationsarbete. Planen är att rekrytera tre personer med kemisk/ekotoxikologisk kompetens och med erfarenhet från områdena riskbedömning, upphandling, byggmaterial och kommunikation. De närmare formerna för hur den nya stödfunktionen ska fungera i relation till övrigt kemikaliearbete på förvaltningen kommer att fastställas under början av 2014.

Resursbehov

Kemikalieplanen pekar ut en ambitiös satsning på att göra Stockholm till en giftfri stad. Det kommer att kräva insatser i många verksamheter och även om kemikaliecentrum kommer att vara ett värdefullt stöd kommer de inte att kunna göra hela arbetet. Det är upp till varje nämnd och styrelse att bedöma behovet av resurser för genomförandet av kemikalieplanens åtgärder på just sitt område. Dessa behov hanteras sedan inom ramen för den ordinarie långsiktiga budgetprocessen. Exempel på satsningar som kommer att kräva resurser är arbetet med att ställa och följa upp krav på byggmaterial i markanvisningsavtal. Uppföljning av kontrakt med leverantörer är också en uppgift som väntas kräva mer arbete. Kemikalieplanen innehåller flera åtgärder med inriktning på förskolan som föreslås genomföras som ett samlat projekt. Eventuellt kan viss extern finansiering erhållas, men det kommer ändå att krävas en satsning från stadens sida.

För miljö- och hälsoskyddsnämndens ansvarsområde har en satsning gjorts i budget för 2014 på att inrätta det föreslagna kemikaliecentrum. Andra behov som kommer att behöva kvantifieras gäller till exempel satsningarna inom tillsyn och genomförandet av hälsorelaterad miljögiftsövervakning. I det senare fallet kommer samverkan med externa parter behövas för att få med rätt kompetens, och möjligheter till extern delfinansiering kommer att undersökas.

Vidare hantering

Miljö- och hälsoskyddsnämnden föreslås överlämna kemikalieplanen som sitt förslag till kommunfullmäktige. Efter den beredningsprocess som följer måste beredskap finnas för att göra vederbörliga ändringar i planen.

Beredning

Ärendet har beretts av miljö- och hälsoskyddsnämnden och remitterats till stadsledningskontoret, arbetsmarknadsnämnden, exploateringsnämnden, fastighetsnämnden, idrottsnämnden, kulturnämnden, kyrkogårdsnämnden, servicenämnden, socialnämnden, stadsbyggnadsnämnden, trafik- och renhållningsnämnden, utbildningsnämnden, äldrenämnden, överförmyndarnämnden, stadsdelsnämnderna Bromma, Enskede-Årsta-Vantör, Farsta, Hägersten-Liljeholmen, Hässelby-Vällingby, Kungsholmen, Norrmalm, Rinkeby-Kista, Skarpnäck, Skärholmen, Spånga-Tensta, Södermalm, Älvsjö och Östermalm, Stockholms Stadshus AB, Byggmaterialindustrierna, IKEM – Innovations- och kemiindustrierna i

Sverige, Kemikalieinspektionen, Naturskyddsföreningen, Naturvårdsverket, Scandinavian Copper Development Association, Sveriges fog- och limleverantörers förening och Världsnaturfonden WWF.

Av dessa har överförmyndarnämnden och Världsnaturfonden WWF inte inkommit med något svar och Sveriges färgfabrikanters förening anslutit sig till Sveriges fog- och limleverantörers förenings yttrande. Vidare har Stockholms Stadshus AB avböjt att själva besvara remissen men har underremitterat ärendet till dotterbolagen AB Familjebostäder, Micasa Fastigheter i Stockholm AB, Skolfastigheter i Stockholm AB (SISAB), Stockholm Vatten AB, AB Stockholmshem samt AB Svenska Bostäder.

Därutöver har synpunkter även inkommit från Karolinska Institutets (KI) institut för miljömedicin, Kungliga Tekniska Högskolans (KTH) avdelning för yt- och korrosionsvetenskap samt Nordic Galvanizers.

Av dessa utgör inte yttrandet från Kungliga tekniska högskolan ett yttrande över kemikalieplanen som sådan, utan är ett konkret inspel till underlaget som låg till grund för det fördjupningsarbete kring lokala fokusämnen som genomfördes vid miljö- och hälsoskyddsnämndens sammanträde den 8 april 2014. Yttrandet redovisas av den anledningen inte i detta ärende, men har likväl tagits i beaktan under ärendets beredning och i den sammanvägda bedömningen i den konkreta sakfrågan om lokala fokusämnen.

Innehållsförteckning

Sid

Stadsledningskontoret

Facknämnder

Arbetsmarknadsnämnden

Exploateringsnämnden

Fastighetsnämnden

Idrottsnämnden

Kulturnämnden

Kyrkogårdsnämnden

Servicenämnden

Socialnämnden

Stadsbyggnadsnämnden

Trafik- och renhållningsnämnden

Utbildningsnämnden

Äldrenämnden

Stadsdelsnämnder

Bromma stadsdelsnämnd
Enskede-Årsta-Vantörs stadsdelsnämnd
Farsta stadsdelsnämnd
Hägersten-Liljeholmens stadsdelsnämnd
Hässelby-Vällingby stadsdelsnämnd
Kungsholmens stadsdelsnämnd
Norrmalms stadsdelsnämnd
Rinkeby-Kista stadsdelsnämnd
Skarpnäcks stadsdelsnämnd
Skärholmens stadsdelsnämnd
Spånga-Tensta stadsdelsnämnd
Södermalms stadsdelsnämnd
Älvsjö stadsdelsnämnd
Östermalms stadsdelsnämnd

Bolag

AB Familjebostäder
Micasa Fastigheter i Stockholm AB
Skolfastigheter i Stockholm AB (SISAB)
Stockholm Vatten AB
AB Stockholmshem
AB Svenska bostäder

Övriga

Byggmaterialindustrierna
IKEM – Innovations och kemiindustrierna i Sverige
Kemikalieinspektionen (KEMI)
Naturskyddsföreningen
Naturvårdsverket
Scandinavian Copper Development Association
Sveriges fog- och limleverantörers förening/Sveriges
färgfabrikanters förening
Karolinska Institutet – Institutet för miljömedicin
Nordic Galvanizers

Stadsledningskontoret

Stadsledningskontorets tjänsteutlåtande daterat den 11 mars 2014 har i huvudsak följande lydelse.

Kemikaliplanen ansluter till såväl stadens miljöprogram, vision 2030 och det nationella miljö kvalitetsmålet *Giffri miljö*. Stadsledningskontoret finner förslaget till kemikalieplan välavvägd i fråga om mål, åtgärder och rådighet. Åtgärderna präglas av tydlighet och faller väl inom ramen för stadens verksamhet.

I kemikalieplanen slås fast att staden inte ska bygga upp egna system för kravställande på varor, byggmaterial och kemiska produkter. Detta förenklar både för stadens handläggare och för leverantörer som ofta framför att det försvårar när olika kommuner ställer olika krav. Mål inom kemikaliearbetet kan uppnås genom att verktygen används konsekvent och genom att krav som ställs följs upp systematiskt.

Stadsledningskontoret vill tydliggöra det som anges i kemikalieplanen, nämligen att stadsledningskontoret tillsammans med kemikaliecentrum förväntas driva ett arbete gentemot SKL Kommentus för att samma krav ska ställas i de samordnade upphandlingar som de ansvarar för. Stadsledningskontoret utgår från att formuleringen avser upphandlingar som staden faktiskt är med i och inte avser ett generellt lobbyarbete.

Som ett utvecklingsområde föreslås att kemikaliecentrum ska delta i Miljöstyrningsrådets utveckling av kriterier att användas vid upphandling. Kemikaliecentrum förväntas i sådant fall konsultera stadsledningskontoret i frågor som rör konkurrens- eller ekonomiaspekter.

Staden har vidare antagit en upphandlingspolicy som täcker in sociala krav vid upphandling. Policyn innehåller även tillämpningsanvisningar. Stadsledningskontoret menar därmed att den text som på sidan 29 som lyfter fram möjligheten att bygga vidare på den upphandlingsportal som landstinget utvecklat för sociala- och etiska krav kan lämnas därhän inför kommande behandling av ärendet.

Formen för kemikalieplanen gör att den kan anses utgöra en riktlinje till miljöprogrammet. En riktlinje har inte programstatus och bör därmed inte bli föremål för central uppföljning såsom det antyds i planen. Uppföljning av arbetet med planen lämpar sig väl för rapportering på nämndnivå samt den koppling som planen väntas ha till både innevarande och kommande miljöprogram.

Stadsledningskontoret förväntar sig avslutningsvis att kemikalieplanen kan bli ett viktigt underlag för arbetet med miljöfrågorna och stödja målet om en hållbar livsmiljö.

Facknämnder

Arbetsmarknadsnämnden

Arbetsmarknadsnämnden beslutade vid sitt sammanträde den 1 april 2014 att hänvisa till vad som sägs i arbetsmarknadsförvaltningens tjänsteutlåtande som svar på remissen.

Reservation anfördes av Karin Rågsjö (V), *bilaga 1*.

Reservation anfördes av Åsa Lindhagen m.fl. (MP), *bilaga 1*.

Arbetsmarknadsförvaltningens tjänsteutlåtande daterat den 20 mars 2014 har i huvudsak följande lydelse.

Arbetsmarknadsförvaltningens uppfattning är att vad som redovisas i planen är ett bra underlag inför stadens fortsatta arbete för ett giftfritt Stockholm 2030.

I kemikalieplanen presenteras en rad åtgärder för fortsatta arbete för ett giftfritt Stockholm. Förvaltningen bedömer åtgärderna nedan som viktiga för arbetsmarknadsnämndens fortsatta arbete mot giftfritt Stockholm:

- Miljö- och hälsoskyddsnämndens inrättande av kemikaliecentrum för stöd, information och uppföljning av arbete med kemikalier
- Att vid upphandling av varor ge expertråd och kompetensutveckling inom kemikalieområde
- Möjliggöra samordningsvinster genom samarbete med andra kommuner
- Miljöförvaltningens kartläggning av kemikalier vid tillsyn av skolor
- Databaserat kemikalierregister för Stockholms stad
- Inventering, dokumentation och substitution
- Redovisning av utfasningsämnen och prioriterade riskminskningsämnen

Förvaltningen är positiv till kemikalieplanen. Det är dock angeläget att planens åtgärder inarbetas i stadens budget som är det huvudsakliga styrdokumentet för nämnder och bolag. Förvaltningen anser vidare att de merkostnader som förslagen kan innebära bör följas upp. Målet om en giftfri organisation kan i annat fall riskeras på grund av kostnadsskäl.

Förvaltningen föreslår att nämnden som yttrande till kommunstyrelsen hänvisar till vad som sägs i detta tjänsteutlåtande.

Exploateringsnämnden

Exploateringsnämnden beslutade vid sitt sammanträde den 10 april 2014 att godkänna exploateringskontorets tjänsteutlåtande som svar på remissen.

Reservation anfördes av Åke Askensten m.fl. (MP) och Clara Lindblom (V), *bilaga 1*.

Särskilt uttalande gjordes av Maria Östberg Svanelind m.fl. (S), *bilaga 1*.

Exploateringskontorets tjänsteutlåtande daterat den 11 mars 2014 har i huvudsak följande lydelse.

Kemikalier – vår stora miljöutmaning

Exploateringskontoret stöder miljöförvaltningens arbete med kemikalieplan och inrättande av ett kemikaliecentrum. Kontoret håller också med om planens standpunkt att kemikalie-användningen är en fråga i samhället som växer i betydelse som en av våra stora miljöutmaningar. Kontoret tycker också att det är rätt att fokusera på exponering av kemikalier i *barns vardag* eftersom barn är mer känsliga för sådan exponering.

Kunskapsförstärkning och resurstöd är en viktig förutsättning för framgång i stadens kemikaliearbete

Kemikaliefrågan är komplex och kunskapen om hur kemikaliers påverkan var för sig och i kombination är generellt låg. Detta innebär en stor utmaning för enskilda aktörer att göra egna bedömningar av kemikalier och material som används i verksamheten. Kontoret tycker därför att det är mycket positivt att ett kemikaliecentrum inrättas i staden som stöd till kontorets arbete med kemikalier och material.

Riktlinjer och utbildning om hur kemikaliekrav kan och bör ställas vid upphandling välkomnas av kontoret.

Exploateringskontoret berörs främst av åtgärder i kapitel 4 av kemikalieplanen

Vid granskningen av kemikalieplanen har kontoret lagt fokus på kapitel 4 byggmaterial, som är det avsnitt som mest berör exploateringskontorets verksamhet.

Åtgärd 4.1 och 4.2 - materialkrav vid markanvisningar

Åtgärd 4.1 och 4.2 som avser kemikaliekrav i markanvisningar bör kunna fungera att tillämpa. Enligt planen ska krav på dessa ställas från 2015 och rutiner för uppföljning ska tas fram under 2015.

I kemikalieplanen finns en lång text om ”Byggkravsutredningen” och dess förslag till förbud för kommuner att ställa särkrav avseende tekniska egenskaper vid markanvisningar på stadens mark.

Föreslagna lagändringar som rör detta ska beslutas av riksdagen under våren. Kontoret anser inte att denna text bör tas med i en plan som ska gälla till 2019. Det krävs dessutom en analys av hur lagändringarna kommer att påverka möjligheten att ställa krav på materialval vid markanvisningar. Det räcker att skriva i planen att åtgärd 4.1 och 4.2 förutsätter att lagstiftningen medger krav på detta sätt.

Åtgärd 4.3 avser kemikaliekrav vid upphandling av byggvaror, projektörer och entreprenörer.

Det är oklart på vilket sätt som åtgärden omfattar stadens byggande av anläggningar. Detta borde förtydligas i kemikalieplanen. Såsom den nu är utformad har åtgärden fokus på husbyggande. Rubriken bör ändras till att det är bygg- och anläggningsmaterial. Om nu kemikalieplanen även ska omfatta anläggningsmaterial krävs utvecklingsarbete. De material som används vid anläggningsbyggande måste läggas upp i de verktyg som ska användas för materialval. Exploateringskontoret har påbörjat detta arbete i bl.a. projekt Norra Djurgårdsstaden och förutsättningar för att ställa krav i alla projekt kommer att finnas först i slutet på 2014.

Vilka produkter måste kontrolleras

För krav 1 som avser utfasningsämnen bör de produkter som måste kontrolleras/omfattas preciseras bättre. För att få en hanterbar situation och tydlighet för alla aktörer har Norra Djurgårdsstaden tagit fram en gränsdragningslista för vilka produkter som ska bedömas i stadens egna entreprenader. Även för kraven på byggherrar har Norra Djurgårdsstaden förtydligat vilka kemiska produkter och fasta byggvaror som omfattas av materialkravet.

Krav 7 loggbok

Kontoret är lite tveksamt till att placering i byggnaden ska vara ett krav i alla markanvisningar. Kravet är i och för sig bra men det kan vara lite för långtgående.

Lite synpunkter på andra kapitel

På sidan 11 finns definitionen hormonstörande. Kontoret är tveksamt till om definitionen som staden väljer ska stå i själva planen. Kanske bättre om den tas upp på annan plats så att planen inte blir inaktuell när definition kommer från EU. Det kan också vara bättre om byggherrarna får välja definition själva. Både Byggherrubedömningen och SundaHus har en annan definition än den staden valt. En kemikalie eller kemisk produkt kan alltså vara godkänd i ett system men inte godkänd i ett annat. Detta medför medarbete och kan dessutom medföra problem vid kontroll och uppföljning.

Fastighetsnämnden

Fastighetsnämnden beslutade vid sitt sammanträde den 8 april 2014 att överlämna fastighetskontorets tjänsteutlåtande som svar på remissen.

Reservation anfördes av Ewa Larsson m.fl. (MP) och Sebastian Wiklund (V), *bilaga 1*.

Fastighetskontorets tjänsteutlåtande daterat den 9 mars 2014 har i huvudsak följande lydelse.

Kontoret delar planens ståndpunkt om att kemikaliefrågan är komplex och att mycket tyder på att det är en fråga som växer och blir alltmer aktuell då användandet av kemikalier i samhället ständigt ökar. Kontoret anser även att det finns ett behov av en för staden central funktion och att Kemikaliecentrum skulle underlätta och hjälpa kontoret i sitt arbete med kemikaliefrågan. Inte minst då kemikaliefrågan är så komplex och då kunskapsläget är lågt kring kemikaliers påverkan var för sig och i kombination, både nationellt och även internationellt.

Kontoret ställer sig positiv till Kemikalieplanen i stort och anser att staden nu tar ett stort steg framåt i sitt arbete med frågan.

Att kemikalieplanen har ett utpekat fokusområde på *barns vardag* anser kontoret vara positivt då barn är mer känsliga för exponering av kemikalier och kemiska produkter.

Riktlinjer och utbildning om hur kemikaliekrav kan och bör ställas vid upphandling välkomnas av kontoret.

Försiktighetsprincipen i Miljöbalken innebär i tekniska sammanhang att när osäkerhet föreligger om ett ämnes farlighet ska det betraktas som farligt och att verksamhetsutövare ska välja det säkra alternativet före det osäkra vid en åtgärd. Ett verktyg för att bedöma ett ämnes farlighet är följaktligen en förutsättning för att kunna tillämpa försiktighetsprincipen. Då är listor över utfasningsämnen exempelvis SIN list (Substitute It Now) som föreskrivs i kemikalieplanen ett bra verktyg.

Fastighetskontoret använder Byggvarubedömningen för att bedöma kemikalier och kemiska produkters farlighet, inte SIN list. Kontoret ser en risk om krav ställs på att kemikalier och kemiska produkter både ska uppfylla nivå godkänd eller accepteras i Byggvarubedömningen och att de inte får finnas upptagna på SIN list eftersom dessa system inte är synkroniserade. En kemikalie eller kemisk produkt kan alltså vara godkänd i ett system men inte godkänd i ett annat.

Byggvarubedömningen ser just nu över möjligheten med företagsspecifika krav vilket innebär att staden skulle kunna lägga till ytterligare krav utöver de som är standard i systemet. Staden skulle då kunna lägga till SIN list som krav i stadens medlemskap i Byggvarubedömningen vilket skulle lösa detta ovan beskrivna problem. Denna möjlighet är under utveckling, om planerna förverkligas och i så fall när är inte fastställt.

I kapitel 4 om byggmaterial definieras ett antal kemikaliekrav vid byggande i Stockholms stad. Kontoret anser att det bör finnas differentierade nivåer för kravens omfattning i förhållande till storleken på det aktuella projektet. För exempelvis mindre projekt anses vissa krav inte vara praktiskt genomförbara eller orimligt kostnadsdrivande. Exempel på sådana krav är krav 4 om kompetens och krav 7 om dokumentation.

Kontoret anser även att kraven i kapitel 4 ses över då det förekommer otydligheter. Exempelvis framgår det inte vilken kompetens som är relevant i krav 4 om kompetens. Krav 7 om dokumentation föreskriver bland annat att dokumentation ska

tillhandahållas men inte till vem.

I kemikalieplanens kapitel 6 skrivs det att årsförbrukning av märkningspliktiga produkter ska redovisas till kemikaliecentrum. Kontoret efterfrågar ett förtydligande om det är inköpt mängd eller förbrukad mängd som avses. Det bör även vara tydligt om redovisningen ska omfatta märkningspliktiga produkter som använts i byggprojekt eller i drift och förvaltning av byggnader.

Idrottsnämnden

Idrottsnämnden beslutade vid sitt sammanträde den 15 april 2014 att hänvisa till idrottsförvaltningens tjänsteutlåtande som svar på remissen.

Reservation anfördes av Åsa Lindhagen (MP), *bilaga 1*.

Idrottsförvaltningens tjänsteutlåtande daterat den 27 mars 2014 har i huvudsak följande lydelse.

Kemikalieplanen är mycket välgjord och är viktig i folkhälsoarbetet. Kemikaliernas påverkan på hälsan och miljön är dåligt kartlagda, samtidigt som förbrukningen ökar och nya ämnen tillkommer. Idrottsnämndens kostnader för kemikalier ökar. Osäkerheten vid val av ”rätta” kemikalier och varor är stor och känslan för kemikalier-nas nytta, hantering, utbytbarhet och konsekvenser för folkhälsan är liten.

Planen är mycket ambitiös men ska kunna genomföras inom budget med stöd av ett Kemikaliecentrum. Resurser och kunskap behövs dock för insatser i förvaltningar och bolag för att införa rutiner, kartlägga nuläge, formulera krav i upphandlingar och för uppföljning av egen verksamhet, byggentreprenader, städentreprenader, drift- och verksamhetsentreprenader med mera.

Kemikalieplanens åtgärder är indelade i sju verksamhetsområden, enligt nedan, varav flera berör idrottsnämnden. Åtgärderna kommenteras nedan.

Stöd till implementeringen av kemikalieplanen

Förvaltningen har behov av information och stöd i valet av kemikalier och varor, både i verksamheterna och vid upphandling. Vid val av tekniska kemikalier, i bad- och isprocesserna, behövs ett särskilt stöd och förvaltningen kan då behöva kontakt på forskarnivå.

Information och dialog

I tillsynen av bassängbaden sker redan idag en dialog mellan miljöförvaltningen och idrottsförvaltningens personal. Tillsynen blir därmed en form av fortbildning. I övriga idrottsanläggningar sker ingen tillsyn från miljöförvaltningen. Det är kraven i arbetsmiljölagstiftningen som gör att driftkemikalier förtecknas och diskuteras.

Stadens upphandlare och projektledare är nyckelpersoner i dialogen om kemikalier och varor.

Idrottsförvaltningens breda kontakter med föreningar och båtsport kan vara en spridningskälla till många aktörer.

Dialogen och informationen måste visa att det är möjligt att agera och att det finns alternativa lösningar. Vikten av att i skolan undervisa om vardagskemikalierna i naturkunskap och hemkunskap kan inte nog understrykas. Ett förslag är att utveckla ett dataspel om kemikalier, riktat till barn.

Upphandling

Vid upphandlingar råder osäkerhet kring vilka krav som kan ställas på kemikalier och varor och som samtidigt är juridiskt hållbara. Kraven inriktas idag på att säkra funktionen på tjänsten och varan.

Byggmaterial

Byggmaterial bör vara ett prioriterat område och uppföljningen säkerställas. Hittills har förvaltningen bevakat vissa kemikalier och varor i drift och byggnation med ledning av miljöförvaltningens tillsynsarbete, stadens miljöprogram och arbetsmiljöföreskrifter. Avgränsningar och en samlad målbild är nödvändigt om arbetet ska vara realiserbart. I upphandlingar av större och mindre byggentreprenader har kemikalier och varor bevakats, men på ett ostrukturerat sätt. Förvaltningen har med hänvisning till sitt Program för miljöanpassat byggande ställt krav på vissa byggmaterial.

Stadens kemikaliehantering

Idrottsförvaltningen ser fram emot att ansluta sig till ett datorbaserat kemikalieregister. Ett register är ett nödvändigt stöd vid bedömningen av kemikalier och varor. Med rätt uppbyggnad ger det kunskap om risker, volymer och kostnader och gör det möjligt att formulera målsättningar för olika verksamheter.

Tillsyn, kontroll och miljögiftsövervakning

Dessa verksamhetsområden är miljöförvaltningen ansvar.

Kulturnämnden

Kulturnämnden beslutade vid sitt sammanträde den 8 april 2014 att godkänna kulturförvaltningens tjänsteutlåtande som svar på remissen.

Kulturförvaltningens tjänsteutlåtande daterat den 20 april 2014 har i huvudsak följande lydelse.

Kulturförvaltningen välkomnar stadens fokus på kemikaliefrågorna som är viktiga för

såväl förvaltningar och bolag som för medborgare. Kommunikationsinsatserna känns extra nödvändiga då kemikalieområdet är nära sammankopplat med hälsoaspekten. Stöd, både gällande kemikalier och kemikaliekrav i upphandlingar, behövs för att kunna komma framåt.

Kulturförvaltningen har under 2013 tagit fram en informationsbroschyr, ”Hållbar konst”, som riktar sig specifikt till konstnärer med inriktning på bland annat säker hantering av färger och konstnärsmaterial. Under 2015 – 2016 planerar förvaltningen i sitt miljöarbete ha specifikt fokus på stadens och kulturnämndens miljömål nr 2: Giftfria varor och byggnader.

Kyrkogårdsnämnden

Kyrkogårdsnämnden beslutade vid sitt sammanträde den 8 april 2014 att överlämna kyrkogårdsförvaltningens tjänsteutlåtande som svar på remissen.

Kyrkogårdsförvaltningens tjänsteutlåtande daterat den 24 mars 2014 har i huvudsak följande lydelse.

Planen, som är mycket ambitiös, uttrycker både vad det är som ska uppnås – en giftfri livsmiljö för dem som bor i staden – och att det behövs en extraordinär arbetsinsats som kommer att kräva såväl resurser som ett starkt engagemang. Den anknyter både till stadens Vision 2030 – ett Stockholm i världsklass och till det nationella miljö-kvalitetsmålet Giftfri miljö.

För varje verksamhetsområde definieras vad visionen betyder inom det området och förutsättningarna för att nå dit. Medan visionen är långsiktig ges förslag på åtgärder och strategier som kan genomföras på kortare sikt för att utveckla staden i riktning mot visionen. De har formulerats med en tänkt tidshorisont på fem år, vilket skulle innebära att kemikalieplanens genomförandetid upphör samtidigt som nästa miljöprogram.

Kemikalieplanen är skriven med ett fokus på barns exponering. Det är gjort utifrån samma bedömning som görs av bland andra Kemikalieinspektionen och Miljömålsberedningen att barn och ungdomar är särskilt viktiga grupper att skydda från farliga kemiska ämnen.

Inom kyrkogårdsförvaltningen finns flera verksamheter som är anmälnings- och tillståndspliktiga enligt miljöbalken där förordning gäller om verksamhetsutövers egenkontroll i vilken det finns specifika krav på att föra kemikalieförteckning. I miljöbalken beskrivs även produktvalsprincipen som innebär att kemiska produkter som kan medföra risker för miljö och hälsa ska substitueras mot alternativ som medför mindre risker. Förvaltningen har implementerat miljöbalkens krav i hela förvaltningens verksamhet.

Arbetet med systematiskt miljöarbete inom kyrkogårdsförvaltningen (ISO 14001) inleddes redan år 2006 på Råcksta begravningsplats och Råcksta krematorium.

Erfarenheterna från detta pilotprojekt kom sedan att ligga som grund för det gemensamma miljöarbetet inom kyrkogårdsförvaltningen. En viktig del var att inventera vilka kemikalier som användes i verksamheterna. Ibland behöver man rensa ut och göra sig av med kemikalier som inte längre används eller behövs. När vi gallrar ut kemiska produkter försöker vi också minska antalet produkter som används för samma ändamål.

Alla anställda informerades och utbildades om det systematiska miljöarbetet. Kunskapen om kemikalier och hantering av kemikalier kom därmed att öka markant inom organisationen.

Kyrkogårdsförvaltningen föreslår nämnden att ställa sig bakom förslaget till ”Stockholm stads kemikalieplan 2014-2019”.

Service­nämnden

Service­nämnden beslutade vid sitt sammanträde den 15 april 2014 att åberopa serviceförvaltningens tjänsteutlåtande som svar på remissen.

Serviceförvaltningens tjänsteutlåtande daterat den 1 april 2014 har i huvudsak följande lydelse.

Förvaltningen stödjer förslaget till kemikalieplan som på ett tydligt sätt klargör prioriteringar och viktiga utgångspunkter för stadens fortsatta arbete på området. Det är angeläget att i enlighet med planen prioritera åtgärder som berör barns vardag.

Kemikaliefrågorna är komplexa och kännetecknas av en snabb kunskapsutveckling. Det är därmed en utmaning för stadens organisation att utveckla och upprätthålla den kompetens på området som erfordras för att kunna uppnå målen och genomföra de åtgärder som behövs. Förvaltningen instämmer i att det här behövs en särskild funktion som kan utgöra ett expertstöd till förvaltningar och bolag och stödjer därför förslaget om att inrätta ett kemikaliecentrum inom miljöförvaltningen. Samtidigt vill förvaltningen framhålla att det finns ett behov av en ökad helhetssyn när det gäller det stöd förvaltningarna/bolagen behöver i miljöarbetet, inte minst på upphandlingsområdet.

Som ett exempel på ovan har serviceförvaltningen i sitt uppdrag gällande centrala upphandlingar, men även i gemensamma samt i uppdragsupphandlingar, en rad utmaningar gällande att ställa miljökrav. Inte minst uppföljningen inom miljöområdet är ett område som behöver utvecklas. Även om ett Kemikaliecentrum är ett välkommet tillskott till stadens arbete med att ställa kemikaliekrav i upphandlingar, så saknas ett helhetstänkande som förvaltningen bedömer krävs för att arbetet ska bli effektivt. I bedömningen av vilka miljökrav som är lämpliga att ställa i en upphandling, behöver upphandlaren idag inhämta sakkunskap gällande flera områden. Förutom kemikaliekrav kan krav även ställas inom fordonsrelaterade frågor samt energifrågor med mera. För närvarande finns ingen samlad ingång till sakkunskap i dessa frågor,

varför upphandlaren/ansvarig beställare inte kan erhålla en helhetsbedömning av vilka krav som kan och bör ställas samt att både förberedelse- och uppföljningsarbetet blir tidskrävande. Förvaltningen skulle välkomna en funktion/enhet som har ett övergripande ansvar och ser en möjlighet i att en sådan kan skapas inom miljö- och hälsoskyddsnämnden.

De förslag som presenteras i planen gällande upphandling är i övrigt genomarbetade och konkreta och bedöms kunna föra användandet av kemikaliekriterier i upphandlingar framåt. Bland annat föreslås användande av redan befintliga verktyg, såsom exempelvis Miljöstyrningsrådets kriterier vilket förvaltningen anser är en bra inriktning. Dock anser förvaltningen att dessa kan behöva förtydligas och eventuellt ses över och anpassas till stadens övriga krav. Den generella betoningen på uppföljning välkomnas också av förvaltningen.

I planen argumenteras för möjligheten att ställa miljö/kemikaliekrav enligt gällande regelverk. Förvaltningen anser att det är helt klarlagt att miljökrav är möjliga att ställa, men att svårigheten är *hur* det konkret ska göras och *hur* dessa krav ska kunna följas upp. Stöd från sakkunniga är en nödvändighet i det arbetet, då det inte är genomförbart för alla nämnder/bolag att själva bygga upp den expertkunskapen. Förvaltningen ser mycket positivt på att Kemikaliecentrum kan vara en aktör både i det övergripande arbetet med miljökrav, med t.ex. Miljöstyrningsrådet och branschorgan, och som stöd i det praktiska arbetet med kravformulering och uppföljning till nämnder och bolag. Förvaltningen vill också betona att förvaltningens upphandlare gärna deltar och bidrar med kunskap i Kemikaliecentrums arbete med att utforma krav respektive modeller för uppföljning. Med den mångfald avtalsområden som förvaltningen ansvarar för att upphandla, finns en bred kompetens att nyttja.

I arbetet med att utforma kemikalie-/miljökrav, är en avgörande framgångsfaktor för användandet att kraven i varje enskild upphandling samordnas med stadens övriga krav enligt gällande styrdokument. Detta nämns inte uttalat i kemikalieplanen, men bör vägas in i det fortsatta arbetet. Sådana andra krav kan vara budgetrelaterade eller handla om säkerställande av konkurrensmöjligheter, där det kan vara nödvändigt med sakkunskap för att bedöma om vissa branscher är mogna för vissa krav, om krav är kostnadsdrivande etc.

I planen anges att upphandlare inom staden framfört önskemål om kompetensutveckling inom kemikalieområdet och att en sådan föreslås genomföras av Kemikaliecentrum och stadsledningskontoret/enheten för upphandling och konkurrens i samarbete. Detta skulle företrädesvis kunna ske inom ramen för stadens upphandlarnätverk. Förvaltningen anser att en sådan kompetensutveckling bör vara generell och inte ersätta Kemikaliecentrums uppdrag och den kompetens som föreslås byggas upp där. Som nämndes ovan, anser förvaltningen att det inte är möjligt att bygga upp och upprätthålla den specialistkompetens som krävs för att på ett professionellt sätt kunna ställa miljökrav och följa upp dessa. Dock anser förvaltningen att det är välkommet med en utbildning som ger en orientering inom området, motiverar till att ställa miljökrav samt anger vilka styrdokument och verktyg som finns att tillgå.

Ett annat förslag som anges i planen är att Kemikaliecentrum, i samarbete med stadsledningskontoret, bör arbeta för att SKL Kommentus Inköpscentral (SKI) ställer samma krav i sina upphandlingar som de staden önskar ställa. Staden är inte tvingad att anmäla sitt deltagande i de upphandlingar som SKI väljer att genomföra, då staden har ett eget anskaffningsansvar för samtliga avtalsområden. Gällande vissa ramavtalsområden har staden valt att delta, men detta kan förändras över tid. I varje upphandling där staden väljer att delta, ingår förvaltningen i SKI:s referensgrupper och har därför möjlighet att påverka kravställandet. Om kravnivåer etc. inte motsvarar stadens önskemål, finns valet att avstå från deltagande i kommande upphandlingar och i stället genomföra dessa med egna resurser.

Förvaltningen noterar vidare att det i planen föreslås att tilldelningskriterier/utförandevillkor är att föredra framför ska-krav i upphandlingar. Detta för att inte begränsa konkurrensen och riskera att utestänga potentiella anbudsgivare. Förvaltningen delar delvis den uppfattningen, men kan se en utmaning i att det samtidigt framhålls att det måste säkerställas att vissa angivna ämnen inte förekommer (i första hand utfasningsämnen). Om detta ska kunna uppnås, anser förvaltningen att det i enskilda upphandlingar ska vara möjligt att ställa ska-krav, vilket görs redan idag inom vissa områden. Sådana bedömningar angående branschmognad och -praxis önskar förvaltningen att Kemikaliecentrum ska kunna bistå med.

Förvaltningen menar att kemikalieplanens föreslagna åtgärder är genomförbara och kan leda till ett utvecklat arbete gällande kemikaliekrav i upphandlingar. Det kan dock även komma att innebära ett behov av ökade resurser inom upphandling, i synnerhet gällande utvecklad uppföljning, för att uppnå samtliga önskade mål inom området.

Slutligen vill förvaltningen framhålla att det är angeläget att i förväg klargöra finansiering samt frågor om ansvar för fortsatt drift och systemförvaltning med mera för det stadsgemensamma kemikalierregister som serviceförvaltningen föreslås upphandla.

Socialnämnden

Socialnämnden beslutade vid sitt sammanträde den 25 mars 2014 att hänvisa till socialförvaltningens tjänsteutlåtande som svar på remissen.

Reservation anfördes av Stefan Nilsson m.fl. (MP), *bilaga 1*.

Socialförvaltningens tjänsteutlåtande daterat den 3 mars 2014 har i huvudsak följande lydelse.

Kemikalieplanen anges i stor utsträckning vara en förlängning av stadens miljöprogram. Uppföljningen föreslås kopplas till uppföljningen av miljöprogrammet.

I samband med att ett nytt miljöprogram tas fram under 2014 föreslås att indikatorer som avspeglar genomförandet av kemikalieplanen inkluderas. Förvaltningen delar åsikten att kopplingen till miljöprogrammet är viktig och att uppföljning görs genom indikatorer i ILS-systemet.

Det finns ett stort behov av att föra ut kunskaper om kemikalier för att nå visionens mål om ett giftfritt Stockholm. Kemikaliecentrum kommer att få en stor uppgift och avgörande betydelse för att öka medvetenheten och kunskaperna som kan leda till en ändrad kemikalieanvändning i stadens förvaltningar och bolag.

I kemikalieplanen anges att mycket av det arbete planen beskriver kan genomföras utan betydande merkostnader, bara genom större medvetenhet. Man menar dock att det ändå krävs nya resurser för att genomföra det ambitiösa arbete som planen beskriver. Förvaltningen anser att det är viktigt att i budgetprocessen identifiera vilka behov som finns och vilka prioriteringar som ska göras och avsätta erforderliga resurser för att genomföra dessa åtgärder.

Barns utveckling och hälsa får stort utrymme i förslaget till kemikalieplan. Förvaltningen delar uppfattningen att det är angeläget att prioritera barns livsmiljö utifrån de kunskaper som finns idag om barns utveckling och kemikalieexponeringens betydelse. Förslaget att genomföra ett flerårigt projekt med inriktning på kemikalier i förskolan är bra.

Upphandling är ett särskilt åtgärdsområde i förslaget till kemikalieplan. Förvaltningen delar bedömningen att det är viktigt att alla förvaltningar och bolag ökar sin kemikaliekompetens. Förslaget att upphandlare och annan berörd personal ska erbjudas kompetensutveckling inom området är bra.

Sammantaget anser förvaltningen att förslaget till kemikalieplan är en bra start för att höja medvetenheten och öka kompetensen inom kemikalieområdet. För att förslagen ska få effekt krävs dock en tydlig styrning och aktivt arbete inom hela stadens organisation.

Stadsbyggnadsnämnden

Stadsbyggnadsnämnden beslutade vid sitt sammanträde den 24 april 2014 att överlämna stadsbyggnadskontorets tjänsteutlåtande som svar på remissen.

Reservation anfördes av Daniel Helldén m.fl. (MP), *bilaga 1*.

Särskilt uttalande gjordes av Maria Östberg Svanelind m.fl. (S), *bilaga 1*.

Stadsbyggnadskontorets tjänsteutlåtande daterat den 24 mars 2014 har i huvudsak följande lydelse.

Eftersom mängden kemiska produkter och varor ständigt ökar i samhället är det viktigt

att arbeta för att kemiska ämnen inte före-kommer i sådana nivåer som kan hota människors hälsa eller miljö. Stadsbyggnadskontoret ser kemikalieplanen som en bra utgångs-punkt för stadens fortsatta och långsiktiga kemikaliearbete. Ur stadsbyggnadsperspektiv finns flera angelägna utvecklingsområden.

Satsningen på ett Kemikaliecentrum välkommen. Inte minst vad gäller byggmaterial utvecklas ständigt nya och ofta sammansatta material och produkter. I ett enskilt projekt kan det vara svårt att kontrollera innehållet av miljö- och hälsofarliga ämnen och att bedöma riskerna för att dessa ämnen sprids. Det är därför bra att staden avser att bevaka kunskapsfronten och kommunicera en enhetlig kravbild. Hur materialegenskaper kan förändras över tid och vid exponering för yttre påverkan är något som enligt kontoret också bör vara intressant i sammanhanget.

Satsningen på Kemikaliecentrum ger även fördelar av att kunna utveckla verksamheten inom Stockholms Kemikalieforum där det förutom handel, finns ett behov av att involvera fler branscher. Det är välkommet med fler mötesplatser för erfarenhetsutbyte och kompetensutveckling mellan stadens aktörer och byggindustrin, t ex arkitekter, entreprenörer och materialleverantörer.

Kontoret ser också positivt på förslaget att säkra hanteringen av rivningsavfall. Frågan bör kunna utvecklas vidare i samverkan mellan miljöförvaltningen och stadsbyggnadskontoret.

Mot bakgrund av det regionala kunskapsunderlag för anpassning till ett förändrat klimat som togs fram av Länsstyrelsen 2011 förslår kontoret att sårbarheter till följd av ett fuktigare och varmare klimat uppmärksammas i stadens kemikaliearbete.

Trafik- och renhållningsnämnden

Trafik- och renhållningsnämnden beslutade vid sitt sammanträde den 8 april 2014 att överlämna trafikkontorets tjänsteutlåtande som svar på remissen.

Reservation anfördes av Daniel Helldén m.fl. (MP), *bilaga 1*.

Trafikkontorets tjänsteutlåtande daterat den 12 mars 2014 har i huvudsak följande lydelse.

Kemikalieplanen är bra och trafikkontorets stödjer den. Det är bra att den utarbetats tillsammans med andra svenska städer så att den kan få nationell genomslagskraft. Det borde ligga i linje att anpassa kemikalieplanen så att den harmoniserar med EU:s kemikalielagstiftning REACH. Genom att arbeta mot REACH-dokumentet kan man också ta del av de senaste forskningsrönen och anpassa arbetet till att fasa ut ämnen.

Kemikaliecentret kan arbeta med miljöstyrningsrådet och kemikalieinspektionen för att via forskningskanaler vara med och påverka på EU nivå. Det är av vikt att man har samma regler som finns i EU för att det vid upphandling ska vara lätt att ställa krav

som tänkbara anbudsgivare kan harmonisera med.

Kontoret finner det bra att kemikalieplanen är indelad i sju separata delområden;

- Stöd till implementering av kemikalieplanen
- Information och dialog
- Upphandling
- Byggmaterial
- Tillsyn och kontroll
- Stadens kemikaliehantering
- Miljögiftsövervakningen

Indelningen medför att det är lätt att hitta i planen. Inom varje område har åtgärder med tydlig inriktning på barn färgmarkerats speciellt, vilket kontoret ser som en bra åtgärd för att tydliggöra barnens krav.

I kemikalieplanen beskrivs kortfattat att Stockholm, Göteborg och Malmö tillsammans med Trafikverket tagit fram gemensamma riktlinjer för miljökrav vid upphandling av entreprenader. Det som sägs i kemikalieplanen om upphandling och kemikalieförteckningar är inte menat att ersätta dessa riktlinjer utan ska komplettera och vara kompatibel med redan existerande riktlinjer. Då detta inte är bara riktlinjer utan krav som kommunfullmäktige beslutat om, bör ett förtydligande göras hur planen ska användas och hur de föreslagna insatserna förhåller sig till stadens miljökrav vid upphandling som kommunfullmäktige beslutat om år 2012.

Det är olyckligt att man valt att ta bort två kapitel, avfall och förorenade områden, utifrån lägesrapporteringen som gjordes i augusti. Enligt remissen stödjer man sig på att de styrs av egna dokument och processer, vilket stämmer till viss del. Staden kommer dock att behöva upphandla tjänster inom de borttagna områdena och då är det önskvärt att ha tillgång till kemikalicentrums expertis.

Beträffande tillgång till kemikaliecentrums stöd och expertis är det viktigt att denna görs tillgänglig och enkel att använda. Det är av stor vikt att centrets existens kommuniceras ut och hur avdelningar kan nyttja dem, exempelvis genom information på intranätet. Det är även viktigt att kemikaliecentrum får de resurser som krävs för att kunna vara behjälpliga i kemikaliefrågor och har svarstider som är rimliga.

Förslaget att upprätta en kemikaliedatabas för att kunna söka kemikalier som bör undvikas är mycket bra. Det är viktigt att databasen är tillgänglig och användarvänlig. Vid framtagandet bör samverkan ske mellan stadens olika förvaltningar och bolag så att alla stadens behov kommer med. En grundlig inventering hos stadens olika aktörer kan vara aktuell. Samverkan med landstingets om deras databas kan vara ett sätt att få relevant information på ett enkelt sätt.

Genom att ta fram en kemikalieplan gemensamt för stadens alla verksamheter ges ett bättre verktyg för att verka att visionen ”Giftfritt Stockholm 2030” nås. Kemikalieplanen kommer att underlätta arbetet både för kontoret och entreprenörer vid upphandlingar. Entreprenörer som verkar inom flera olika arbetsområden kommer då att känna igen kraven.

Trafikkontorets kan spara tid och resurser om det finns en tydlig mall att använda då kraven på miljö- och kemikaliehantering utformas. Det bör förtydligas att dessa

mallar ska harmonisera med de gemensamma miljökrav för entreprenader som redan finns och används i staden. I dessa finns krav som ska ställas på val av kemikalier och material.

Utbildningsnämnden

Utbildningsnämnden beslutade vid sitt sammanträde den 10 april 2014 att överlämna utbildningsförvaltningens tjänsteutlåtande som svar på remissen. *Reservation* anfördes av Jan Valeskog m.fl. (S) och Per Olsson m.fl. (MP), *bilaga 1*.

Särskilt uttalande gjordes av Marina Gunnmo Grönros m.fl. (V), *bilaga 1*.

Utbildningsförvaltningens tjänsteutlåtande daterat den 19 mars 2014 har i huvudsak följande lydelse.

Stöd till implementering av kemikalieplanen

Utbildningsförvaltningen är positiv till att ett övergripande ansvar för information, kartläggning, tillsyn och miljögiftsövervakning läggs på Kemikaliecentrum.

Utbildningsförvaltningen är även positiv till den lanseringsplan samt till de aktiviteter och informationsmaterial som Kemikaliecentrum ska ta fram som stöd till implementeringen av kemikalieplanen och riktat till berörda medarbetare i staden. Förvaltningen påminner om insatser och material för att implementera planen hos förskolebarn, grundskole- och gymnasieelever.

Information och dialog

I förslaget till ny kemikalieplan finns planer på fortbildningsinsatser genom kemikaliecentrum för chefer, personal och särskilt för lärare samt nätverk.

Utbildningsförvaltningen anser att sådana insatser ska planeras i samråd mellan Kemikaliecentrum och utbildningsförvaltningen. När det gäller information till småbarnsföräldrar är förskolan en viktig arena och samarbetspartner. I stadens kommunala och fristående förskolor går idag cirka 50 000 barn, vilket innebär direkt samverkan med närmare 90 000 föräldrar.

Vid den informationsinsats som planeras kring material och varor som kan innehålla skadliga kemikalier, vill förvaltningen understryka vikten av att sådan information presenteras så lättillgängligt att den verkligen utgör ett stöd till skolor vid inköp.

Upphandling

Vid upphandlingar är det angeläget, enligt utbildningsförvaltningen, att det finns generella kravställningar, så att inte varje skola vid avrop ska behöva ta fram egna

kravspecifikationer.

Byggmaterial

Utbildningsförvaltningens lokalenhet beställer ny-, om- och tillbyggnader av skollokaler hos SISAB. För att minimera skadliga ämnen i byggmaterialen använder sig SISAB av systemet Byggvarubedömningen. Systemet innehåller ett antal bedömningskriterier som har utarbetats av en expertgrupp inom områdena miljö och kemi. Utifrån kriterierna kan en vara få bedömningen ”rekommenderas”, ”accepteras” eller ”undviks”. Alla SISAB:s entreprenörer är ålagda att använda sig av systemet.

Att ha miljökriterier för byggmaterial och kritiskt granska kemiska tillsatser är nödvändigt för hälsan och i synnerhet för barnen och ungdomarna i våra skolor. Det behöver dock föras en diskussion kring vad är kemikalier, vad är skadliga kemikalier och vilka gränsvärden som ska användas. Det går att miljögranska materialet till en ny skola på detaljnivå, men det medför stora kostnader.

Tillsyn och kontroll

I den nya kemikalieplanen föreslås att förskolans inomhusmiljö prioriteras och blir första steget inom miljögiftsövervakningen, vilket utbildningsförvaltningen ser som positivt. En viktig fråga i det sammanhanget är hur resultaten görs tillgängliga för allmänheten. Det är en angelägen kommunikativ och pedagogisk uppgift att återkoppla och hantera resultaten samt att koppla ihop dem med åtgärder på ett sätt som inte skapar onödig oro.

Inom utbildningsförvaltningens område är förskole- och skolmåltidsverksamheten berörd av kontrollen av material i kontakt med livsmedel (Food contact materials, FCM).

Utbildningsförvaltningen vill understryka vikten av den kartläggning av material inom förskola och skola som kan ha oönskad hälso- och miljöpåverkan, exempelvis rengöringsmedel, laboratoriekemikalier, byggvaror och leksaker. Återkoppling av resultatet till verksamheterna är en viktig, avslutande del av kartläggningsprocessen.

Stadens kemikaliehantering

Undervisningen i kemi och naturkunskap på gymnasie- och grundskolor.

Kemikalier används, inom utbildningsnämndens verksamhet, vid kemiinstitutionerna på gymnasieskolor med naturvetenskapsprogram. (Bland dessa kemikalier finns även brandfarliga vätskor samt koncentrerade syror och baser). Även vid biologi- och fysikinstitutioner på gymnasieskolor samt på institutioner för naturorienterande ämnen på grundskolans högstadium används kemikalier. På gymnasieskolor med yrkesprogram finns kemikalier/kemiska produkter (blandning av kemikalier).

Därutöver förekommer gastuber (syrgas, vätgas, acetylen, koldioxid) på många skolor.

För hantering av kemikalier inom Stockholms stads kommunala skolor används ett databaserat kemikaliehanteringsprogram ”Chemsoft”. Programvaran beskrivs i bilaga. Sambandet mellan Chemsoft och ett nytt it-baserat kemikaliregister och behovet av

båda programmen behöver undersökas närmare. Ett nytt kemikalieregister får inte medföra tidsödande administration och ökad arbetsbelastning.

Rengöring och städning av lokaler, inventarier, utrustning och material

Det finns kemiska produkter (blandning av kemikalier) för rengöring och städning i stadens skollokaler. I skolmåltidslokalerna och elevköken på Stockholms Hotell- och restaurangskola finns även ugnrensare.

Äldrenämnden

Äldrenämnden beslutade vid sitt sammanträde den 25 mars 2014 att godkänna äldreförvaltningens tjänsteutlåtande som svar på remissen.

Särskilt uttalande gjordes av Christopher Ödmann m.fl. (MP), *bilaga 1*.

Särskilt uttalande gjordes av Mirja Räihä m.fl. (S), *bilaga 1*.

Äldreförvaltningens tjänsteutlåtande daterat den 2 mars 2014 har i huvudsak följande lydelse.

Äldreförvaltningen anser att förslaget till kemikalieplan samt inrättandet av ett kemikaliecentrum är ett bra och kraftfullt initiativ som syftar till att stadens verksamheter ska minska och fasa ut användningen av produkter och material innehållandes skadliga ämnen som påverkar människor och miljö.

Äldreförvaltningen förstår avsikten med att särskild vikt ges åt åtgärder som syftar till att minska barns och ungdomars exponering för farliga ämnen, men anser att inriktningen bör vara generell då alla människor är av lika värde, såväl ung som gammal. Äldreförvaltningen föreslår därför att en kartläggning, följt av åtgärder, görs över förekomsten och användningen av kemiska ämnen inom varje verksamhetsområde under planperioden. Med verksamhetsområde avses i detta fall stadsmiljö, förskola, äldreomsorg etc.

Stadsdelsnämnder

Bromma stadsdelsnämnd

Bromma stadsdelsnämnd beslutade vid sitt sammanträde den 15 april 2014 att överlämna stadsdelsförvaltningens tjänsteutlåtande som svar på remissen.

Reservation anfördes av Cecilia Obermüller m.fl. (MP), *bilaga 1*.

Bromma stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande daterat den 27 mars 2014 har i huvudsak följande lydelse.

Förvaltningen anser att planen är väl genomarbetad och, på ett bra sätt, pekar ut vägen till en giftfri miljö. Barn och ungdomars större känslighet gör dem till särskilt viktiga grupper att skydda varför förvaltningen finner det positivt att staden planerar för ett flerårigt projekt med inriktning på förskolan. Detta arbete skulle med fördel kunna stödjas av det föreslagna kemikaliecentret som kan bidra med expertis för att identifiera förekomsten av skadliga material. För att ett kommande kemikalieregister ska vara verkningsfullt är det angeläget att det görs användarvänligt och anpassas väl till stadsdelens verksamheter.

Förvaltningen har i sin miljöhandlingsplan formulerat sex övergripande inriktningsmål, varav ett rör giftfria varor och byggnader. I en egen handbok för miljöarbetet anges konkreta verktyg och förslag på hur arbetet på enheterna ska kunna utvecklas för att bidra till en hållbar livsmiljö. Samtliga enhetschefer ansvarar för att systematiskt kontrollera arbetsmiljön, inklusive inomhusmiljö, och åtgärda eventuella problem och brister. För förskolecheferna tillkommer dessutom ansvar för att genomföra en årlig barnskyddsrund. Nämnden äger inte några egna fastigheter varför frågor, som t.ex. radonhalter, är fastighetsägarnas ansvar. Verksamheterna kan emellertid uppmärksamma fastighetsägaren på eventuella problem.

I de fall stadsdelsnämnden själv ansvarar för upphandlingen ställs alltid krav på att miljö- och hälsofarliga ämnen inte ingår i införskaffade varor. Upphandlingar i Stockholm stad sker dock till största del centralt varför stadsdelarnas och enheternas möjligheter att själva kunna påverka inköp av varor och tjänster är begränsade. Det önskvärda förhållandet borde vara att verksamheterna ska kunna känna sig trygga med att det, i stadens upphandlade sortiment, inte finns några varor alls som innehåller farliga kemikalier.

Enskede-Årsta-Vantörs stadsdelsnämnd

Enskede-Årsta-Vantörs stadsdelsnämnd beslutade vid sitt sammanträde den 10 april 2014 att återopa stadsdelsförvaltningens tjänsteutlåtande som svar på remissen.

Enskede-Årsta-Vantörs stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande daterat den 7 mars 2014 har i huvudsak följande lydelse.

Förvaltningen är positiv till den föreslagna kemikalieplanen, som kommer att kunna ge en god vägledning i arbetet för att uppnå stadens vision om ett giftfritt Stockholm.

Som framgår av ärendet är planen framtagen med fokus på barns och ungdomars exponering för skadliga kemikalier. Stadsdels-förvaltningarna är därför viktiga aktörer i arbetet med att fasa ut material och produkter som innehåller skadliga ämnen. Förvaltningen vill framhålla vikten av att utbildningsinsatser genomförs riktade till chefer och övrig personal inom förskolan och skolan.

Det kommer också att finnas behov av utbildningsinsatser för att vägleda stadens förvaltningar och bolag vid upphandling av varor och tjänster. Det behövs tydliga riktlinjer för vilka miljökrav som ska ställas och vilka typer av varor och produkter som ska undvikas eller helt uteslutas.

Det kemikaliecentrum som ska inrättas kommer att få en stor betydelse för att stadens nämnder ska kunna arbeta effektivt och systematiskt med genomförandet. Det är viktigt att kemikaliecentrum får tillräckliga resurser och möjlighet att bygga upp kunskap och kompetens för att kunna vägleda och stödja stadens verksamheter i arbetet för att skapa ett giftfritt Stockholm.

Förvaltningen vill poängtera vikten av uppföljning av hur arbetet mot ett giftfritt Stockholm fortskrider och att framgångsfaktorer och goda exempel sprids.

Farsta stadsdelsnämnd

Farsta stadsdelsnämnd beslutade vid sitt sammanträde den 15 april 2014 att överlämna stadsdelsförvaltningens tjänsteutlåtande som svar på remissen.

Reservation anfördes av Mariana Moreira Duarte m fl (MP) och Lars Bäck (V), *bilaga 1*.

Särskilt uttalande gjordes av Lars Bäck (V), *bilaga 1*.

Farsta stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande daterat den 24 mars 2014 har i huvudsak följande lydelse.

Kemikalieplanen är väl genomarbetad och det är många bra åtgärder som föreslås. Totalt innehåller planen 43 åtgärder som ska leda fram mot visionen en giftfri stad.

Det är svårt för stadens personal att ta sig an kemikalieområdet eftersom det är nödvändigt med specialistkunskaper. Inrättandet av ett Kemikaliecentrum som stöd för övriga förvaltningar och bolag är därför ett utmärkt förslag.

Förvaltningen delar synpunkten att det är särskilt viktigt att skydda barn och unga från farliga kemiska ämnen och att de därför ska prioriteras. Förslaget att satsa på särskild utbildning för förskolans personal är utmärkt.

Upphandlingar är ett viktigt redskap för att minska kemikalie-användningen. Därför är utbildning önskvärd även för upphandlare, och samarbete mellan ett Kemikaliecentrum och upphandlande förvaltningar kommer att vara avgörande för korrekta kravspecifikationer och relevanta uppföljningar. De upphandlingar där

kemikalier kan förekomma för förvaltningens del är parkentreprenader och städ- och hantverkstjänster.

Serviceenämnden föreslås upphandla ett för staden gemensamt databaserat kemikalieregister. Förvaltningen tror att det kan bli ett gott stöd för förvaltningar och bolag när man ska ersätta utfasnings- och riskminskningsämnen och få bättre kontroll på kemikaliehanteringen. Detta förutsätter att systemet blir enkelt och användarvänligt.

Förvaltningen föreslår att stadsdelsnämnden överlämnar förvaltningens tjänsteutlåtande som svar på remissen.

Hägersten-Liljeholmens stadsdelsnämnd

Hägersten-Liljeholmens stadsdelsnämnd beslutade vid sitt sammanträde den 10 april 2014 att godkänna stadsdelsförvaltningens tjänsteutlåtande som svar på remissen.

Reservation anfördes av Jessica Jorntun m.fl. (MP), *bilaga 1*.

Särskilt uttalande gjordes av Kerstin Tholin (V) och Eva Fagerhem m.fl. (S), *bilaga 1*.

Hägersten-Liljeholmens stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande daterat den 24 mars 2014 har i huvudsak följande lydelse.

Miljöförvaltningen har tagit fram ett väl genomarbetat förslag till en plan för hur staden kan arbeta för att uppnå miljömålen för giftfria varor och byggnader. I planen beskrivs förutsättningar och behov för att minska användningen av skadliga kemikalier i de egna verksamheterna. Arbetet med att minska användningen och påverkan av skadliga kemikalier är komplext. Det behövs mer kunskap och erfarenhet och även en ständigt uppdaterad kunskap om förändringar i användningen av kemikalier.

Kemikalieplanen har ett prioriterat område som handlar om barns exponering för gifter. Förvaltningen välkomnar att fokus läggs på barnens miljö eftersom det förekommer en mängd skadliga ämnen i miljöer där barn vistas dagligen. Många gånger är förvaltningens möjligheter att styra över vilka kemikalier barnen kommer i kontakt med begränsade, till exempel på grund av centrala upphandlingar av byggmaterial etc.

I planen förslås vilka krav som ska ställas vid upphandlingar. Bland annat vid upphandling av byggmaterial där hormonstörande ftalater lyfts fram som exempel på ett ämne som inte ska förekomma i barnens miljöer.

De upphandlingar som förvaltningen råder över och som prioriterats för uppföljning av kemikaliekrav är städtjänster och inom förskolan de som rör mat, lek

och sova. Med de föreslagna kraven på kemikalier finns det goda förutsättningar att minska barnens exponering för ett antal gifter. Om staden sedan kompletterar de föreslagna kraven med en ökad målsättning på andelen ekologisk mat så kan exponeringen minska ytterligare.

I planen framförs vikten av kunskap och insikt i hur skadliga kemikalier påverkar oss och vår miljö. Bland annat föreslås kompetensutveckling för upphandlare i frågor som rör kemikalieanvändning samt chefer/personal inom skola/förskola. Förvaltningen ser det som mycket positivt och tror att det till stor del är avgörande att berörda tjänstemän utbildas i dessa frågor. Inom verksamheter där barn vistas finns i dag en ganska bred insikt om påverkan av farliga ämnen på barn. Men det är bra om den kan utvidgas och nå alla skikt inom berörda verksamheter.

Ett Kemikaliecentrum föreslås inrättas vid Miljöförvaltningen med uppdrag att stödja och följa upp kemikaliearbetet i förvaltningar och bolag. Där kan förvaltningar och bolag bland annat få råd och vägledning vid upphandlingar, att samordna frågor om kemikalier i byggmaterial samt att få kompetensstöd vid tillsynen.

Det har visats sig fungera väldigt väl när det finns en samlad kompetens i staden som kan specialiseras och inriktas på specifika frågor. Förvaltningarna kan då få tillgång till den kompetens som krävs i frågor som rör ett visst område, i det här fallet frågor som rör kemikalieanvändningen. Det finns inte möjligheter för varje enskild förvaltning att avsätta resurser för att själva hålla den kompetensen.

Förvaltningen tror att förslaget till kemikalieplan kan utgöra en bra grund för att utveckla stadens arbete med att minska exponeringen för skadliga kemikalier genom sina verksamheter.

Hässelby-Vällingby stadsdelsnämnd

Hässelby-Vällingby stadsdelsnämnd beslutade vid sitt sammanträde den 10 april 2014 att godkänna stadsdelsförvaltningens tjänsteutlåtande som svar på remissen.

Särskilt uttalande gjordes av Leif Larsson (V), *bilaga 1*.

Särskilt uttalande gjordes av Birger Nord m.fl (MP), *bilaga 1*.

Hässelby-Vällingby stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande daterat den 13 mars 2014 har i huvudsak följande lydelse.

Förvaltningen välkomnar förslaget som känns ambitiöst och väl genomarbetat. Kemikalieplanen kan betraktas som en förlängning och ett förtydligande av stadens miljöprogram 2012-2015. Förvaltningen anser att en integrering av kemikalieplanen i stadens styrsystem ILS, skulle stödja detta omfattande förändringsarbete. I samband

med att stadens miljöprogram revideras under 2014 skulle indikatorer som avspeglar genomförandet av kemikalieplanen kunna inkluderas. Förverkligandet av visionen om ett *Giftfritt Stockholm 2030 – kemikaliearbete i världsklass* kommer att kräva kontinuerliga uppföljningar av åtgärdsarbetet. För att lyckas är ett utvecklat samarbete över bransch- och organisationstillhörighet nödvändigt.

Kungsholmens stadsdelsnämnd

Kungsholmens stadsdelsnämnd beslutade vid sitt sammanträde den 10 april 2014 att besvara remissen med stadsdelsförvaltningens tjänsteutlåtande.

Särskilt uttalande gjordes av Anders Ödmark m.fl. (MP), *bilaga 1*.

Kungsholmens stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande daterat den 20 februari 2014 har i huvudsak följande lydelse.

Förvaltningen är positiv till den föreslagna kemikalieplanen som har ett fokus på att skydda barns och ungdomars exponering av skadliga ämnen. Som förvaltningen ser det kommer planen att kunna ge en god vägledning i arbetet för att uppnå stadens vision om ett giftfritt Stockholm.

Det kemikaliecentrum som ska inrättas kommer att få en stor betydelse för att stadens förvaltningar ska kunna arbeta effektivt och systematiskt med genomförandet. En viktig roll blir bland annat att tillhandahålla styrdokument för att hjälpa verksamheter att fasa ut produkter och material som kan innehålla skadliga ämnen.

Förvaltningen anser att det är viktigt att kemikaliecentrum, tilldelas tillräckliga resurser för att kunna bygga upp och utveckla verksamheten.

Stadsdelsnämnderna berörs i första hand av åtgärder som avser upphandling och kemikaliehantering, samt pilotprojektet om förskolornas verksamhet.

Vid upphandling behövs det tydliga riktlinjer med en beskrivning av vad som inte ska upphandlas och vilka miljökrav som ska ställas. Uppföljning av kraven, samt påföljd om kraven inte följts är enligt förvaltningen avgörande för att planen ska få önskad effekt.

Eftersom kemikalieplanen har ett fokus på barns vardag är stadsdelsförvaltningarna viktiga aktörer. Därför är det angeläget att utbildningsinsatser riktade till chefer och personal i förskolor samt lokalintendenter genomförs.

Norrmalms stadsdelsnämnd

Norrmalms stadsdelsnämnd beslutade vid sitt sammanträde den 15 april 2014 att besvara remissen med stadsdelsförvaltningens tjänsteutlåtande.

Särskilt uttalande gjordes av Barbro Borg m.fl. (MP), *bilaga 1*.

Särskilt uttalande gjordes av Åsa Tillgren (V), *bilaga 1*.

Norrmalms stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande daterat den 20 februari 2014 har i huvudsak följande lydelse.

Förvaltningen är positiv till den föreslagna kemikalieplanen som har ett fokus på att skydda barns och ungdomars exponering av skadliga ämnen. Som förvaltningen ser det kommer planen att kunna ge en god vägledning i arbetet för att uppnå stadens vision om ett giftfritt Stockholm.

Det kemikaliecentrum som ska inrättas kommer att få en stor betydelse för att stadens förvaltningar ska kunna arbeta effektivt och systematiskt med genomförandet. En viktig roll blir bland annat att tillhandahålla styrdokument för att hjälpa verksamheter att fasa ut produkter och material som kan innehålla skadliga ämnen.

Förvaltningen anser att det är viktigt att kemikaliecentrum, tilldelas tillräckliga resurser för att kunna bygga upp och utveckla verksamheten.

Stadsdelsnämnderna berörs i första hand av åtgärder som avser upphandling och kemikaliehantering, samt pilotprojektet om förskolornas verksamhet.

Vid upphandling behövs det tydliga riktlinjer med en beskrivning av vad som inte ska upphandlas och vilka miljökrav som ska ställas. Uppföljning av kraven, samt påföljd om kraven inte följts är enligt förvaltningen avgörande för att planen ska få önskad effekt.

Eftersom kemikalieplanen har ett fokus på barns vardag är stadsdelsförvaltningarna viktiga aktörer. Därför är det angeläget att utbildningsinsatser riktade till chefer och personal i förskolor samt lokalintendenter genomförs.

Rinkeby-Kista stadsdelsnämnd

Rinkeby-Kista stadsdelsnämnd beslutade vid sitt sammanträde den 10 april 2014 att godkänna stadsdelsförvaltningens tjänsteutlåtande som svar på remissen.

Reservation anfördes av Birgitta Hald-Svensson m.fl. (MP), Kerstin Aggefors m.fl. (S) samt Leo Ahmed (V), *bilaga 1*.

Rinkeby-Kista stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande daterat den 27 mars 2014 har i huvudsak följande lydelse.

Stadsdelsförvaltningen är positiv till förslaget till kemikalieplan. Den är välstrukturerad och belyser viktiga områden. Att barns vardag prioriteras anser

förvaltningen vara motiverat, eftersom barn och unga är mer känsliga för kemikalier än vuxna.

Det kemikaliecentrum för stöd och råd som inrättas har förvaltningen redan påbörjat ett samarbete med. Förvaltningen planerar en utbildning för chefer och miljöombud. Vidare planeras en utställning för invånarna med utgångspunkt från kemikalieplanen i början av oktober.

Ett viktigt område i kemikalieplanen är upphandling. Krav på varor och kemikalier behöver ställas redan i förfrågningsunderlaget inom alla områden där det är relevant och att högre krav kan ställas inom områden där barn och ungdomar exponeras. Bland de åtgärder som anges på sidan 25 är förvaltningens uppfattning att sanktionerna bör vara strängare än vid andra avtalsbrott om det gäller det prioriterade området barns exponering.

Eftersom kemikalieplanen berör många olika målgrupper och verksamheter bedömer förvaltningen att den kommunikationsplan är väsentlig.

Skarpnäcks stadsdelsnämnd

Skarpnäcks stadsdelsnämnd beslutade vid sitt sammanträde den 15 april 2014 att överlämna stadsdelsförvaltningens tjänsteutlåtande som svar på remissen.

Reservation anfördes av Ewa Larsson m.fl. (MP), *bilaga 1*.

Särskilt uttalande gjordes av Tina Kratz (V), *bilaga 1*.

Skarpnäcks stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande daterat den 17 januari 2014 har i huvudsak följande lydelse.

Förvaltningen ser positivt på att staden antar en gemensam kemikalieplan. Förslaget är innehållsrikt och väl genomarbetat. Planen genomsyras av behovet av samarbete, både mellan stadens förvaltningar och bolag och med externa parter, vilket förvaltningen ser som positivt och som en god förutsättning för ett framgångsrikt arbete.

Inom förvaltningens verksamheter saknas resurser och kompetens för att följa med kunskapsutvecklingen inom kemikalieområdet. Det är därför bra att planen innehåller ett förslag om att inrätta ett kemikaliecentrum vid miljöförvaltningen som kan erbjuda stöd i frågorna. Det är också positivt med nätverk, mötesplatser och andra former för erfarenhetsutbyte.

Skarpnäcks kommunala förskolor bedriver sedan 2013 ett omfattande miljöarbete utifrån lokala och nationella mål. Där ingår att öka andelen ekologiska livsmedel och att minska barns exponering för kemikalier i förskolan. Ett led i arbetet har varit att starta ett nätverk för att höja kompetensen bland kökspersonalen. Förvaltningen

arbetar med att ta fram en lokal handlingsplan för förskolornas miljöarbete. Handlingsplanen ska innehålla riktlinjer, tips och råd för en kemikaliesmart vardag på förskolorna.

Förvaltningen är positiv till planens fokus på barns vardag. Förskolorna inom stadsdelsförvaltningen har redan inlett ett engagerat arbete för att minska barns exponering för kemikalier, och deltar gärna i det arbete och de nätverk och samarbetsmöjligheter inom området som kemikalieplanen föreslår. I planen föreslås en pilotstudie (åtgärd 4.7, sid 34-35) med syfte att utreda hur barn och foster kan skyddas bättre i framtiden, och förvaltningen medverkar gärna i en sådan studie.

Förslaget på åtgärden 5.1, *Kontrollera material i kontakt med livsmedel inom de områden som Livsmedelsverket pekat ut*, är i planen inte markerat som en prioriterad åtgärd (det vill säga inriktad på barns exponering). Förvaltningen anser att även denna åtgärd har stor betydelse för barns vardag och arbetet på förskolorna, eftersom man där dagligen hanterar och tillagar livsmedel som barn ska äta. Kemikalier finns i till exempel förpackningar och vinylhandskar som finns i förskolemiljön. Förvaltningen anser därför att kontrollen av materialen bör prioriteras.

Förvaltningen ser stor nytta av utbildningsinsatser riktade mot chefer och personal i förskolor. Särskilt fokus bör ges till utbildningsinsatser för förskolornas inköpsansvariga. Förvaltningen tror att arbetet lyckas bäst om all personal involveras, med chefer och medarbetare tillsammans. Utbildningen får också gärna innehålla råd om hur personalen kan kommunicera med föräldrar och vårdnadshavare kring arbetet med kemikalier och materialval.

De inköp som görs till förskolan styrs till stor del av de upphandlingar som staden gjort centralt. Förvaltningen vill understryka vikten av att upphandlingarna görs med hänsyn till miljö och kemikalieanvändning, och att tydlig och enkel information om produkternas innehåll och ursprung finns tillgänglig för dem som ska göra beställningar/inköp till verksamheterna.

Ekonomi

Miljöförvaltningen har tilldelats resurser för inrättandet av ett kemikaliecentrum med tre anställda 2014. I övrigt är det upp till varje nämnd att bedöma behovet av resurser för genomförandet av kemikalieplanens åtgärder inom just sitt område. Behoven ska sedan hanteras inom ramen för den ordinarie budgetprocessen. Eventuellt kan viss extern finansiering erhållas för åtgärderna inom förskoleområdet.

Skarpnäcks stadsdelsförvaltning har redan påbörjat ett arbete för att minska barns exponering för kemikalier. Arbetet har letts av en handläggare med särskild miljökompetens som idag är projektanställd inom administrativa avdelningen. Detta har finansierats inom befintlig budget.

Skärholmens stadsdelsnämnd

Skärholmens stadsdelsnämnd beslutade vid sitt sammanträde den 24 april

2014 att godkänna stadsdelsförvaltningens tjänsteutlåtande som svar på remissen.

Reservation anfördes av Birgitte Isberg m.fl. (S), Rebwar Hassan m.fl. (MP) samt Rudy Espinoza (V), *bilaga 1*.

Särskilt uttalande gjordes av Rudy Espinoza (V), *bilaga 1*.

Skärholmens stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande daterat den 25 mars 2014 har i huvudsak följande lydelse.

Hanteringen av kemikalier är komplex och kräver spetskompetens. Förslaget att införa ett kemikaliecentrum tillhörande miljöförvaltningen är mycket positivt. Vem som har ansvar för vad gällande kemikalier görs tydligt i kemikalieplanen, vilket också ger en gemensam målbild för arbetet.

Att barn och ungdomar är en prioriterad grupp är viktigt och genomlyser hela planen. I det arbetet är stadsdelsförvaltningarnas ansvar stort då många av stadens barn vistas flera timmar varje dag i stadsdelsförvaltningens regi. Enligt kemikalieplanen ska kemikaliecentrum i sin information- och kunskapsspridning gå ut brett och vända sig till invånare och konsumenter, samt till stadens anställda. Men de ska även föra en dialog med näringsliv och fastighetsägare. Skärholmens stadsdelsförvaltning önskar att kemikaliecentrum vänder sig med information och stöd även till de privata aktörer som har verksamhet inom skola och barnomsorg och verkar inom Stockholm. Detta för att tydliggöra barnens utsatthet för kemikalier.

Kemikalieplanen berör alla Stockholms stads invånare, därför ser förvaltningen mycket positivt på uppdraget att kemikaliecentrum ska arbeta med utbildning och informationskampanjer utåt. Att medborgarkontor nämns som en viktig kanal gläds förvaltningen åt och Skärholmens stadsdelsförvaltning ställer gärna sitt medborgarkontor till förfogande för informationsspridning. Stadsdelsförvaltningen ser också att öppna förskolan kan vara en bra arena för information, då kemikalieplanen har speciellt fokus på barn och blivande föräldrar.

Gällande upphandling är det bra att ett helhetsgrepp tas så att både centrala och lokala upphandlare får samma information. Stadsdelsförvaltningen ser positivt på att staden förstärker uppföljningsansvar vid upphandling och att staden tilldelas resurser i form av digitala stödsystem, verktyg och metoder för att kravet på uppföljning ska kunna tillämpas likvärdigt över staden.

Från och med 2016 ska alla förvaltningar inventera och dokumentera kemiska produkter i en kemikalieförteckning. Vilket är mycket bra. Här behöver förvaltningen få utbildning och stöd för att klara uppdraget. Därför ser förvaltningen mycket positivt på kemikaliecentrums uppdrag, samt på det digitala verksamhetsstöd som ska tas fram.

För att få ett samlat grepp om stadens miljöarbete är det till stor fördel att

kemikalieplanen och miljöprogrammet behandlas tillsammans och kontrolleras via de gemensamma indikationerna som kommer tas i bruk under 2014 i stadens lednings- och styrningssystem (ILS).

Spånga-Tensta stadsdelsnämnd

Spånga-Tensta stadsdelsnämnd beslutade vid sitt sammanträde den 10 april 2014 att överlämna stadsdelsförvaltningens tjänsteutlåtande som svar på remissen.

Särskilt uttalande gjordes av Awad Hersi m.fl. (MP), *bilaga 1*.

Spånga-Tensta stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande daterat den 5 mars 2014 har i huvudsak följande lydelse.

Stadsdelsförvaltning är positiva till den föreslagna kemikalieplanen och ser den som en viktig fortsättning på stadens miljöprogram.

Stadsdelsnämnderna föreslås bli ansvariga för att:

- vara med i en pilotstudie med syfte att utreda hur barn och foster kan skyddas,
- inventera och dokumentera kemiska produkter i en kemikalieförteckning,
- arbeta aktivt med att substituera utfasningsämnen och prioriterade riskminskningsämnen
- att redovisa uppgifter till kemikaliecentrum

Stadsdelsförvaltningen har inget att invända mot de föreslagna ansvarområdena. Förvaltningen ser det som mycket viktigt att staden tar ett ansvar för att minska förekomsten av skadliga kemikalier inom förskolan.

Förvaltningen ser mycket positivt på det föreslagna gemensamma databaserade kemikalieregistret. Ett sådant register skulle underlätta för verksamheterna att fullfölja stadsdelsförvaltningens åtagande.

Södermalms stadsdelsnämnd

Södermalms stadsdelsnämnd beslutade vid sitt sammanträde den 10 april 2014 att överlämna stadsdelsförvaltningens tjänsteutlåtande som svar på remissen.

Särskilt uttalande gjordes av Anders Göransson m.fl. (S), *bilaga 1*.

Särskilt uttalande gjordes av Erik Malm m.fl. (MP), *bilaga 1*.

Särskilt uttalande gjordes av Gunnar Ågren (V), *bilaga 1*.

Södermalms stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande daterat den 17 mars 2014 har i huvudsak följande lydelse.

Förslaget till kemikalieplan för Stockholm stad är ett mycket angeläget dokument som är genomtänkt och gediget utarbetat. Planen har stor betydelse för stadens arbete mot visionen om ett giftfritt Stockholm 2030.

Förvaltningen tycker att det är mycket positivt att planen har en särskild inriktning mot att minska barns och ungdomars exponering för farliga kemiska ämnen. Flera förslag till åtgärder berör förskolorna och deras inomhusmiljö, där stadsdelsförvaltningarna som ansvariga för detta verksamhetsområde blir involverade.

Det behövs mycket stöd och information till förvaltningarna inom kemikalieområdet, till exempel när det gäller upphandlingsfrågor. Kompetens inom detta område saknas på flertalet av stadens förvaltningar.

Det föreslagna kemikaliecentrum som ska erbjuda stadens verksamheter kompetensstöd kommer att ha en avgörande betydelse för möjligheterna att kunna genomföra de åtgärder som anges i planen. Det är viktigt att tillräckliga resurser avsätts till centrets verksamhet.

Den stadsövergripande kommunikationsplan som ska tas fram som en första åtgärd har också en stor betydelse för att den föreslagna planen ska kunna få ett genomslag i stadens organisation.

Älvsjö stadsdelsnämnd

Älvsjö stadsdelsnämnd beslutade vid sitt sammanträde den 27 mars 2014 att överlämna stadsdelsförvaltningens tjänsteutlåtande som svar på remissen.

Särskilt uttalande gjordes av Majvi Andersson m.fl. (S), *bilaga 1*.

Särskilt uttalande gjordes av Viktor Morawski (MP) och Emelie Roxby Schüsseleder m.fl. (V), *bilaga 1*.

Älvsjö stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande daterat den 6 mars 2014 har i huvudsak följande lydelse.

Förvaltningen anser att kemikalieplanen är väl genomarbetad med många konkreta och bra åtgärder. Kemikalieanvändningen i samhället ökar och blir mer diffus och svår att

överblicka. Möjligheten för de flesta medarbetare i staden att sätta sig in i frågan är mycket begränsad eftersom den kräver specialistkunskaper. Därför anser förvaltningen att förslaget om att inrätta ett Kemikaliecentrum hos miljöförvaltningen är utmärkt. Det är den typen av stöd som hittills har saknats, för att verksamheterna ska kunna arbeta med minskad kemikalieanvändning.

Planens fokus på barn och ungas miljöer är enligt förvaltningen helt rätt prioritering. Stadsdelsförvaltningen medverkar gärna i projektet om kemikalier i förskolan som Kemikaliecentrum föreslås samordna. Detta är en fråga som intresserar och engagerar föräldrar. Samtidigt är det viktigt att resultaten och föreslagna åtgärder kommuniceras på ett sådant sätt att onödig oro inte uppstår. Det är också viktigt att redan inför inventeringen klargöra hur nödvändiga åtgärder ska finansieras.

Upphandlingar är ett viktigt verktyg för att minska kemikalieanvändningen. Det stöd som det blivande Kemikaliecentrum kommer att erbjuda har stor betydelse för att stadens kravspecifikationer inom detta specialistområde blir relevanta och uppföljningsbara. De upphandlingar som förvaltningen genomför och där kemikalier kan ingå är till exempel upphandling av städtjänster, hantverkstjänster och parkskötselentreprenad.

Upphandlingar av varor genomförs sällan av förvaltningen, utan utgörs av centralupphandlade ramavtal. Här anger planen att det ska finnas ett system för att hjälpa verksamheterna att i ett upphandlat sortiment se vilka varor som är att föredra ur ett kemikalieperspektiv. Det kan vara en bra hjälp med en sådan märkning, men förvaltningen menar att det även är viktigt att verksamheterna kan känna sig trygga med att det i stadens upphandlade sortiment inte finns varor som innehåller farliga kemikalier.

I planen föreslås serviceförvaltningen med stöd av kemikaliecentrum upphandla ett för staden gemensamt databaserat kemikalieregister. Förvaltningen anser att det vid en sådan upphandling är mycket viktigt att de som förväntas rapportera i systemet ska finnas med i en referensgrupp. Ska ett sådant system fungera på en stadsdelsförvaltning måste det vara mycket användarvänligt och anpassat till verksamheten. Många rapporteringssystem inom andra områden uppfyller tyvärr inte de kraven och innebär att resurser läggs på administration istället för åtgärder.

Östermalms stadsdelsnämnd

Östermalms stadsdelsnämnd beslutade vid sitt sammanträde den 10 april 2014 att besvara remissen med stadsdelsförvaltningens tjänsteutlåtande.

Reservation anfördes av Stefan Nilsson m.fl. (MP), *bilaga 1*.

Särskilt uttalande gjordes av Birgit Marklund Beijer m.fl. (S), *bilaga 1*.

Särskilt uttalande gjordes av Jaime Barrios m.fl. (V), *bilaga 1*.

Östermalms stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande daterat den 20 februari 2014 har i huvudsak följande lydelse.

Förvaltningen är positiv till den föreslagna kemikalieplanen som har ett fokus på att skydda barns och ungdomars exponering av skadliga ämnen. Som förvaltningen ser det kommer planen att kunna ge en god vägledning i arbetet för att uppnå stadens vision om ett giftfritt Stockholm.

Det kemikaliecentrum som ska inrättas kommer att få en stor betydelse för att stadens förvaltningar ska kunna arbeta effektivt och systematiskt med genomförandet. En viktig roll blir bland annat att tillhandahålla styrdokument för att hjälpa verksamheter att fasa ut produkter och material som kan innehålla skadliga ämnen.

Förvaltningen anser att det är viktigt att kemikaliecentrum, tilldelas tillräckliga resurser för att kunna bygga upp och utveckla verksamheten.

Stadsdelsnämnderna berörs i första hand av åtgärder som avser upphandling och kemikaliehantering, samt pilotprojektet om förskolornas verksamhet.

Vid upphandling behövs det tydliga riktlinjer med en beskrivning av vad som inte ska upphandlas och vilka miljökrav som ska ställas. Uppföljning av kraven, samt påföljd om kraven inte följts är enligt förvaltningen avgörande för att planen ska få önskad effekt.

Eftersom kemikalieplanen har ett fokus på barns vardag är stadsdelsförvaltningarna viktiga aktörer. Därför är det angeläget att utbildningsinsatser riktade till chefer och personal i förskolor samt lokalintendenter genomförs. Mot bakgrund av att de mest mottagliga för information om kemikalier i vardagen brukar vara föräldrar, anser förvaltningen att motsvarande information som ingår i utbildningen av chefer och personal i förskolan med fördel kan spridas till målgruppen föräldrar.

Bolag

AB Familjebostäder

AB Familjebostäders yttrande daterat den 16 april 2014 har i huvudsak följande lydelse.

Bolaget lämnar härmed sitt yttrande över de för bolaget mest relevanta delarna av kemikalieplanen.

Sammanfattningsvis inriktas bolagets synpunkter på fyra av de sju åtgärdsområdena.

1. Stöd till implementeringen av kemikalieplanen

Kompetensstöd genom kemikaliecentrum

1.1 Erbjuda stadens verksamheter stöd i kemikaliarbetet via ett kemikaliecentrum

”Kemikaliefrågan är mycket komplex och det sker en betydande utveckling av kunskapsläget och fler faror identifieras hela tiden. Det är inte rimligt att alla verksamheter i staden som hanterar frågor med koppling till kemikalier ska ha den kompetens som behövs för att hänga med i utvecklingen och göra de bedömningar och avvägningar som krävs.” Det behövs därför behov av en särskild funktion i staden som kan ge stöd åt stadens verksamheter.

Familjebostäders synpunkt:

Familjebostäder ser positivt på inrättande av ett Kemikaliecentrum. Kemikaliecentrum kommer fylla ett behov som finns för kompetensstöd med spetskompetens inom kemikalieområdet. Bolaget ser positivt på att få stöd i arbetet med att bl.a. ställa rätt kemikaliekrav i upphandlingar och i frågor som rör kemikalier i byggmaterial. Det är bra om alla verksamheter arbetar med gemensamma krav och riktlinjer inom kemikalieområdet med vägledning från Kemikaliecentrum, för att kunna göra skillnad i bl.a. upphandling.

Erfarenhetsutbyte inom staden

1.3 Skapa nätverk och mötesplatser där stadens verksamheter kan utbyta erfarenheter inom olika kemikalierelaterade frågor.

Mycket av arbetet som föreslås i kemikalieplanen kommer att genomföras på flera håll i staden. Det behövs därför mötesplatser där handläggare från olika förvaltningar och bolag kan utbyta erfarenheter.

Familjebostäders synpunkt:

Familjebostäder deltar idag i utvecklingsgrupper för produkter och material inom bolaget och inom staden och anser att det är viktigt att utbyta erfarenheter med verksamheter inom staden som arbetar med samma kemikalierelaterade frågor. Familjebostäder ser därför positivt på att kemikaliecentrum får i uppdrag att bygga upp flera nätverk mellan stadens förvaltningar och bolag kring kemikalierelaterade problemområden, för att kunna driva frågorna kring kemikalier framåt och utveckla nya lösningar.

3. Upphandling

Drivande fungerande upphandlingskrav

3.1 Vid all upphandling av varor ska information om innehåll av ämnen på EUs kandidatlista begäras in.

”Enligt artikel 33 i EUs kemikalie-förordning REACH är varje leverantör av en vara skyldig att ge mottagaren av varan tillräcklig information för att varan ska kunna

används på ett säkert sätt. Att kräva information innebär för staden dels en kontroll av om ämnena förekommer i varorna, dels en kontroll av leverantörernas kemikaliearbete och egenkontroll. Kravet formuleras lämpligen så att leverantören i samband med avtalsskrivning ska redovisa om något av ämnena på den då gällande förteckningen förekommer i varorna och i så fall hur varorna ska hanteras för att minimera riskerna med de aktuella ämnena.”

Familjebostäders synpunkt:

Familjebostäder eftersträvar att i alla relevanta upphandlingsunderlag ställa krav på att Byggvarubedömningen används vid miljöbedömning av byggvaror och produkter i definierade produktgrupper. Byggvarubedömningen är ett för fastighetsbranschen framtaget informationssystem som underlättar val av bygg- och förvaltningsmaterial som är bra för miljön. Familjebostäder har nytta av ett Kemikaliecentrum som kan hjälpa till inför upphandlingar så bolaget kan ställa krav på innehåll av ämnen på EUs kandidatlista och tydliga formuleringar gentemot leverantörer och entreprenörer. Det är en komplex fråga och bolaget behöver expertkunskaper för att kunna ställa rätt krav. Familjebostäder anser att Kemikaliecentrum kan bidra med att stadens förvaltningar och bolag ställer samma enhetliga, tydliga och rimliga krav i upphandlingar.

3.2 För upphandlingsområden där det finns rekommenderade kriterier från Miljöstyrningsrådet ska dessa användas.

Att formulera krav för varje enskild upphandling för att säkerställa att de mest oönskade ämnena – utfasningsämnena inte ska förekomma kräver ett enormt arbete. Därför ska arbetet med att formulera krav i första hand läggas där det är särskilt prioriterat, nämligen i de fall den upphandlade produkten ska användas i särskilt känsliga miljöer. I övriga upphandlingar när ingen särskilt känslig exponering förväntas, ska Miljöstyrningsrådets kriterier användas där sådana finns. Miljöstyrningsrådets kemikaliekrav bygger på försiktighetsprincipen och substitutionsprincipen. Kemikaliecentrum erbjuder stöd i tillämpningen av miljöstyrningsrådets kriterier.

Familjebostäders synpunkt:

Familjebostäder tycker det är viktigt att få stöd av Kemikaliecentrum med tillämpningen av Miljöstyrningsrådets kriterier och vilka upphandlingar som berörs.

3.3 Om den upphandlade produkten ska användas i särskilt känsliga tillämpningar ska särskilda kriterier tillämpas för att säkerställa att utfasningsämnena och relevanta prioriterade riskminskningsämnena inte förekommer.

”En mer djupgående analys av vilka krav som ska ställas ska göras när den upphandlade produkten ska användas i särskilt känsliga tillämpningar. Det gäller t.ex. om barn och ungdomar exponeras eller om användningen leder till direkta utsläpp i

miljön.”

Familjebostäders synpunkt:

Familjebostäder tycker det är viktigt att få stöd av Kemikaliecentrum med formuleringar och vilka kriterier vi ska ställa i särskilt känsliga miljöer.

Effektiv uppföljning och kontroll

3.4 En systematisk uppföljning av ställda krav ska göras, i första hand inom utpekade områden.

”För att säkerställa att de varor och tjänster som levereras verkligen uppfyller de krav som har ställts i upphandlingen behöver en systematisk uppföljning göras. En uppföljning bör förberedas redan vid formulering av krav i upphandlingen. Att i förfrågningsunderlaget bestämma och beskriva hur uppföljning av kravet ska ske, hur ofta det ska göras, vad som förväntas av leverantören och vem som ansvarar för vad, ökar transparensen och minskar resursanvändningen både för upphandlande myndighet och för leverantören.”

Familjebostäders synpunkt:

Familjebostäder har påbörjat arbetet med att göra stickprov på upphandlade leverantörer och entreprenörer för att kontrollera efterlevnad av ställda miljökrav. Familjebostäder tycker det är bra om bolaget får ytterligare stöd från Kemikaliecentrum att få en systematisk tydlig uppföljning redan vid upphandling.

3.5 Om uppföljningen visar att kemikaliekraven inte uppfylls på avtalat vis ska sanktioner vidtas enligt samma rutiner som vid andra avtalsbrott.

Att sanktioner ska vidtas enligt samma rutiner som vid andra avtalsbrott innebär i allmänhet i första hand möjlighet till omedelbar rättelse, i andra hand prisjustering eller vite och som slutlig möjlighet hävning av avtalet. Kemikaliecentrum bistår med sakkunskap som möjliggör en systematisk uppföljning.

Familjebostäders synpunkt:

Familjebostäder instämmer att avvikelser mot ställda krav ska ge sanktioner, det ger tydlighet gentemot avtalad part. Viktigt är dock att kravet är tydliggjort i upphandlingen hur redovisningen ska se ut och att det är enkelt att följa upp. Kraven bör vara enhetliga inom stadens bolag och verksamheter.

Vidare utveckling

3.6 Upphandlare och annan berörd personal i stadens verksamheter ska erbjudas kompetensutveckling inom kemikalieområdet.

Många upphandlingsansvariga har påtalat att de inte har tillräckliga kunskaper i kemikaliefrågor för att formulera krav i upphandlingar. Kemikaliecentrum kan erbjuda hjälp och kompetensutveckling inom etablerade upphandlarnätverk inom staden.

Familjebostäders synpunkt:

Familjebostäder anser att det är ett bra förslag att erbjuda upphandlare och annan berörd personal kompetensutveckling inom kemikalieområdet för att ställa rätt och rimliga krav i upphandlingar och ökad förståelse för kemikaliehantering och dess inverkan.

4. Byggmaterial

För åtgärdsområde fyra redovisas de sju kemikaliekrav som ställs vid byggande i Stockholms stad och utgörs av dels krav på byggmaterial, dels krav på leverantörer/exploatörer.

Krav 1 Utfasningsämnen och krav 2 Prioriterade riskminskningsämnen

Utfasningsämnen.

Byggvaror som används i ny- ombyggnad samt renovering **ska** inte innehålla utfasningsämnen.

Prioriterade riskminskningsämnen.

Byggvaror som används i ny- ombyggnad samt renovering **bör** inte innehålla prioriterade riskminskningsämnen.

”Den grundläggande principen ska vara att utfasningsämnen ska fasas ut ur produkter som används i staden... Av olika skäl, bl a stadens definition av hormonstörande ämnen ger dessa verktyg (Byggvarubedömningen, Basta med flera) inte alltid ett tillräckligt stöd för att undvika de ämnen staden ser om oönskade.”

Familjebostäders synpunkt:

Ett av Familjebostäders viktigaste miljömål är att minska farliga ämnen i våra byggprojekt. Familjebostäder använder Byggvarubedömningen som verktyg för att säkerställa att vi bygger med miljögodkända material.

Familjebostäder anser att Byggvarubedömningen är det produktvalssystem som är enkelt att använda samt att det är ett kvalitetssäkrat system som uppfyller en ändamålsenlig miljöstyrning i bolagets byggprojekt.

Miljöförvaltningen bör ha en dialog med produktvalssystemen för godkänna dess bedömningskriterier med nämnda ämnen dels för att underlätta för användarna att bara behöva använda ett system och dels för att användarna kan vara trygga med att alla kriterier tagits hänsyn till.

Krav 3 Nanomaterial

”Användningen av nanomaterial ska dokumenteras för spårbarheten i framtiden...

Exempel på varor som kan innehålla nanomaterial: betong, färg, fönster.”

Familjebostäders synpunkt:

Familjebostäder kontrollerar i dagsläget inte nanoprodukter då det inte finns riktlinjer utformat för detta.

Kunskapen om nanomaterial och dess inverkan är bristfällig. Familjebostäder

föreslår därför att frågan om nanomaterial ska bevakas av Kemikaliecentrum men att krav på dokumentation inte ställs förrän nanomaterialens inverkan har identifierats.

Krav 4 Kompetens – Krav på leverantörer/exploatörer

”Miljöansvarig med relevant kunskap skall utses för att säkerställa att ställda krav följs, dokumenteras och redovisas. Miljöansvarig ska anmälas till staden med dokumentation som tillstyrker dennes kompetens.”

Familjebostäders synpunkt:

Som byggherre är Familjebostäder ytterst miljöansvarig. Hos Familjebostäder är projektledaren miljöansvarig men kan utse en miljöakkunnig inom den egna organisationen eller en extern miljökonsult för att stödja denne att säkerställa och följa upp miljökraven. Kravet behöver utvecklas för att tydliggöra vem som menas med ”miljöansvarig” och vad ”relevant kunskap” innebär.

Krav 5 Rutiner

”Rutiner ska finnas för att säkerställa att kemikaliekrav enligt punkt 1, 2 och 3 uppfylls. Rutinerna ska innehålla uppgifter om hur man ska praktiskt arbeta för att uppfylla ställda krav”

Familjebostäders synpunkt:

Familjebostäder arbetar med miljöstyrningsrutiner som uppfyller kravet. Dock ingår inte nanomaterial, se synpunkt Krav 3.

Krav 6 Avvikelsehantering

”I projekt som sker i stadens regi skall avvikelser gällande förekomst av oönskad ämnen enligt krav 1 endast godkännas efter samråd med Kemikaliecentrum.”

Familjebostäders synpunkt:

Familjebostäder ser det positivt att få en samtalspartner i Kemikaliecentrum för hantering av avvikelser.

Familjebostäder anser att det inte är genomförbart att hantera enskilda avvikelser i varje projekt i samråd med Kemikaliecentrum. Familjebostäder föreslår att avvikelser hanteras inom den egna organisationen och vid projektslut redovisar uppkomna avvikelser till Kemikaliecentrum som i samråd med bolaget försöker hitta en lösning till framtida projekt.

Krav 7 Dokumentation

”Vid tillsyn, revision och projektslut ska stadens leverantörer respektive byggherre som erhållit markanvisning tillhandahålla nedanstående dokumentation:

- Miljöansvarig (namn, kontaktuppgifter, CV)
- Verktyg/rutin för implementering av kemikaliekrav. En rekommendation är att använda befintliga produkt databaser.

- Loggbok för använda varor (material och kemiska ämnen) och var i byggnaden dessa används samt upplysning om förekomst av nanomaterial.
- Godkända avvikelserapporter”

Familjebostäders synpunkt:

Familjebostäder anser att det är bra att krav ställs hur dokumentation ska redovisas och att det därmed blir enhetligt inom stadens förvaltningar och bolag. Dock behöver kraven var så tydliga att inte tveksamhet råder. Bolaget anser att kravet behöver förtydligas.

Familjebostäders föreslår att miljöansvarig är projektledaren som är ansvarig för projektet. Denne kan dock ha stöd från en miljöakkunnig.

Familjebostäder anser att det är oklart vilka material och kemikalier som ska redovisas i loggboken. Familjebostäder föreslår att Kemikaliecentrum definierar vilka material det gäller så kravet blir tydligt. Familjebostäder bedömer att det är lämpligt att ha placering och mängd endast på de material och kemiska ämnen som innehåller utfasningsämnen eller prioriterat riskminskningsämne.

Ett förtydligande bör göras avseende vad en godkänd avvikelserapport innebär.

Implementering

”I samband med markanvisningar ställer exploateringskontoret stadens kemikaliekrav på exploatören. Konsekvens av att exploatören inte uppfyller överenskomna krav ska regleras i exploateringsavtal och beaktas i kommande avtal. Verifiering sker genom att exploatören redovisar miljöansvarig och rutiner i enlighet med krav 4 och 5.”

4.3 Samma kemikaliekrav ska ställas vid upphandling av byggvaror, projektörer och entreprenörer.

”När stadens förvaltningar och bolag bygger i egen regi ska kemikaliekraven inkluderas vid upphandling av byggvaror, projektörer och entreprenörer. Leverantören ska redovisa ansvarig och rutiner i enlighet med krav 4 och 5 vid anbudsgivning.”

Familjebostäders synpunkt:

Familjebostäder tycker att kravet är bra.

Familjebostäder eftersträvar att i alla relevanta upphandlingsunderlag ställa krav att Byggvarubedömningen ska användas för kontroll och registrering av material. Material ska vara miljöbedömda och godkända i Byggvarubedömningen i definierade produktgrupper.

Familjebostäder ställer krav på att entreprenören redovisar att de arbetar enligt miljöledningssystem eller likvärdigt, redovisar entreprenörens miljöansvarig samt en projektanpassad miljöplan.

Det är viktigt att Kemikaliecentrum belyser hur kompetens hos entreprenörens miljöansvarig ska ställas och värderas samt beskriva konsekvensen när kraven inte uppfylls.

Utveckling

4.6 Seminarier ska ordnas för introduktion till stadens kemikaliekrav och för erfarenhetsutbyte mellan byggsektorns aktörer samt intern mellan stadens förvaltningar.

”Under framtagande av kemikalieplanen hölls en workshop med representanter för stadens berörda förvaltningar och bolag samt byggbranschen. Detta var uppskattat och det uttrycktes önskemål om att sådana ordnas regelbundet för att få ett tillfälle att diskutera stadens krav, utveckling av branschen etc. Kemikaliecentrum får därför i uppdrag att anordna sådana seminarium ...”

Familjebostäders synpunkt:

Familjebostäder delar åsikten om att erfarenhetsutbyte behövs och att även för att höja kompetensnivån. Familjebostäder deltar gärna.

4.7 En pilotstudie ska genomföras i syfte att utreda hur barn och foster kan skyddas (bostad, förskola, skola och arbetsplatser).

Familjebostäders synpunkt:

Familjebostäder ser positivt på att Kemikaliecentrum bevakar området kring särskilt känsliga miljöer.

6. Stadens kemikaliehantering

”Serviceförvaltning föreslås med stöd av kemikaliecentrum upphandla ett för staden gemensamt databaserat kemikalieregister som stadens förvaltningar och bolag erbjuds att avropa ifrån. ... I 26 kap 19§ miljöbalken finns ett grundkrav om egenkontroll som gäller för alla verksamhetsutövare, även de som inte omfattas av anmälnings- eller tillståndsplikt. Att ha kontroll på sina kemiska produkter genom att hålla ett register är en del av egenkontrollen...”

6.1 Teckna ramavtal om ett databaserat kemikalieregister som systemstöd för förvaltningar och bolag.

Familjebostäders synpunkt:

Familjebostäder anser att det inte behövs ytterligare ett system då det ingår i bolagets egenkontroll att hantera vilka kemikalier som används i den egna verksamheten. Bolaget har en kemikalielista som är framtagen i samråd med alla funktioner inom bolagets drift- och förvaltningsorganisation. Kemikalielistan har länkar till aktuella säkerhetsdatablad för säker hantering. Avsteg från kemikalielista dokumenteras i en kemikalieförteckning. Stickprov görs vid revisioner. All dokumentation finns i bolagets miljöledningssystem som är tillgängligt för all personal.

6.3 Aktivt arbeta för att substituera utfasningsämnen eller prioriterat riskminskningsämne.

Familjebostäders synpunkt:

Familjebostäder föreslår att Kemikaliecentrum utgör grund för att stödja verksamheten i substitution och på så sätt minska antal produkter med utfasningsämnen eller prioriterat riskminskningsämne.

Bolaget ingår idag i ett nätverk med stadens bostadsbolag där Stadens bolag tillsammans försöker hitta godkända alternativ och ser gärna att Kemikaliecentrum deltar i nätverket.

Micasa Fastigheter i Stockholm AB

Micasa Fastigheter i Stockholm AB:s yttrande daterat den 16 april 2014 har i huvudsak följande lydelse.

Micasa Fastigheter vill med anledning av remissen framföra följande.

Micasa Fastigheter arbetar redan idag på ett genomgripande sätt med kemikalieanvändningen. Bolaget anser att det är bra att staden nu sätter ytterligare fokus på kemikaliefrågan. Dock är det svårt att bedöma vad den nya kemikalieplanen kommer att innebära för bolaget förutom utökad uppföljning och rapportering. Uppföljningen kommer att göras i ett kemikalieförteckningssystem. Byggvarubedömningen är idag det system som används för bedömning och hantering av material och kemprodukter i byggprojekt samt i driften av fastigheterna. Det vore därför önskvärt att det föreslagna kemikalieförteckningssystemet anpassas till byggvarubedömningens typ av klassning för att minska eventuellt dubbelarbete.

Skolfastigheter i Stockholm AB (SISAB)

Skolfastigheter i Stockholm AB:s yttrande daterat den 23 april 2014 har i huvudsak följande lydelse.

Allmänt

SISAB bygger och förvaltar lokaler där större delen av stadens barn i olika åldrar vistas under dagtid. Tillsammans med bostadsbolagen har SISAB ett stort ansvar för att barn inte riskerar att utsättas för farliga kemikalier och emissioner från byggmaterial under någon del av dygnet. Förutom val av byggmaterial har även andra aspekter såsom fuktsäkring och ventilation stor betydelse, områden inom vilka SISAB ständigt utvecklar arbetet.

SISAB anser det vara välbehövligt att miljöförvaltningen förstärker sitt kompetensstöd kring kemikaliefrågor och att det når alla berörda medarbetare i staden. SISAB ser fram emot att utveckla miljödialogen med medvetna kunder, baserat på långsiktiga och tydliga mål och krav inom staden. Ofta handlar det om svåra avvägningar mellan försiktighetsprincip och kostnader.

I det framtida arbetet med giftfria förskolor och skolor behöver både SISAB:s och hyresgästens ansvarsområden klargöras. Hyresgästen har ansvar för städning samt val av möbler, textilier, leksaker etc, men har också ett ansvar som beställare av ny-, om- och tillbyggnader. Det är viktigt att staden uppvisar ett helhetstänkande. Detta blev bl a uppenbart när SISAB byggde Sveriges första Svanenmärkta förskola, där hyresgästens möjlighet att välja miljöanpassade material till inredning och leksaker visade sig vara begränsade.

Kemikalieplanen föreslår nya mötesplatser och nätverk inom staden och även nationellt och internationellt. SISAB deltar redan i olika miljonätverk med bl a bostadsbolagen och välkomnar ytterligare mötesplatser. En mycket viktig deltagare i sammanhanget är serviceförvaltningen som ansvarar för centralupphandling av varor och tjänster till hela stadens verksamhet.

Upphandling av byggmaterial mm

Som kemikalieplanen anger så används tre olika produktvalssystem inom bygg- och fastighetsbranschen i Sverige. Dess kriterier har i princip samma utgångspunkter som kemikalieplanen. SISAB använder systemet Byggvarubedömningen (BVB) och var ett av BVB:s första medlemsföretag. Alla SISAB:s konsulter och entreprenörer är ålagda att använda sig av systemet, och användningen följs upp via projektdokumentation, miljöprogram och miljöredovisningar.

Utifrån BVB:s kriterier kan en byggvara få bedömningen ”rekommenderas”, ”accepteras” eller ”undviks”. Detta gör valmöjligheterna större än i systemet BASTA, där den enda godkända nivån motsvarar ”accepteras”. Det finns också flera andra fördelar med BVB som gjort att stadens samtliga fastighetsbolag valt just BVB som produktvalssystem.

SISAB är positivt till att produktvalssystemen lyfts fram i kemikalieplanen. En viktig förutsättning för miljömässiga produktval är dessutom att byggmaterialtillverkare upprättar byggvarudeklarationer. Ett samarbete sker sedan många år inom bygg- och fastighetsbranschen för att utveckla deklarationerna och få fler tillverkare att ta fram deklarationer. En framtida komplettering av byggvarudeklarationsmallen kan ev underlätta den i kemikalieplanen efterfrågade dokumentationen av nanomaterial.

En byggvara som varit i fokus under senaste året är PVC-golv som ofta läggs in i SISAB:s lokaler. Kritiken rör framför allt flisarna som används som mjukgörare. Att SISAB under senare år till stor del valt PVC-plast som golvmaterial beror på att golven behöver vara lätta att städa och även tåla felaktig städning (vilket förekommer trots SISAB:s städhandbok). Otillräcklig/felaktig skötsel av linoleum har lett till inomhusmiljöproblem då det uppstått nedbrytningsprocesser på grund av fukt eller s k mjölning från polish.

Sedan kriterierna för hormonstörande skärptes vid årsskiftet 2013/2014 (i samtliga de tre produktvalssystemen) har golv med flisat blivit underkända och används därför i princip inte längre. Fortfarande anser dock SISAB att golv av PVC eller annan plast, förutsatt att de klarar BVB:s kriterier, ofta är lämpligare än andra golvmaterial i skolor och förskolor. Man bör komma ihåg att skolor och förskolor är en mycket utsatt

miljö jämfört med t ex bostäder, vilket ställer krav på robusta material som tål ett stort slitage och i viss mån även skadegörelse. Det gäller förutom ytskikt även exempelvis VA-installationer. Materialen måste också anpassas till den pedagogiska verksamheten där vatten är ofta förekommande.

Ftalater är ett exempel på ämnen som i själva verket är en grupp av olika ämnen med olika farlighetsgrad. Inom varje ämnesgrupp kan det finnas olika egenskaper. Sådana nyanser kan i vissa fall gärna framgå tydligare, det gäller t ex vissa av de lokala fokusämnena som lyfts fram på sid 13.

Kemikalieplanen anger (till skillnad från Stockholms Miljöprogram 2012-2015) inte vilka bygghandelsgrupper som ska prioriteras vid kravställande och dokumentation. Detta bör tydliggöras i det fortsatta arbetet så att resurser läggs där de bäst behövs. SISAB och andra fastighetsbolag har identifierat de viktiga handelsgrupperna i sina upphandlingar. Även miljöcertifieringssystem såsom Miljöbyggnad m fl har definierat vilka handelsgrupper som omfattas av egenskapskrav. Det finns alltså olika underlag att utgå ifrån.

Kemikalieplanen anger (sidan 33) olika krav som ska ställas på leverantörer och exploaterare rörande kompetens, rutiner, avvikelshantering och dokumentation. SISAB föreslår att alla dessa krav utvecklas genom ett brett samarbete inom staden. De fastighetsägande förvaltningarna och bolagen har kommit långt i miljöarbetet, har praktisk erfarenhet av branschen och olika entreprenadformer. De har även provat miljöcertifieringssystem för byggnader. Denna kunskap kan vara värdefull i utvecklandet av markanvisnings- och exploateringsavtal.

Förutom stora nybyggnads- och ombyggnadsprojekt som upphandlas i konkurrens utförs också många mindre reparations-, drifts- och underhållsarbeten. Även i denna typ av (ramavtals)upphandlingar av entreprenörer kan kraven och uppföljningsformerna lämpligen utvecklas i samarbete mellan förvaltningar och bolag.

I detta sammanhang kan nämnas en arbetsgrupp som representerar olika fastighetsbolag i Stockholms stad och landsting och som sedan några år tillbaka utvärderat olika förvaltningsprodukter (smörjmedel, limmer mm) för att hitta de miljömässigt bästa alternativen. I arbetet ingår SISAB:s serviceenhet, som gör vissa inköp av material. Gruppens arbete är värdefullt även för entreprenörer som behöver hitta miljömässigt bättre och beprövade produkter.

Tillsyn, kontroll och övervakning

SISAB skulle välkomna att staden utför mer tillsyn och kontroll vid både rivningar och byggarbetsplatser, som ett stöd och komplement till SISAB:s och andra byggherrars egna miljöronder. Det gäller både avfallshantering och materialval.

Kemikalieplanen föreslår att alla förvaltningar och bolag ska rapportera sin användning av märkningspliktiga kemiska produkter (där exempelvis vanliga städprodukter ingår) till ett kemikalierregister. SISAB anser att man behöver dra en gräns så att inte alltför tungrodda system för inventering och rapportering tar resurser från mer angeläget arbete, t ex revisioner och stickprovskontroller som följer upp de krav som ställts.

Kemikalieplanen föreslår att det ska göras en kartläggning av källor till önskad kemikaliepåverkan (sid 40), bland annat ska befintliga PVC-golv kartläggas. Planen föreslår också att vidare undersökningar ska göras i förskolor i samarbete med socialstyrelsen (s 52). SISAB välkomnar sådana kartläggningar och studier som kan leda till väl underbyggda direktiv och beslut från myndigheter och stad. SISAB är också beredda att bidra med det underlag som krävs.

Stockholm Vatten AB

Stockholm Vatten AB:s yttrande daterat den 24 april 2014 har i huvudsak följande lydelse.

Stockholm Vatten har endast följande synpunkter på det som framförs i remissen:

- Kap. 5.6 – Tillsynen i detaljhandeln bör även titta på konstnärsfärger innehållande kadmium.
- Kap. 6.6 och 6.7 – Lägg till i punktlista att kemikalieförteckningen också ska innehålla uppgifter om utsläppsmedium (luft, vatten, avfall eller produkt)

AB Stockholmshem

AB Stockholmshems yttrande daterat den 24 april 2014 har i huvudsak följande lydelse.

Stockholmshem är positivt till kemikalieplanen. Nedan finns bolagets synpunkter inom respektive område.

Byggmaterial/Upphandling

Stockholmshem är en av de 28 aktörer som idag använder Byggvarubedömningen som verktyg för att få en miljöstyrning av bolagets produktval vid nyproduktion och större ombyggnadsprojekt. Stockholmshem anser att Byggvarubedömningen fungerar bra och att det är tillräckligt med prövning av byggmaterial i en instans. Det vore kontraproduktivt om flera nya system byggdes upp, till exempel om staden skapade egna system för kravställande.

Stockholm stad bör inte skapa parallella verktyg för bedömning av miljöpåverkan av byggvaruprodukter. Istället bör miljöförvaltningen föra dialog med produktvalssystemen och samverka med Byggvarubedömningen som Stockholm stad är delägare i. Förutom att det underlättar för användarna att bara använda ett system, innebär det dessutom en extra kvalitetssäkring av systemet.

På samma sätt som det blir mer kraft när en stor del av branschen går samman om gemensamma krav avseende byggmaterial är det en fördel om de arbetsrutiner för

avvikelsehantering, dokumentation och uppföljning följer redan etablerade arbetssätt som finns i branschen.

Kraven på dokumentation avseende kemikaliehantering bör förtydligas. När det gäller krav på loggbok vid användande av material och kemiska ämnen bör det förtydligas vad som måste dokumenteras. Utan ett sånt förtydligande finns risk för att systemet havererar eftersom det blir ett allt för omfattande arbete att föra logg över alla material och kemiska ämnen.

Stockholmskem anser också att rollen ”miljöansvarig” behöver definieras tydligare. Hos Stockholmskem är byggprojektledare miljöansvarig i sina projekt. Som stöd för detta har projektledaren tillgång till miljökonsulter, Byggvarubedömningen samt bolagsinterna regelverk.

Information och dialog

Stockholmskem är mycket positiv till om ett kemikaliecentrum bildas som kan utgöra kunskapsstöd för bolagen vid kravställning samt bistå vid uppföljning.

Det är bra om staden är ett föredöme när det gäller att minska användningen av miljö- och hälsofarliga kemikalier. Som en stor aktör i framför allt Byggvarubedömningen har staden också möjlighet att verka för ambitiösa och relevanta krav inom området.

Ambitionen att utformningen av kemikaliearbetet ska ske i dialog med berörda bolag och förvaltningar är också mycket god.

AB Svenska bostäder

AB Svenska bostäders yttrande daterat den 22 april 2014 har i huvudsak följande lydelse.

Inledning

Svenska Bostäder har en lång historik med ett aktivt kemikaliearbete. För att minska risken att använda och bygga in miljö- och hälsostörande material tog Svenska Bostäder fram en lista med kemiska ämnen år 2000. Dessa ämnen skulle undvikas i byggprojekt och i den löpande förvaltningen. Det var ett arbetskrävande och kostsamt sätt att driva ett kemikaliearbete. För att få positiva samordningseffkter togs därför det första steget år 2001 tillsammans med åtta andra företag, som då enades om en gemensam lista. Det var början till det verktyg, Byggvarubedömningen, som vi idag använder tillsammans med 27 andra stora aktörer. Arbetet har lärt oss att det är;

- viktigt med krav och arbetssätt som många beställare står bakom och använder. Det ökar tydligheten mot leverantörer/entreprenörer och ger lägre kostnader.
- grundläggande att arbetsrutiner för exempelvis avvikelsehantering, dokumentation, kravställande och uppföljning smidigt knyter an till redan etablerade arbetssätt i branschen.

- resurskrävande att ställa och följa upp kemikaliekrav.

Planens funktion, inriktning och stöd

Svenska Bostäder ställer sig positivt till stadens kemikalieplan. Det är bra att:

- det är barns vardag som är det prioriterade området .
- ett kemikliecentrum bildats som kunskapsstöd, för att formulera relevanta och kostnadseffektiva krav samt för uppföljning.
- utformningen av kemikaliarbetet är tänkt att ske i dialog med berörda bolag och förvaltningar.

Svenska Bostäder anser att det är bra att en genomgående princip i kemikalieplanen, är att staden inte ska bygga upp egna system för kravställande utan använda befintliga verktyg. Svenska Bostäder anser att det sannolikt medför positiva samordnings- och kostnadseffekter.

Det är centralt för Svenska Bostäder att det räcker med prövning av varor/material i ett verktyg, i dagsläget Byggvarubedömningen. I kemikalieplanen lyfts det fram att befintliga verktyg på marknaden inte alltid ger tillräckligt stöd för att undvika alla de ämnen som staden ser som oönskade, exempelvis hormonstörande ämnen. Att göra dubbel värdering/bedömning av vissa varor avseende exempelvis hormonstörande ämnen eller nanomaterial gör det väsentligt mycket mer arbetskrävande och kostsamt. Om ett flertal av stadens förvaltningar och bolag använder samma verktyg ger det, som det står i kemikalieplanen, än större möjlighet till att påverka värderingskriterierna.

Nya arbetssätt och roller

I kemikalieplanen föreslås nya arbetssätt. Det är angeläget att arbetsrutiner för exempelvis avvikelshantering, dokumentation, kravställande och uppföljning smidigt knyter an till redan etablerade arbetssätt som finns i branschen.

Svenska Bostäder anser att rollen ”miljöansvarig” i kapitlet ”Byggmaterial” är otydligt definierad. I dagsläget är respektive byggprojektledare hos Svenska Bostäder miljöansvarig i sina projekt. För att kunna ta det ansvaret har projektledaren till sitt stöd bl.a. miljökonsulter, verktyg som Byggvarubedömningen samt inarbetade krav och arbetssätt i Svenska Bostäders interna regelverk.

Det är viktigt att nya arbetsrutiner som implementeras inte blir alltför tungrodda, tids- och resurskrävande. Svenska Bostäder känner viss farhåga för det då det gäller:

- dokumentation och redovisning av kemikalieanvändning
- central avvikelshantering (speciellt i pågående byggprojekt)
- uppföljning av alla ställda krav

Kortfattat hur Svenska Bostäder arbetar idag

Svenska Bostäder arbetar aktivt för att göra bra materialval ur miljö- och hälsosynpunkt. Vi tar också hand om inbyggda föroreningar i våra fastigheter genom att inventera och sanera.

I Svenska Bostäders byggprojekt

Svenska Bostäder ställer krav på att byggentreprenörer och övriga leverantörer ska använda byggvaror som är godkända i Byggvarubedömningen. I alla nybyggnads- och större ombyggnads-projekt dokumenteras även de produkter som byggs in i våra fastigheter i systemet. Vi har en allokerad resurs i våra projekt för detta.

Arbetet med att söka alternativa mer miljöanpassade produkter att använda i våra byggprojekt sker dels i projekten, dels samarbetar Svenska Bostäder med stadens övriga bostadsbolag i frågan.

I Svenska Bostäders fastighetsförvaltning

Byggvarubedömningen används även i vår löpande förvaltning, framförallt i form av ”Gröna Listan”. Gröna Listan är en aktuell sammanställning av de mest funktionella och miljöanpassade förvaltningsprodukterna. För att söka alternativa mer miljöanpassade produkter att använda i förvaltning, samarbetar Svenska Bostäder även med stadens övriga bostadsbolag.

Svenska Bostäder ställer krav på att alla leverantörer/entreprenörer som utför uppdrag åt oss ska använda, av Byggvarubedömningen, godkända varor. Alla leverantörer och entreprenörer vi tecknar ramavtal med måste i sin miljöplan redovisa de produkter som de avser använda. Dessa produkter granskas och godkänns av Svenska Bostäder.

Uppföljning av krav

Svenska Bostäder arbetar löpande med att förbättra miljöarbetet och en viktig del i det arbetet är att följa upp hur ställda miljökrav följs och fungerar i praktiken. Det gör företaget bland annat med hjälp av revisioner på olika nivåer, bl.a. av leverantörer och entreprenörer.

Svenska Bostäder delar gärna med oss av hur vi arbetar idag, våra erfarenheter och upplevda utmaningar inom detta område.

Övriga

Byggmaterialindustrierna

Byggmaterialindustriernas yttrande daterat den 25 april 2014 har i huvudsak följande lydelse.

Byggmaterialindustrierna är en branschförening för Sveriges byggmaterialföretag med 850 medlemsföretag. Byggmaterialindustrin omsätter totalt 150 miljarder kronor varje år och sysselsätter 53 000 personer i Sverige. Byggmaterialindustrierna är medlemmar i Svenskt Näringsliv. Byggmaterialindustrierna har tagit del av Stockholms stads kemikalieplan 2014-2019 lämnar härmed följande synpunkter på de delar som berör

byggmaterial.

Synpunkter

- Byggmaterialindustrierna välkomnar förslaget till kemikalieplan och visionen att de material som används för att bygga i Stockholm inte ska innehålla ämnen som utgör risk för negativ påverkan på människor och miljö. Vi tycker att det är olyckligt att staden lägger ett förslag samtidigt som Byggkravsutredningen föreslagit att kommuner inte ska få ingå genomförandeavtal som innehåller krav på tekniska egenskaper på byggnader som går utöver vad som gäller enligt Plan- och bygglagen, PBL, eller föreskrifter meddelade med stöd av PBL. Inom kort förväntas riksdagen fatta beslut om vad som gäller.
- När det gäller krav på byggmaterial stödjer vi att byggvaror som ska användas inte ska innehålla utfasningsämnen och att de inte bör innehålla prioriterade riskminskningsämnen.
- Vi är dock starkt kritiska till att staden hänvisar till SundaHus som ett i byggbranschen tillämpat produktvalssystem (och att det ska vara möjligt att använda kemiska produkter som är bedömda som A, B och C+ i SundaHus.) Vi menar att det strider både mot konkurrensrättsliga och upphandlingsrättsliga när en kommun hänvisar till privata företag i sina upphandlingar/förfrågningsunderlag. SundaHus är ett privat kommersiellt vinstdrivande företag. Företaget gör produktbedömningar utifrån en egen framtagna bedömningspolicy som enligt företaget själv baseras på en helhetsbedömning av produkt och tillverkningsmetod utifrån "SundaHus Bedömningskriterier". Deras metod är inte helt vetenskapligt förankrad vilket lett till ett visst godtycke i deras bedömningar. Detta har i flera fall lett till att likvärdiga produkter behandlas olika. SundaHus bör därför inte finnas med bland stadens krav.
- Byggmaterialindustrierna anser att BASTA-systemets BETA-register bör nämnas bland kraven. Det finns en missuppfattning om vad BETA-registret omfattar för produkter och att användandet av produkter som är registrerade där skulle vara dåliga ur miljösynpunkt. BETA-registret omfattar produkter som inte helt klarar BASTAs egenskapskriterier. Eftersom det inte går att bygga ett hus med enbart miljöbedömda godkända produkter från vare sig SundaHus eller Byggvarubedömningen är det ur miljösynpunkt bättre att välja en produkt från BETA-registret än en som inte alls är bedömd. Då får man information om hur man ska hantera eventuella risker för hälsa och miljö.
- Byggmaterialindustrierna anser att kraven även bör hänvisa till Byggvarudeklarationer, BVD, som det centrala dokumentet rörande redovisning av innehåll av ingående ämnen i byggprodukter, alternativt till EPD. Byggvarudeklarationen är sektorns frivilliga överenskomna dokument

om miljöinformation av byggprodukter. Föreningen för Byggvarudeklarationer som ägs av hela sektorn, dvs. entreprenörer, konsulter, byggherrar/fastighetsägare och tillverkare har övertagit ägande och ansvar för utvecklingen av BVDn från Kretsloppsrådet (som avvecklades 2012). Fn pågår ett stort arbete att utveckla deklarationen och miljöinformation om byggprodukter för att bättre svara mot både lagkrav och marknadskrav.

I övrigt hänvisar vi till våra medlemmars remissvar.

IKEM – Innovations- och kemiindustrierna i Sverige

IKEM:s yttrande daterat den 25 april 2014 har i huvudsak följande lydelse.

Allmänt om kemikalielagstiftningen

Det finns redan en på europeisk nivå överenskommen ”kemikalieplan”, kemikalieförordningen Reach. Bestämmelserna i denna förordning är ännu inte fullt genomförda (registreringen av de lägsta volymerna sker 2018 och därefter gäller förordningen för alla nya ämnen som introduceras inom EU). Eftersom det rör sig om en förordning gäller den på samma sätt i alla gemenskapens medlemsstater och därmed också i alla regioner, kommuner och liknande i medlemsstaterna. IKEM är varma förespråkare av EU-lagstiftning som utformas på detta sätt då det främjar EU:s inre marknad och ger näringslivet, som i alla fall när det gäller kemisk industri verkar på en europeisk eller till och med global marknad snarare än en nationell sådan, tydliga spelregler samtidigt som människor och miljö i hela gemenskapen skyddas från skadliga effekter av kemiska ämnen.

Baserat på föregående anser IKEM att nationella avsteg från den gemensamma kemikalie-lagstiftningen generellt sett ska undvikas och att man istället för att ”gå före” (vilket nog snarare ska uppfattas som att ”gå en egen väg” eftersom det inte alls är givet att det verkligen kommer några efterföljare) med nationella särregler ska använda de procedurer som finns i lagstiftningen för att få till stånd förändringar på EU-nivå. Av detta följer förstås att även regionala och/eller lokala initiativ, som kemikalieplaner som på något sätt avviker från eller tenderar att sätta den europeiska lagstiftningen ur spel, inte ska förekomma.

Men för att den gemensamma kemikalielagstiftningen, som för övrigt inte på något sätt är statisk utan som hela tiden utvecklas inte minst beträffande områden som hormonstörande ämnen och nanomaterial ska fungera krävs god, regelbundet återkommande och inom gemenskapen likartad tillsyn. Här har de lokala myndigheterna, givetvis beroende på hur tillsynen är organiserad i de olika medlemsstaterna, en viktig uppgift. Dessutom känner sådana myndigheter till vilka verksamheter som finns lokalt och kan nå dem med information om Reach-lagstiftningens innehåll, vilket behövs då många mindre företag inte tycker sig hantera kemiska ämnen och blandningar och därför inte har skaffat sig kunskap om den befintliga lagstiftningen och de krav denna ställer även på kemikalieanvändarna.

Annars är ambitionen att inte fylla Stockholms kemikalieplan med egna kriterier och system lovvärd. Men med den mix av mer eller mindre rättvisande och etablerade system som föreslås blir det sammanlagda resultatet ändå ett eget system som inte alltid överensstämmer med regler och intentioner i Reach. Bland annat kemikalieleverantörens instruktioner i säkerhetsdatablad och bilagor till dessa (exponeringsscenarier), som ska innebära en säker användning av ämnet eller blandningen om de följs (vilket ju nedströmsanvändaren är skyldig att göra), kan komma i konflikt med den lokala planen. Ämnen och blandningar som kan användas säkert och därmed uppfyller vad som krävs av befintlig lagstiftning ska inte kunna förbjudas eller begränsas som ett resultat av lokala politiska ambitioner.

Hormonstörande ämnen

Att de ämnen som finns uppförda som hormonstörande på SIN-listan tills vidare ska utgöra Stockholm stads egna lista är inte helt oproblematiskt då SIN-listans vetenskapliga vederhäftighet inte är så oomstridd som staden vill ge sken av. I listan, som på intet sätt är officiell, hanteras förekomsterna av eventuella tröskelnivåer samt ämnens potens, faktorer som har stor inverkan på om ämnen som i in vitro-försök visat sig påverka någon del av ett hormonellt system ändå under vissa förutsättningar kan vara säkra att använda och därmed inte nödvändigtvis behöver fasas ut eller undvikas, på ett sätt som kan komma att avvika från de kriterier som inom kort kommer att fastställas inom EU. I avsaknad av sådana EU-kriterier finns för övrigt en interimdefinition i vilken ett ämne klassificerat som CMR kategori 2 eller ”värre” och som verkar via en hormonell mekanism ska betraktas som hormonstörande.

Att bisfenol A tas upp som exempel på ett hormonstörande ämne (sidorna 11 och 55) är med tanke på den debatt om ämnet som förts i media kanske inte så konstigt. Men det bör noteras att ämnet nyligen utvärderats av Tyskland inom ramen för den mer noggranna ämnes-utvärdering som kan ske i Reach (via den så kallade CoRAP-listan) bland annat på grund av misstänkt hormonstörande verkan. Några slutsatser om just de hormonstörande effekterna drogs dock inte i avvaktan på pågående studier som görs i USA i regi av NIEHS/NTP/FDA varför ämnet fortfarande är att betrakta inte som hormonstörande utan som misstänkt hormonstörande.

Att bisfenoler, med bisfenol A som exempel, ska uppmärksammas som ett lokalt fokusämne för Stockholm är med tanke på ovanstående samt på innehållet i Livsmedelsverkets rapport om lägre halter av bisfenol A i blod än vad som tidigare rapporterats och konstaterandet att ”den mängd bisfenol A vi får oss bedöms inte skada hälsan. Det gäller alla åldersgrupper och även foster”

(<http://www.slv.se/sv/grupp3/Pressrum/Nyheter/Pressmeddelanden/Laga-halter-bisfenol-A-i-blod-hos-forstagangsmammor/>), något märkligt.

Inte heller exemplet med ftalater (också på sidorna 11 och 55) är särskilt bra då läsaren ges intrycket av att alla ftalater är hormonstörande, vilket ju inte är fallet. De inneboende egenskaperna för olika ftalater skiljer sig åt markant, något som återspeglas i klassificering och märkning. Att gruppen ftalater utgör lokala fokusämnen i Stockholm framstår därför som mindre väl betänkt då de ftalater som har

SVHC-egenskaper istället hade kunnat listas.

Utfasningsämnen och prioriterade riskminskningsämnen

Benämningen ”utfasningsämnen” bidrar, trots att det härstammar från Kemikalieinspektionens PRIO-databas och därtill tillhörande guide, till begreppsförvirring kring kemiska ämnen och vad som gäller för dem. Kriterierna speglar till stor del, men inte riktigt, de kriterier som ligger till grund för den så kallade kandidatlistan i Reach. För större begriplighet och överensstämmelse med EU:s kemikalielagstiftning bör istället enbart kandidatlistan med SVHC-ämnen användas. Och det är trots att ett ämne har SVHC-egenskaper inte alltid givet att det måste fasas ut; det kan istället bli föremål för begränsning av vissa användningar men vara tillåtna för användning i andra sammanhang under tillämpande av de handhavande-instruktioner som ska garantera säker användning och som leverantören förmedlar i form av säkerhetsdatablad och eventuella bilagor (exponeringsscenarioer) till detsamma.

Även begreppet ”riskminskningsämnen” leder tankarna fel då ju användningen av *alla* kemiska ämnen ska ske efter en riskbedömning och, om risken i något avseende är oacceptabel, efter att adekvata riskminskande åtgärder har vidtagits. I Reach stipuleras ju sådana åtgärder av leverantören i form av instruktioner för säker användning som nedströmsanvändaren *måste* följa för att undvika att behöva göra en egen kemikaliesäkerhetsbedömning. Nedströmsanvändarens uppgift är att kontrollera att de givna förutsättningarna uppfylls, varvid risken alltså är under kontroll, användningen är säker och ytterligare åtgärder är obehövliga.

Tungmetaller

Begreppet tungmetall återfinns på många ställen i stadens kemikalieplan utan att det någonstans definieras. Vad avses egentligen? En vanlig definition är att metallens densitet ska vara högre än 5 g/cm³, en annan att den ska vara över 4,5 g/cm³. Om den senare definitionen tillämpas är de allra flesta, eller över 60, av de metalliska grundämnena att betrakta som tungmetaller. Hur som helst, som konstaterades på sidan 489 i Kemikalieutredningens betänkande från år 2000, ”Varor utan faror” (SOU 2000:53), ”finns ingen strikt koppling mellan metallers densitet och deras farlighet. Metallers farlighet måste värderas metall för metall. Begreppet tungmetaller används därför inte fortsättningsvis”. Detta synsätt borde anammas av såväl Stockholms stad som en mängd andra offentliga (och för den delen icke-offentliga) aktörer.

Några metaller, nickel och koppar, återfinns som exempel på prioriterade riskminsknings-ämnen. Det framgår inte om detta innebär att även legeringar som rostfritt stål, i vilka nickel ingår, ska undvikas. I så fall kan staden stå inför en intressant utmaning. Beträffande koppar och kopparjoner hänvisas till SCDA:s (Scandinavian Copper Development Association) remissvara som reder ut några vanliga missförstånd om koppar.

Kemikaliekrav vid byggande i Stockholms stad

Att som på sidan 33 i kemikalieplanen jämställa ”de i byggbranschen tillämpade produkt-valssystemen (Basta-registret, Byggvarubedömningen och SundaHus)” med

varandra är ytterst tveksamt. Det sistnämnda är ett privatägt system som beträffande transparens och vetenskaplighet lämnar mycket övrigt att önska, varför det i detta (och i andra) sammanhang inte bör användas.

Att något är mycket litet, som "nano", behöver inte nödvändigtvis innebära att det har andra egenskaper än samma ämne/material i större skala, vilket också konstateras (sidan 52) i "Säker utveckling!" (SOU 2013:70) där det meddelas att "det faktum att ett material kategoriseras som nanomaterial inte i sig innebär att materialet medför någon specifik risk, inte heller nödvändigtvis att detta material faktiskt har andra egenskaper jämfört med motsvarande material i större storlek". I denna utredning föreslås heller inget nationellt register utan istället en mindre komplettering av Kemikalieinspektionens produktregister. Inte heller något lokalt Stockholms-register över nanomaterial torde därmed behövas.

För att kunna hantera nanomaterial säkert om de nu ändå skulle visa sig ha delvis andra egenskaper, vilket givetvis måste undersökas för ämnen i nanoform innan de sätts ut på marknaden, arbetar EU-kommissionen och andra berörda europeiska instanser för övrigt med att på bästa sätt komplettera Reach med särskilda krav avseende "nano".

Tillsyn

Tillsynen ska enligt kemikalieplanen bedrivas på ett sådant sätt att "arbetet med att få bort miljö- och hälsofarliga ämnen drivs framåt" (sidan 38). Detta ska bland annat ske genom att man "i större utsträckning hänvisar till försiktighets- och produktvalsprincipen". Nu är det när det gäller kemiska ämnen och blandningar inte primärt de farliga inneboende egenskaperna som är intressanta utan den risk ämnena i den aktuella situationen utgör. Arbetet bör därför inte bedrivas för att få bort miljö- och hälsofarliga ämnen utan för att se till att de används på ett säkert sätt där risken är under kontroll. Eftersom detta är en av grundbultarna i Reach, tillverkaren/importören ska ge instruktioner som för den identifierade användningen ger en säker hantering och dessutom avråda från användningar som inte kan betraktas som säkra, kan ambitionerna att få bort hälso- och miljöfarliga ämnen bara för att de råkar vara just detta och utan reflektioner kring risk och säker användning, hamna i konflikt med den gällande lagstiftningen.

Försiktighetsprincipen är vidare en alldeles utmärkt princip ända tills den ska tillämpas då en mängd svårigheter uppdagas. Principen, som enligt EU-kommissionen får "åberopas när det krävs ett brådskande ingrepp för att avvärja ett eventuellt hot mot människors eller djurs hälsa, mot växters sundhet, eller för att skydda miljön om fakta inte räcker för att bedöma risken fullständigt" bör enligt IKEM:s tolkning endast användas när det är "tillräckligt sannolikt" att en allvarlig eller oåterkallelig skada för hälsan eller miljön kan ske. Detta innebär att det ska finnas allmänt vedertagna vetenskapliga belegg för att en sådan allvarlig skada kan inträffa. Ett utlåtande från en vetenskaplig minoritet som kanske bygger på enstaka studier av experimentell karaktär snarare än standardiserad och validerad testmetodik, är exempelvis inte tillräckligt för att motivera inskränkande åtgärder. Testerna måste upprepas och resultaten utvärderas

av det samlade vetenskapliga samfundet för att dess betydelse ska kunna fastställas. För kemiska ämnen och kemiska produkter som omfattas av en harmoniserad EU-lagstiftning måste beslut som baseras på försiktighetsprincipen dessutom fattas på samma nivå, det vill säga på EU-nivå. Att fatta lokala beslut avseende kemikalieanvändning som baseras på användandet av försiktighetsprincipen är således, om det i många fall ens är möjligt, allt annat än enkelt.

Produktvalsprincipen innebär enligt Miljöbalken att ”alla som bedriver eller avser att bedriva en verksamhet eller vidta en åtgärd skall undvika att använda eller sälja sådana kemiska produkter eller biotekniska organismer som kan befaras medföra risker för människors hälsa eller miljön, om de kan ersättas med sådana produkter eller organismer som kan antas vara mindre farliga”. I principen avhandlas alltså *risker* och om dessa är under kontroll torde inget krav på substitution föreligga. Dessutom gäller kravet, vilket ofta glöms bort, i den utsträckning det inte kan anses orimligt att uppfylla det. Bedömningen av detta ska ske med särskild hänsyn till nyttan av skyddsåtgärder och andra försiktighetsmått jämfört med kostnaderna för sådana åtgärder. Tillämpandet av produktvalsprincipen är alltså allt annat än enkel, inte minst med tanke på den skälighetsavvägning som ska göras och de bakgrundsfakta som behövs gällande bland annat hur väl undersökta de tänkbara substituten är jämfört med ämnet de ska ersätta.

På sidan 39 i kemikalieplanen omnämns vidare kemikalieförteckningar, vilkas syfte sägs vara ”att framförallt verksamheterna ska identifiera farliga kemikalier för att kunna byta ut dem”. Emellertid brukar syftet med kemikalieförteckningar vanligtvis anges som varande att förebygga hälso- och miljörisker som kan uppkomma i verksamheten där kemikalier hanteras. Genom att ha kemikalierna förtecknade, vilket förutom att de anställda ges en insikt i vad som hanteras, underlättas företagets systematiska bedömning av om riskerna hanteras på ett adekvat sätt. Dessutom ges tillsynsmyndigheterna en möjlighet att kontrollera föregående. Ett utbyte av kemikalier kan mycket väl bli ett resultat av att en kemikalieförteckning finns upprättad, med det är knappast syftet med densamma.

Kemikaliecentrum

En lokal kemikalieplan i den omfattning som förespråkas i det aktuella förslaget ställer stora krav på kunskap om befintlig kemikalielagstiftning, om utvecklingen av densamma och om nya vetenskapliga rön. Hur det ”Kemikaliecentrum” som föreslås inrättas, bemannat av 3 personer, ska kunna leva upp till detta när betydligt mer manstarka och ”forskningsintensiva” instanser som ECHA och Kemikalieinspektionen inte alltid har svaren (och då finns ju ändå cirka 20000 sidor vägledningsdokument till Reach), är närmast en gåta.

Stadens ambition ”att ligga långt framme i arbetet med att fasa ut ämnen som utgör hälso- och miljörisker” (här står för en gångs skull *risker* istället för farlighet) sägs vidare kräva täta kontakter med forskningssamhället varför ett vetenskapligt råd bestående av framstående forskare ska inrättas. Intrycket är att Stockholms stad varken behöver eller litar på de sakmyndigheter, både nationella som Kemikalieinspektionen

och Livsmedelsverket och europeiska som ECHA och EFSA, som är tillsatta för att hantera kemikaliefrågor i olika sammanhang, utan istället själva, inte bara på ett lokalt plan utan även med internationella ambitioner, lösa vad stadens politiker upplever som kemikalirelaterade hälso- och miljöproblem.

Kemikalieinspektionen (KEMI)

Kemikalieinspektionens yttrande daterat den 25 februari 2014 har i huvudsak följande lydelse.

Kemikalieinspektionen ser positivt på Stockholms Stads initiativ att ta fram en kemikalieplan med särskilt fokus på barn och ungdomars exponering. Planen ligger väl i linje med Kemikalieinspektionens regeringsuppdrag om en Giftfri vardag. Till sommaren 2014 ska Kemikalieinspektionen redovisa hur handlingsplanen för Giftfri vardag kan vidareutvecklas för perioden 2015–2020. Vi avser då att lämna förslag bland annat på hur samhället ytterligare kan stimulera och underlätta för företag, kommuner och andra inköpare att ställa krav på leverantörer för att minska riskerna med farliga ämnen i varor.

Kemikalieinspektionen har inte faktagranskat planen och lämnar främst kommentarer på planens kapitel 2 om Information och dialog.

Kapitel 2 Information och dialog

Innehållet i avsnittet om information och dialog innehåller flera intressanta förslag på kommunikationsaktiviteter och visar goda insikter i vad som krävs för att satsningar på detta område ska få önskad effekt. Detta är väl uttryckt i texten på sidan 19. ”Ett viktigt syfte ... göra bättre val.”

Regeringen har givit Konsumentverket med flera berörda myndigheter i uppdrag att inrätta en gemensam kontaktpunkt för oberoende konsumentstöd och lättillgänglig konsumentupplysning. Enligt regeringens budgetproposition ska Naturvårdsverket och Kemikalieinspektionen ha en särskild roll där information och vägledning om skadliga kemikalier i vardagsnära produkter blir en viktig del av arbetet. Redan under 2015 ska en webbplats och en upplysningstjänst finnas. Detta kan påverka de vägval som en kommun väljer att göra när det gäller egna satsningar som rör den egna webbplatsen, nya databaser, appar med mera. Att följa denna utveckling blir därför viktigt inte minst för en stor kommun som Stockholms stad som redan ligger långt framme.

Miljöförvaltningens kampanj ”Våga fråga” om kemikalier i varor är ett exempel på en aktivitet som förtjänar och skulle kunna få en större spridning genom ökad samverkan mellan myndigheter, kommuner med flera.

Som en upplysning kan vi nämna att den danska sajten Forbrugerkemi.dk, som omnämns i stycket med rubriken ”Sprida information riktad till konsumenter/invånare”, lades ner vid årsskiftet.

Kapitel 4 Byggmateriäl

Kemikalieinspektionen ser positivt på att Stockholm stad väljer att använda Kemikalieinspektionens PRIO-guide som grund för de riktlinjer som presenteras för byggmateriäl. PRIO är framtagen för att ge konkret vägledning när det gäller substitution av farliga ämnen och är väl förankrad i både miljömålsarbetet samt Reach-lagstiftningen.

I detta ärende har Karin Thorán, enhetschef, beslutat. Helena Bergström har varit föredragande. I den slutliga handläggningen har också Carin Törner och Erik Gravenfors deltagit.

Naturskyddsföreningen

Naturskyddsföreningens yttrande daterat den 24 april 2014 har i huvudsak följande lydelse.

Naturskyddsföreningen anser

- att Stockholms Stads Kemikalieplan 2014-2019 i huvudsak är mycket bra,
- att det är bra att farliga ämnen har klassificerats enligt egenskapskriterier,
- att det är bra att hormonstörande ämnen definieras som de ämnen som är uppförda som hormonstörande på SIN-listan fram tills de får en egen definition i REACH,
- att det är bra att Miljöstyrningsrådets kriterier ska användas vid upphandling och att det alltid ska begäras in information om innehåll av ämnen på EUs kandidatlista,
- att det ska vara tydligt att det är Miljöstyrningsrådets spjutspetsnivå som ska användas som kriterier vid upphandling,
- att det är bättre att ställa miljökrav vid upphandlingar i form av utförandevillkor istället för tilldelningskriterier,
- att ett kemikaliecentrum endast har en stödjande funktion och att resurser behöver avsättas till verksamhet, t.ex. forskolor, för att en giftfriare miljö ska uppnås i barnens vardag,
- samt att formuleringen ”särskilt känsliga tillämpningar” lätt kan misstolkas och missbrukas och därför bör ändras alternativt ges en bifogad väl avgränsad definition.

Övergripande

Naturskyddsföreningen tycker att Stockholms Stads Kemikalieplan 2014-2019 i huvudsak är mycket bra. Särskilt bra är att farliga ämnen har klassificerats enligt egenskapskriterier och delats in i ”utfasningsämnen” och ”prioriterade riskminskningsämnen”, samt att riktlinjer ges för vilken information (ämnen på EUs

kandidatlista och Miljöstyrningsrådets kriterier) som bör beaktas vid upphandling. Dock bör det preciseras att det är Miljöstyrningsrådets spjutspetsnivå som avses.

Naturskyddsföreningen ser en risk med att använda uttrycket ”särskilt känsliga tillämpningar”, som i planen avser t.ex. förskolor och skolor, eftersom uttrycket lätt kan få en annan innebörd och därmed försvaga genomslagskraften av planen. Vidare borde alla halogenerade flamskyddsmedel ingå i undersökningen på Stockholms förskolor.

Naturskyddsföreningen vill lägga särskild vikt vid att poängtera att ett Kemikaliecentrum som ska bistå förvaltningar och bolag med kunskap är ett mycket viktigt steg i rätt riktning. Dock vill Naturskyddsföreningen gärna poängtera att ett sådant centrum endast har en stödjande funktion, och således behöver andra resurser avsättas för att verksamheten mot en giftfri miljö ska gå framåt. Som exempel kan nämnas Stockholms stads förskolor, som idag inte har egna resurser att byta ut material och produkter med farliga kemikalier, till mer giftfria alternativ.

Specifika synpunkter

1. Planens funktion och inriktning.

Det är bra att hormonstörande ämnen finns med i planen och att de definieras som de ämnen som är uppförda som hormonstörande på SIN-listan, fram tills de får en egen definition i REACH. **SIN-listan har en solid vetenskaplig grund och det är klokt att använda sig av en lista som är under kontinuerlig utveckling.**

Det är bra med lokala fokusämnen för Stockholm Stad, det blir tydligt och handfast, men det framgår inte om dessa ämnen ska räknas som utfasningsämnen eller prioriterade riskminskningsämnen.

Uttrycket ”särskilt känsliga tillämpningar”, som i planen bl.a. avser miljöer för barn och ungdomar, kan lätt omvärderas till att **inte** innefatta de miljöer som avses i planen. Här skulle planen vinna på att vara mer tydlig och konkret.

3. Upphandling

Det är bra att information om ämnen på EUs kandidatlista begärs in vid alla upphandlingar samt att Miljöstyrningsrådets rekommenderade kriterier ska användas när sådana finns. Dock borde det tydliggöras vilka av Miljöstyrningsrådets kriterier som avses, basnivå, avancerad nivå eller spjutspetsnivå. **Naturskyddsföreningen anser det självklart att kriterierna för spjutspetsnivå ska användas.**

Det är bättre att ställa miljökrav i form av utförandevillkor, än som tilldelningskriterier där uppfyllda kriterier ger en fördel vid upphandlingen. Det leder till att även företag som vid upphandlingstillfället inte uppfyller ställda miljökrav ges möjlighet att uppfylla villkoren, vilket gynnar alla. Dock är det viktigt att upphandlaren kontrollerar att villkoren uppfylls, både för trovärdigheten och som ”belöning” till de företag som ändrar sitt förfarande till att uppfylla ställda miljökrav.

Riktlinjerna som i tidigare kapitel definierats så bra, urholkas när man skriver att det i första hand är vid upphandling till ”särskilt känsliga tillämpningar” som

utfasningsämnen inte får förekomma, alla andra upphandlingar ska följa Miljöstyrningsrådets kriterier. Det här leder till en risk att kraven kan kringgås genom att ändra innebörden av ”särskilt känsliga tillämpningar”.

5. Tillsyn och kontroll

I tabellen som rör åtgärder, sid 37, bör följande förtydligas (i kursivt):

5.1 ”Kontrollera material i kontakt med livsmedel inom de områden som Livsmedelsverket pekat ut *samt för de substanser som SIN-listan pekat ut som potentiellt hormonstörande*”.

5.2 ”Kontrollera halter av tungmetaller och andra hälsofarliga ämnen i barnmat, *samt framtida tydliga förslag för hur dessa ska minska*”.

5.8 ”I tillsynen av förskolor och skolor kartlägga och informera om källor som kan medföra en önskad kemikaliepåverkan, *samt ge tydliga råd om vilka material och produkter som kan väljas istället.* ”

7. Miljögiftsövervakning

När det gäller undersökning på Stockholms Stads förskolor av förekomsten av flamskyddsmedel bör det inkludera alla halogenerade flamskyddsmedel och inte bara bromerade flamskyddsmedel, då andra halogenerade flamskyddsmedel ofta är alternativ till bromerade flamskyddsmedel men utan att nödvändigtvis alltid vara bättre ur ett hälso- och miljöperspektiv. Till övervakningen bör även tilläggas gruppen bisfenoler, vilket är vanligt förekommande i vissa livsmedelsförpackningar, men även hittas i inomhusdamm, och därför utgör en ökad risk framför allt för små barn. Små barn exponeras oftare för mer damm samt anses även vara känsligare, än äldre barn.

Naturvårdsverket

Naturvårdsverkets yttrande daterat den 28 mars 2014 har i huvudsak följande lydelse.

Naturvårdsverket välkomnar den satsning som Stockholm stad nu lanserar med visionen Ett Giftfritt Stockholm 2030 – kemikaliarbete i världsklass.

Miljökvalitetsmålet Giftfri miljö är som bekant ett av de allra svåraste miljömålen att uppnå. Vi anser därför att särskilda satsningar likt den som Stockholm nu startar, är både lovvärda och nödvändiga för att kemikaliarbetet ska utvecklas emot visionen ett Giftfritt Stockholm inom en gripbar tidsrymd.

En viktig komponent i planen, och en förutsättning för att få de höga ambitionerna att också infrias, tror vi är att inrätta det kompetensstöd benämnt Kemikaliecentrum som ingår i planen och som är resursatt till tre nya heltidstjänster.

Naturvårdsverket har en mycket positiv grundsyn på Stockholms kemikaliesatsning, men har ändå några förbättringsförslag till arbetet. De handlar om att säkerställa att också arbetet med förorenade områden och arbetet med avfall med

farliga inneboende egenskaper omfattas av den ambitiösa visionen.

Jämfört med den version som presenterades i lägesrapporteringen i augusti 2013 har två kapitel tagits bort: Avfall och förorenade områden. Det har gjorts efter bedömningen att de i stor utsträckning styrs av egna dokument och processer. I fallet förorenade områden har Stockholms stad också beaktat att kemikalieplanen bör ha en mer positiv inriktning – att påverka den kemikaliehantering som sker idag snarare än att ta hand om gamla synder.

Det är en rimlig utgångspunkt att begränsa omfattningen av en kemikalieplan. Naturvårdsverket vill ändå påminna om att visionen om ett Giftfritt Stockholm 2030 inte går att nå utan att också ha en mycket ambitiös plan för att återställa förorenade områden. I Stockholms stad finns fortfarande minst ett 70-tal förorenade objekt i de allra högsta riskklasserna som med säkerhet behöver åtgärdas, därutöver flera hundratal med förmodat lägre riskklassificering. Det innebär att 10 000 tals stockholmare, inte minst barn, tillbringar stora delar av sina liv i omedelbar anslutning till områden med föroreningar som kan medföra risk.

Farligt avfall eller avfall med inneboende farliga egenskaper är också intimt förknippat med kemikaliehantering. Insamling av farligt avfall är sannolikt i de flesta stockholmares mening ett sorts kemikaliearbete. Målsättningen om ett kemikaliearbete i världsklass är lovvärt, men bör enligt verkets mening även inkludera högt ställda mål för hanteringen av stadens avfall med farliga inneboende egenskaper, inklusive elavfall och batterier.

(El-avfalls insamlingen i Stockholms stad idag ligger exempelvis långt efter den i Täby och även långt efter riket som helhet, mätt som särskilt insamlad mängd per invånare. Situationen vad gäller särskild insamling av batterier är densamma. Det tyder på att stadens särskilda insamlingssystem för avfall med farliga egenskaper, ännu ligger långt ifrån den vision om ett kemikaliearbete i världsklass som nu formuleras.)

Det är därför Naturvårdsverkets förhoppning att den höga ambitionen om ett kemikaliearbete i världsklass också ska genomsyra arbetet med förorenade områden och med farligt avfall.

Beslut om detta yttrande har fattats av enhetschefen Maggie Javelius. Vid den slutliga handläggningen har i övrigt deltagit handläggaren Erik Westin.

Scandinavian Copper Development Association

Scandinavian Copper Development Associations yttrande daterat den 17 april 2014 har i huvudsak följande lydelse.

Koppar är en metall och ett grundämne som även är ett essentiellt näringsämne till alla levande organismer, och därmed inte i första hand en ”kemikalie”. Stockholm stads förslag till Kemikalieplan listar koppar som ett ”lokalt fokusämne” och ”prioriterad riskminskningsämne”. SCDA ser ingen anledning till att sätta koppar som byggmaterial under dessa rubriker. Det finns ett omfattande vetenskapligt underlag

och utredningar både internationellt och lokalt för Stockholm som fastställer att koppar i byggmaterial inte utgör någon risk för Stockholms miljö eller dess invånare.

Enligt den nya gemensamma kemikalielagstiftningen i EU är industrin ansvarig för säkerheten av de ämnen som de producerar eller importerar. Enligt REACH har industrin ansvar för att samla information om egenskaper och användning av ämnen som de tillverkar eller importerar, och måste göra en bedömning av de faror och potentiella risker som är kopplade till ämnet. Enligt CLP (klassificering, märkning och förpackning) ska leverantören klassificera ämnet genom s.k. egenklassificering. Kopparindustrin har uppfyllt alla krav av kemikalielagstiftningen och presenterat resultat av den frivilliga riskbedömningen (VRAR) till två internationella expertgrupper av oberoende experter med inriktning mot både miljö- och hälsa. Bland dessa finns granskningslandet Italien för VRAR och deras myndighet Istituto Superiore de Sanita, medlemstaternas kompetenta myndighetsgrupp för nya och existerande kemikalier TC NES, EUs högsta vetenskapliga kommittéen på miljö- och hälsoriskbedömningar SCHER, och slutligen till europeiska kemikaliemyndigheten ECHA. Koppars riskbedömning bekräftar att det inte finns anledning till riskminskningsåtgärder när det gäller utsläpp från kopparanvändning.

Miljöförvaltningen påpekar att deras argumentation angående koppar har prövats av EU-kommissionen utan invändningar. Stockholm Stads brev till Kommissionen är daterat 2006 och hänvisar utan undantag till gammal lagstiftning och referenser vars faktainnehåll reviderats efter att EU:s riskbedömning om koppar godkändes. Såvitt SCDA känner till så gick Kommissionens svar ut på att Stockholms lokala regler för koppar inte ansågs utgöra ett handelshinder varför ärendet lades ned. SCDA har inte sett EU Kommissionens rapport om den vetenskapliga granskningen, vilken borde ha kommit till kännedom för kopparindustrin.

Koppar är inte cancerframkallande, mutagent, reproduktionstoxiskt, bioackumulerande och inte heller ett SVHC-ämne (Substances of Very High Concern), eller kandidatämne till SVHC. Koppar är godkänd av alla bedömningssystem för byggmaterial i Sverige; BASTA, Byggvarubedömning och Sunda Hus. Koppar finns inte heller på den så kallade SIN-listan av International Chemicals Secretariat, där ämnen återfinns som bedöms som särskilt farliga återfinns och därmed behöver bytas ut mot bättre alternativ.

Koppar är det mest undersökta rör- och takmaterialet runtom i världen. I Stockholm har lokala kopparutsläpp, med avseende på deras spridning och risk för miljöpåverkan, studerats mest i världen. Inga negativa effekter av kopparanvändningen i vattenledningsrör och tak eller fasader har konstaterats. Tillskott i form av naturliga bakgrundsemissioner är dominerande i Stockholmsområdets massbalans för koppar och det finns förmodligen även större utsläppskällor än de av Miljöförvaltningen utpekade produkterna.

Riskminskningsåtgärder bör inte riktas mot enstaka små källor, som stuprör med belastning av några tiotals gram koppar per år. Sådana åtgärder blir dyra, medför varken riskreduktion eller förbättringar i recipienterna. Samtidigt som dessa åtgärder vilka saknar riskbaserade motiv förs fram, bortses från utsläpp via större

utsläppskällor, t.ex. trafik och kontaktledning. Detta är diskriminerande åtgärder med undermåliga motiveringar och utan hänsyn till konsekvenserna om åtgärderna drivs igenom. Tillståndet i Stockholmsmiljön ger ingen anledning för riskminskningsåtgärder med koppar. Riskminskningsåtgärder måste grundas på gällande lagar och regler, gränsvärden fastställda genom myndighetsbeslut samt en vetenskapligt sund riskbedömning. Åtgärder som på olika sätt innebär inskränkningar för enskilda produkter eller företag kan inte motiveras av eller vila på förslag och diskussioner som förs som en del av en vetenskaplig debatt.

I följande avsnitt vill SCDA sammanfatta slutsatser av de senaste undersökningarna för koppar i olika sammanhang och mer fördjupat hänvisa till dessa rön.

Koppar som näringsämne

Koppar ett essentiellt näringsämne för människor, djur och växter. Organismers avancerade styrsystem för enzymer, immunförsvar samt socker- och kolesterolomsättning är alla beroende av koppar. Koppar behövs för att bilda och behålla skelettstyrkan, till hjärtats och blodkärlens uppbyggnad och elasticitet, transport av syre i blodkroppar samt centrala nervsystemets skydd och funktion. Enligt WHO är risken större för hälsoeffekter p.g.a. kopparbrist än genom hälsoeffekter från att få i sig för mycket koppar. Organismer har stor förmåga att reglera upptag av koppar samt otillgängliggöra och tillfälligt lagra koppar efter upptag.

Riskbedömning

Kopparbranschen har under 7 år genomfört en omfattande miljö- och hälsoriskbedömning för koppar och kopparföreningar inom EU. All tillgänglig forskning om koppar granskades, och där kunskap saknades, kompletterades de vetenskapliga underlagen av världens bästa toxikologer och ekotoxikologer i kopparfrågor. Resultaten visar att det inte finns några identifierade risker för människan eller miljön av koppars användning som byggprodukter. Koppar i fast metallisk form har inga farliga egenskaper som ställer krav på testning och deklaration enligt EUs kemikalielagstiftning.

Slutsatserna i riskbedömningen godkändes 2008 i EU:s tekniska kommitté för nya och existerande ämnen, TCNES, och under 2009 i den högsta vetenskapliga kommittén för hälso- och miljöriskbedömningar i EU, SCHER. Fullständig dokumentation finns på den Europeiska Kemikaliemyndighetens (ECHA) webbsida³ där ECHA 2009 presenterade sina slutsatser inom ramen för REACH.

Koppar dossiern (VRAR) är det mest omfattande underlaget om ämnens miljö- och hälsoegenskaper som någonsin presenterats i EU. Bland annat har Naturvårdsverket använt dess slutsatser för att sätta gränsvärdesförslag för koppar i ytvatten för att

³ <http://echa.europa.eu/sv/copper-voluntary-risk-assessment-reports>

bedöma vattenstatus i Sveriges sjöar⁴. Vidare har EFSA använt samma slutsatser för att bedöma miljöpåverkan av djurfoder⁵.

Inom riskbedömningen har man beaktat regionala skillnader i geokemiska förhållanden som uppträder över Europa. Variationerna påverkar både naturliga bakgrundshalter av koppar i ytvatten och andra vattenkemiska förhållanden som platsspecifikt påverkar risknivåer för koppar. Studierna och resultaten har antagits av svenska myndigheter. Kopparindustrin har också samtidigt utvecklat riskbedömningsmetoder i samarbete med myndigheter. De så kallade MERAG Fact Sheets beskriver metoder som används vid riskbedömningar för metaller. Dessa är inbegripna i föreskrifter och principer för att sätta vattenkvalitetsnormer inom EU som beskrivs i TGD 27⁶.

Resultaten bidrog till att koppar inte blev vald till den nationella listan av prioriterade ämnen inom Vattenramdirektiven. Koppar i massiv form finns inte heller på Kemikalieinspektionens prioriterings- eller avvecklingslistor. Inom svensk lagstiftning finns därmed inga begränsningar för koppars användning som byggprodukt. Nationella myndigheter och Länsstyrelser följer upp statusen av miljön och planerar, vid behov, åtgärder som är baserad på all tillgänglig vetenskap. Här samarbetar kopparbranschen med andra industrier och med svenska myndigheter.

Kopparrör och koppar i avloppsslam

I flera årtionden har diffusa kopparflöden till miljön förorsakade av människan trendmässigt minskat. I Sverige är kopparhalter i vattendrag och sjöar låga, och koppar utgör ingen risk för vattenlevande organismer eftersom halterna ligger under föreslaget gränsvärde. Vid jämförelse är naturliga kopparflöden mycket större än diffusa utsläpp. Det koppar som frigörs från kopparrör till dricksvatten, fastnar till 95-98% i avloppsslam, som kan användas på åkrar som gödselmedel om andra ämnen i slam tillåter, och därigenom återvinnas tillbaka till kretsloppet. En fjärdedel av Sveriges åkerareal lider av kopparbrist och endast några få procent har enligt Sveriges Lantbruksuniversitet (SLU) kopparöverskott (se vidare Naturvårdsverkets rapport 4079, 4778, 4916.) Mängden tillsatt koppar i form av konstgödsel är större än mängden koppar i avloppsslam som sprids på åkrar.

Kopparhalter i Stockholms avloppsslam överskrider inte gränsvärdet som har tagits fram för avloppsslam i Sverige. Gränsvärdet är 600 mg/kg, och halterna i Stockholm

⁴ Naturvårdsverket 2009, Förslag till gränsvärden för särskilt förorenande ämnen, rapport 5799.

⁵ European Food Safety Administration (EFSA) 2010, Scientific/Technical Report submitted to EFSA, Pre-Assessment of Environmental Impact of Zinc and Copper Used in Animal Nutrition

⁶ European Commission 2011, Common implementation strategy for the Water Framework Directive (2000/60/EC), Technical Guidance Document No 27 - Technical Guidance For Deriving Environmental Quality Standards. Technical report 2011-055

varierar runt 400 mg/kg, alltså på en trygg nivå. EU:s rekommendation är enligt slamdirektivet 1000 – 1750 mg/kg koppar i avloppsslam. Kvoten koppar / fosfor utgör inte heller ett problem och med slam från Stockholm Vatten är det möjligt att sprida full fosforgiva 22 kg / ha / år, då blir koppargivan 270-280 g / ha / år. Högsta tillåtna koppargivan är 300 g / ha / år, och på åkermark med kopparbrist, dvs 25% av Sveriges åkerareal, är det tillåtet att sprida tom 600 g / ha / år. Slam från Bromma reningsverk har fullt ut använts i jordbruk sedan 3 år tillbaka. Allt slam från Stockholm Vattens reningsverk klarar med god marginal lagstiftningens krav för användning på åkermark och är REVAQ-certifierad⁷.

Slam från Henriksdals reningsverk transporteras till Bolidens gruvor för användning som jordförbättringsmaterial i samband med moräntäckning vid återställning av gråbergssupplag eller sandmagasin vid gruvor. Slammet ger bättre resultat än andra lösningar då innehållet av organiskt material är högt liksom innehållet av näringsämnen. Slammet håller även markfukten bra och sammantaget medför slampåförsel en snabb växtetablering vilket motverkar erosion. Det kan också till viss del användas som ersättning för morän vid återställning och därmed minska användningen av naturresurser. Transporten sker med Bolidens eget koppartåg som returtransport. Detta avtal innebär att slammet uppfyller de kvalitetskrav som gäller innehållet av ingående ämnen i slammet enligt lagstiftning och överenskommelse för användning inom jordbruksändamål. Enligt Stockholm Vattens årsrapport och tillsynsrapport är anledningen till denna användning rent avtalsmässig.

Det ekotoxikologiska underlaget som ligger till grund för nuvarande nivå av gränsvärden för koppar i slam är heller inte uppdaterat. Jämfört med nyare mer relevant ekotoxikologiskt underlag är vald PNEC (uppskattad nolleffektnivå) betydligt lägre än andra mer omfattande underlag.

PNEC värden beräknats i jord i den omfattande frivilliga riskbedömningen för koppar (VRAR). Där redogörs PNEC värden i intervallet 78,9 -172,8 mg Cu/kg TS. Vidare är tillämpade modeller anpassade för ett brett spektrum av EU jordar och täcker 10e percentilen till 90 percentilen av ingående jordars egenskaper vilket påverkar biotillgängligheten av koppar och medger därmed härledning av specifika SSD (artkänslighetsfördelning) och HC5-50 värden.

Datasetet i VRAR består av 251 individuella kroniska NOEC/EC10 värden från 30 olika arter och processer som representerar olika trofiska nivåer, dvs (nedbrytare, primärproducenter, primär konsumenter): De känsligaste organismerna utgörs av markens mikroorganismer och underlaget består av data för en rad mikrobiella processer: 78 NOEC/EC10 värden, 9 endpoints: 6 olika funktioner som representerar C-och N-cykeln, dvs andning (majs, substrat-inducerad, strönedbrytning, glutaminsyra sönderdelning), N-mineralisering, denitrifikation, nitrifikation, ammonifikation, och 3 slutpunkter som mäter mikrobiell biomassa (biomassa C, biomassa N, ATP-

⁷ Regler för certifieringssystemet REVAQ, Återvunnen växtnäring Certifierat slam, utgåva 20101.3, 2010.01.01

⁸ <http://www.stockholmvatten.se/Vattnets-vag/Restprodukter/Slam>

innehållet). Detta underlag är omfattande (mer omfattande än vad som nu nyttjats) och borde utnyttjas vid genomgång av befintlig litteratur inför en ny riskbedömning för slamanvändning och en revidering av de svenska begränsningsvärdena

SCHER som granskat och godkänt riskbedömningen för koppar och har bedömt denna följa adekvata principer för riskbedömning. En synpunkt från SCHER var avseende val av jordar och yttrat önskemål om komplettering för jordar som utgör odlingsmark (SCHER 2009⁹).

En sådan omfattande studie för odlingsmark har nyligen utförts. I en omfattande studie har nolleffektvärden (PNEC omfattande växter, ryggradslösa djur, mikrobiologiska processer i jord och däggdjur inkl. människa) och riskkvoter för koppar beräknats för alla länder i EUs 27 medlemsländer (ARCHE 2010¹⁰). I studien tas hänsyn till de styrande parametrarna (pH, innehåll av organiskt kol, lermineral, katjonbyteskapacitet) för koppars biotillgänglighet. Framräknat PNEC för odlingsmark var för Sverige (n=187) 44,1 mg/kg TS för 10e percentilen och 122,6 mg/kg TS för den 90 percentilen med medianvärde om 80,1 mg/kg TS (min 18,6 och max 201,6). Beräknade riskkvoter för odlingsmark i Sverige var 0,06 för 10e percentilen och 0,31 för 90 percentilen med medianvärde på 0,14 (min 0,03 och max 0,76). Liknande resultat redogörs för övriga länder i Europa och endast i enstaka fall framkommer riskkvoter över 1 där det identifierats en möjlig risk för koppar. Högre riskkvoter kopplas till jordar med lågt pH och lågt innehåll av organiskt kol och lermineral.

Studien visar tydligt att det i nuläget inte finns några risker identifierade p.g.a rådande kopparhalter i odlingsjordar i Sverige och Europa som helhet. Tvärtom styrker den omfattande studien användning av slam med nuvarande kopparinnehåll och det finns inte motiv till ytterligare begränsningar i användning av slam p.g.a. kopparinnehållet. Nämnt studie och redogjorda PNEC värden och riskkvoter ska ställas i relation till den riskkvot om 0,6 utgående från ett PNEC på 30 mg/kg TS som presenteras i Sternbeck mfl (2013¹¹). Om det vid beslut om nya begränsningsvärden för koppar i slam tas hänsyn till detta bör slutsatsen om risker med koppar i slam bli annorlunda.

Koppar som tak- och fasadmateriäl

Avrinning av koppar från tak har undersökts av Avdelningen för Korrosionslära på Kungliga Tekniska Högskolan (KTH) i Stockholm. KTH har publicerat sina resultat

⁹ SCHER 2009, Scientific Committee on Health and Environmental Risks – SCHER, Opinion on the Voluntary Risk Assessment Report on Copper and its compounds, Environmental Part. SCHER adopted the opinion by written procedure on 12 February 2009.

¹⁰ ARCHE 2010 (Oorts K and van Niderkassel J), Distribution of Cu PNEC values and Risk Characterisation Ratios (RCR) for soil in the EU 27. Final report June 2010.

¹¹ Sternbeck mfl 2013, Underlagsrapport för Naturvårdsverkets regeringsuppdrag Hållbar återföring av fosfor - Riskbedömning av fosforrika fraktioner vid återförsel till åker- och skogsmark samt vid anläggande av etableringsskikt 2013-02-15.

som vetenskapliga artiklar i ämnet i peer-review granskade tidskrifter samt presenterat sina resultat på vetenskapliga konferenser och en referenslista finns sammanställd¹². Därtill har man utvecklat en beräkningsmodell som bygger på parametrar som kan förklaras fysikaliskt, vilken möjliggör modellering av mängden koppar som rinner av med regnvattnet¹³. Forskningen på KTH visar att mängden koppar som rinner av i verkligheten är väldigt liten och att den kraftigt minskat under de senaste decennierna pga förbättring av luftkvaliteten i Stockholm. Dessutom binds koppar snabbt upp i svårslösliga föreningar som inte kan skada miljön när regnvattnet kommer i kontakt med mark eller fasta strukturer runt byggnaden t.ex. betong.

I Stockholm har dagvatten från Farsta shoppingcenters tak studerats av KTH och Stockholm Vatten. Resultatet visar att totala kopparkoncentrationer som mättes upp i avrinningsvattnet från shoppingcentret efter växelverkan med avrinningssystemen i betong, var 15 till 18 mg/l (mikrogram i liter) innan utspädning och kontakt med det övriga dagvattennätet. Kopparkoncentrationer i dagvattnet från en närliggande parkeringsplats hade en mediankoncentration av 35 mg/l. Förekommande koppar var starkt bunden till organiskt material och alltså inte i biotillgänglig form¹⁴.

En senare studie av IVL Svenska Miljöinstitutet bedömde det totala kopparflödet under en regnperiod från Farsta shoppingcenters tak och parkeringsplats. Utifrån resultatet beräknades den sammanlagda avrinningen från alla Stockholms tak och jämfördes med tidigare utredningar och uppskattningar. Rapportens slutsatser bekräftar att avrinningen från kopparkoncentration saknar betydelse. Det dominerande flödet av koppar i Stockholm är naturlig tillförsel som genereras av erosion från naturligt kopparrika jordar runt sjön Mälaren¹⁵.

Det är viktigt att notera att bara för att koppar frigörs från tak och fasader skadar detta inte naturen. Kopparkoncentrationer som löser från metallytan på ett tak eller fasad blir snabbt bundna till partiklar, ytor, andra ämnen i dagvatten t.ex. organisk material samt omvandlas i olika former av kopparmineraler. När koppar binds, är den inte biotillgänglig för organismer och kan därför inte skada naturen. Den absoluta majoriteten av frigjorda kopparkoncentrationer når därmed aldrig recipienten utan koppar fastnar nämligen snabbt till exempel på järn eller betong i dagvattenledningar eller rännor där koppar formar stabila mineraler, samma som förekommer i naturen^{16,17}.

¹² http://www.faktaomkoppar.se/files/cupori/Fakta-om-koppar/Publications_list.pdf

¹³ www.corrosionscience.se/runoff

¹⁴ [http://www.faktaomkoppar.se/files/cupori/Fakta-om-koppar/Vad tar den koppar vagen Bygg Teknik 4 2009.pdf](http://www.faktaomkoppar.se/files/cupori/Fakta-om-koppar/Vad_tar_den_koppar_vagen_Bygg_Teknik_4_2009.pdf)

¹⁵ http://www.faktaomkoppar.se/files/cupori/Arkitektur/U4439_Cu_Storm_water_Farsta.pdf

¹⁶ Critical review: Copper runoff from outdoor copper surfaces at atmospheric conditions,

Y.S. Hedberg, J.F. Hedberg, G. Herting, S. Goidanich, I. Odnevall Wallinder, Environmental

Science and Technology, Oct. 2013

Sediment

På Stockholm stads hemsidor presenterar man förhöjda kopparhalter i Stockholms sediment, men de högsta halterna är på ställen där det har funnits gamla industriområden och varv och i små sjöar där det inte finns koppartak i närheten eller vilka inte tar emot dagvatten. Exempelvis har det runt sjön Trekanten funnits en färgfabrik och förekommit träimpregnering. Kopparhalter i vatten och strandsediment är låga. Ursprunget av koppar i djupsediment måste därför vara historiskt. Enligt en riskbedömning utförd av Stockholm Stad på sjön Trekanten, medför koppar eller andra ämnen i bottensediment ingen risk för badvattnet¹⁸.

IVL Svenska Miljöinstitutet har gjort en studie om metaller i sediment i Stockholm stads centrum. Studien omfattar metallers ursprung i sedimenten, depositions hastigheter och biotillgänglighet. Resultaten bekräftar att kopparhalter i vatten och sediment i både Mälaren och Saltsjön i Stockholms centrum är långt ifrån toxiska nivåer och kan således inte skada varken vattenlevande organismer eller sedimentlevande organismer. Kopparkällorna utgörs till största del av naturlig tillförsel från Mälaren och bilbromsar. Avrinning från tak kan bara utgöra en oväsentlig del av sedimentens kopparinnehåll. Avlopp från vattenreningsverken i Henriksdal och Bromma har också moderata kopparhalter och enligt studien kan ingen ökning konstateras i sedimentens kopparhalter nedströms utsläppspunkter för avloppsvatten¹⁹.

Vattendrag

I vattendrag som strömmar genom Stockholm är kopparhalterna låga. Enligt mätningar av IVL är kopparhalter av ofiltrerade prov i Mälaren och Saltsjön mellan 1,7 mg/l (mikrogram per liter) och 5,6 mg/l.

Beräkning av platsspecifika nolleffektnivåer (PNEC) med det senaste BLM-verktyget Bio-Met (Bio-Met version 2.3, 2013²⁰) utfördes för vattenkemiska övervakningsdata under åren 1996-2013 för Stockholms ström (Centralbron). Resultaterande riskkvoter (uppmätt halt/predikerad nolleffektnivå) hade för totalt 208 mätvärden en medelriskkvot på 0,12 (standardavvikelse 0,11). Endast 5 värden under

¹⁷ Protective green patinas on copper in outdoor constructions, Y. Hedberg and I. Odnevall

Wallinder, Journal of Environmental Protection, JEP, doi: 10.4236/jep.2011.27109, Vol. 2 No.

7, 956-959 (2011)- open access

<http://www.scirp.org/journal/PaperInformation.aspx?paperID=7424>

¹⁸ <http://insynsverige.se/documentHandler.ashx?did=125892>

¹⁹ <http://www.ivl.se/publikationer/publikationer/nicuzncdandpbinsedimentsinthecitycentrefstockholmswedenoriginsdepositionratesandbioavailability.5.3175b46c133e617730d80005552.html>

²⁰ <http://bio-met.net/>

åren 1996-2013 hade en riskkvot över 0,3 varav 1 värde hade en riskkvot över 1. Det finns således mycket stor säkerhetsmarginal från rådande halter i Stockholms innerstads vatten innan det riskerar nå upp till kopparhalter där de tidigaste toxiska effekterna hos känsliga organismer uppstår. Beräkningarna är utförda på ofiltrerade prover vilket är ett inbyggt konservativt steg i beräkningen av riskkvoter då nyttjande av lösta halter skulle resultera i något lägre riskvoter. BLM-verktyget Bio-Met är den metodik som inom ramen för EUs vattendirektiv förordas för platsspecifik riskbedömning av metaller och beräkning av platsspecifika PNEC⁴. Det vetenskapliga underlaget för BLM Bio-Met som är anpassad för europeiska förhållanden och arter som risker bedöms för återfinns på websidan för Bio-Met²¹.

Stockholm stad utför också miljöövervakning i vattendrag runt staden och rapporter 2009-2011 kan hittas på Miljöförvaltningens hemsida. De bekräftar att halter av alla metaller är under föreslagna gränsvärden²².

Det är viktigt att sätta naturliga flöden av koppar i proportion till övriga utsläpp. Mälarens utlopp tillför ungefär 18 ton koppar per år (variation mellan 9 och 35 ton) från naturliga ursprung²³.

Lax och havsöring anses vara känsliga även för något förhöjda halter av koppar. Det finns inget som tyder på att fisken i Stockholms vattenområden är påverkade av koppar, och fiskar vandrar frekvent upp till Stockholms Ström vilket inte skulle vara möjligt om vattnet i Stockholm innehöll farliga mängder koppar.

Länsstyrelsen i Stockholms Län har inte konstaterat några problem förorsakade av koppar i Stockholms vattenområden²⁴.

Grundvatten

Stockholm Stad har även utfört en studie om grundvatten i Stockholm 2012-2013. Kopparhalterna i alla provpunkter är mycket låga²⁵.

Giftfri miljö

Regeringens mål i Giftfri Miljö är att halter av naturligt förekommande ämnen ska vara nära bakgrundshalter. Så är redan fallet för koppar. Kopparhalter i alla Sveriges sjöar och vattendrag ligger under föreslagna gränsvärden²⁶.

Klassificering

Koppar i ren massiv form, som den förekommer i byggprodukter, är inte klassificerat som miljöfarligt. Kopparindustrin har i överensstämmelse med Annex VI av direktiv 67/548/EEC utfört själv klassningstester enligt OECD testningsprotokoll som en del

²¹ <http://bio-met.net/evidence-base/>

²² <http://miljobarometern.stockholm.se/activity.asp?mp=VP&mo=5&dm=2&nt=40>

²³ [http://info1.ma.slu.se/ma/www_ma.acgi\\$Project?ID=Intro](http://info1.ma.slu.se/ma/www_ma.acgi$Project?ID=Intro)

²⁴ <http://www.viss.lansstyrelsen.se/Waters.aspx?waterEUID=SE591920-180800&userProfileID=3>

²⁵ <http://miljobarometern.stockholm.se/sub.asp?mo=3&dm=6>

²⁶ <http://www.naturvardsverket.se/Sa-mar-miljon/Statistik-A-O/Koppar-i-vattendrag/>

av EU riskbedömningen. Proceduren följer både det gamla kemikaliedirektivet 67/548/EEC och REACH förordningen och den nya CLP (Classification, labelling and packaging of substances and mixtures) förordningen 1272/2008. Medlemsstaternas tekniska kommitté TC NES har behandlat koppars klassningsdokument och konkluderat i deras uttalande att massiv koppar inte behöver klassificeras. Under omvandlingen av lagstiftningen har kopparindustrin tagit sina klassificeringsresultat vidare till ECHA där nya klassificeringar bekräftas.

Slutsatser

Det finns ingen vetenskaplig eller juridisk anledning till att lägga fokus på kopparprodukter i Kemikalieplanen i Stockholm. Att införa begränsningar för koppar i tak, fasader och rör saknar riskbaserade motiv. Riskminskningsåtgärder måste grundas på gällande lagar och regler, gränsvärden fastställda genom myndighetsbeslut samt en vetenskapligt sund riskbedömning. Åtgärder som på olika sätt innebär inskränkningar för enskilda produkter eller företag kan inte motiveras av eller vila på förslag och diskussioner som förs som en del av en vetenskaplig debatt.

Sveriges fog- och limleverantörers förening/Sveriges färgfabrikanters förening

Sveriges fog- och limleverantörers förening/Sveriges färgfabrikanters förenings yttrande daterat den 25 april 2014 har i huvudsak följande lydelse.

Kemikalier finns runt om oss hela tiden och våra kroppar i sig består av kemikalier och de tillverkar dessutom egna kemikalier. En helt naturell passionsfrukt består av en hel massa olika kemikalier, inklusive flera färgämnen med E-nummer samt några konserveringsmedel, också de med tillhörande E-nummer.

Det är därför viktigt att inte stirra sig blind på ordet ”kemikalier” och försöka att minimera deras kontakt med oss människor, då denna strävan i sig blir en utopi. Vi består av kemikalier och vi behöver kemikalier för att överleva. I ett modernt samhälle är vi beroende av kemikalier för vår överlevnad och för vår välfärd och en avsaknad av dessa skulle omedelbart innebära en snabb samhällelig kollaps. Alla kemikalier som vi använder i samhället fyller därmed en funktion och ett syfte, och om man tar bort denna kemikalie så försvinner också den funktionen, och därmed så påverkas även den miljömässiga aspekten.

Till exempel, om konserveringsmedel som finns i vattenburen färg, helt skulle tas bort, skulle det innebära att färgen ruttnade i burken mycket fortare än vad den gör med konserveringsmedel, och vi skulle få slänga hundratals liter med färg i onödan, färg som kostar resurser, tid och pengar att göra från början.

Avsaknad av rostskyddande egenskaper i en rostskyddsfärg som målas på en metallbro, likt Årstabron, skulle innebära dels att bron rostade mycket snabbare och skulle kräva ett intensivare underhåll med målning mycket oftare än om man använder

en färg med fullgott rostskydd.

Om man vid varje möjligt val, även tänker på funktionen och tar med den i beräkningen, kommer man att komma mycket längre i sitt miljöarbete, än om man enkom stirrar sig blind på en kemikalie.

Dock måste man givetvis beakta kemikalien och dess funktion och väga den eventuella risk som kemikalien innebär mot dess samhällsnytta. Om man finner att risken är för stor, då skall man överväga att sluta använda kemikalien i den specifika applikationen eller helt och hållet.

Vi ser positivt på det faktum att de justerade förslagen från Mp m fl inte gick igenom då detta förslag omfattade flera skrivningar som skulle inneburit svårigen genomförbara förändringar för såväl medborgare som för företag, utan att dessa skulle ge någon som helst miljö- eller hälsofördel.

Vi ser mycket positivt på att man inte planerar att bygga upp några egna system för kravställande. Avseende byggprodukter bör staden endast använda sig av det system som finns framtaget av byggsektorn gemensamt, nämligen BASTA-systemet med tillhörande BETA-register. Detta är ett vetenskapligt transparant system, baserat på dagens lagstiftning med god acceptans såväl i Sverige som i utlandet. Systemet ger en god lägstanivå för vilka egenskaper som accepteras i byggprodukter i Sverige och ligger helt i fas med hur EUs system kring REACH och CLP växer fram.

Vi ser mycket positivt på att åtgärden i kemikalieplanen som kallas "Identifiera", där man konstaterar att det är viktigt att ta reda på de *oönskade* ämnena. Detta är mycket viktigt då det går helt i linje med hur byggsektorn jobbar idag, mot såväl önskade ämnen som oönskade där de senare har sådana egenskaper som man inte vill se i vårt samhälle alls, medan de tidigare har möjligen vissa farliga egenskaper, men risken är hanterbar och låg, och de funktioner som dessa ämnen har, innebär en i slutändan, positiv påverkan på hälsa och/eller miljöaspekterna.

Vi ser inte positivt på att man på sid 9 i planen likställer BASTA med t ex Sunda hus. Det senare systemet är ett privatägt system som har stora brister i sin vetenskaplighet och har ej acceptans från hela sektorn. Insynen i hur man arbetar med kriterier i det systemet är obefintlig och därför finns det ingen möjlighet för en kommunal myndighetsfunktion att rekommendera det systemet att arbeta med. Det enda system som staden skall använda sig av är det av hela branschen accepterade BASTA-systemet.

Avseende hormonstörande ämnen så diskuteras dessa just nu inom EU och man kommer att ta fram kriterier för hur dessa skall definieras. Därför är det av yttersta vikt att man idag inte ger sig på någon annan form av definition av hormonstörande ämnen utan väntar in de gemensamma kriterier som kommer från EU. Därför är det ytterst olyckligt att den för miljöorganisationer gemensamma lobbygruppen Chemsec har tagit fram deras sk "SIN"-list där de med tvivelaktiga vetenskapliga referenser dömer ut vissa ämnen. Därför ses detta som mycket olyckligt att Stockholms stad anser att de ämnen som finns på denna ovetenskapliga lista skall utgöra en grund för vad staden skall anse vara hormonstörande ämnen. Stockholm bör omedelbart ta bort denna referens i kemikalieplanen och invänta harmoniserade, vetenskapligt sunda och

genomarbetade kriterier från EU.

Att staden dessutom lägger sig till med sk "lokala fokusämnen" är också olyckligt. Ett ämne blir inte mer eller mindre farligt eller riskfyllt bara för att staden har en åsikt om det. Dessutom är de enligt den lista som finns på sid 13, en mycket löst sammanhållen grupp där man med svepande formuleringar inkluderar såväl riktigt farliga ämnen som helt ofarliga, kontrollerade ämnen där EUs expertis (vilka kommer från EUs medlemsländer, inklusive Sverige) kommit fram till att ett visst ämne är helt ofarligt. Detta är något som Stockholms stad genast måste ändra på och inte hålla på att starta något eget utrensningsarbete av ämnen som man tycker är farliga.

Ett exempel är att man inkluderat ämnesgruppen ftalater med exemplet DEHP som fokusämne. DEHP är ett synnerligen farligt ämne som man definitivt skall undvika om möjligt. Däremot kommer den svepande formuleringen "ftalater" att inkludera sådana ftalater som DINP och DILP, vilka är kontrollerade av EU och befunna vara helt ofarliga samt är helt oklassificerade. Att klumpa ihop dessa ämnen med DEHP är helt fel och leder bara till suboptimeringar i tron att man gör något bra. Man måste våga lita på att om EU säger att ett visst ämne är mycket farligt, så måste man även lita på att de säger att ett annat är helt ofarligt.

Ett annat exempel på ämnen som finns med på listan är bisfenol A. Det europeiska livsmedelsverket samt det svenska livsmedelsverket har nyligen konstaterat att de mängder bisfenol A som vi får i oss kommer till 99 % via födan. Dock är den mängd vi får i oss, även om det gäller barn, så pass liten att vi inte alls kommer upp i rekommenderat dagligt maximalt intag. Att då behålla bisfenol A på denna lista av fokusämnen är lika dumt som att sätta upp salt på samma lista.

Denna fokuslista över specifika ämnen skall genast tas bort från kemikalieplanen och alla ämnen som används inom stadens offentliga förvaltning skall behandlas på samma sätt. Är de farliga och utgör en risk, skall detta beaktas. Är de ofarliga eller inte utgör någon risk, då skall de inte beaktas. Stockholms stad har ett stort ansvar när de kommer med vissa uttalanden så att vi inte eliminerar de ämnen och kemikalier som vi verkligen behöver.

Vi ser positivt på att man specificerar avseende byggmaterial att visionen är kopplad till reell risk för negativ påverkan. Kompetensen som krävs för att uppnå denna vision måste då också ta med i beaktandet de senaste vetenskapliga rönen för alla ämnen, och man får heller inte vara rädd för att ta beslut om sådana ämnen som visar sig inte vara farliga, som t ex bisfenol A.

Vi ser även positivt på att man använder sig av termerna utfasningsämnen respektive riskminskningsämnen. Däremot bör man inte koppla ett krav att de byggprodukter som staden använder till att de skall vara fria från båda dessa. Riskminskningsämnen kommer från KemIs PRIO-guide. Om dessa skriver KemI:

"Prioriterade Riskminskningsämnen har egenskaper som bör ges särskild uppmärksamhet. Urvalskriterierna för denna grupp har fastställts av Kemikalieinspektionen.

Olika åtgärder kan vara aktuella beroende på vilken grupp det aktuella ämnet tillhör.

Utfasningsämnen anses ha sådana egenskaper att de oberoende av hur de används inte bör förekomma. När det gäller prioriterade riskminskningsämnen måste dessa alltid bedömas i den aktuella användningen och utifrån den risk som då kan uppkomma.”

Så utfasningsämnen skall undvikas, men riskminskningsämnen skall bara observeras för den risk de utgör. Sålunda gör man helt fel i Stockholms Kemikalieplan om man går längre än vad KemI säger och anser att man i första hand skall använda varor som är fria från riskminskningsämnen.

För att kunna hantera dessa ämnen på ett rationellt sätt, hänvisar man till BASTA, Byggvarubedömningen och Sunda Hus. På samma sätt som vi beskrivit tidigare skall man inte använda sig av något annat system än BASTA (med hänsyn taget till LOU förstås) och till det systemet skall man även lägga BETA-systemet.

Om man använder sig av BASTA och BETA-systemet, så kommer man att få kontroll på rutiner, kompetenta leverantörer och dokumentation då detta ingår i BASTAs system. Detta ingår inte i de andra leverantörernas system.

Slutligen så bör man i stadens kemikaliearbete avseende byggmaterial alltid sträva efter att samarbeta med leverantörerna av byggmaterial då detta säkerställer god kompetens eftersom det är leverantören som kan produkterna bäst. Man bör vara försiktig i samarbetet med miljöorganisationer då dessa saknar grundläggande kompetens om olika produkters egenskaper och innehåll.

Karolinska Institutet – Institutet för miljömedicin

Institutet för miljömedicins yttrande daterat den 6 maj 2014 har i huvudsak följande lydelse.

Vetenskaplig förankring

IMM menar att det är mycket viktigt att åtgärder och rekommendationer till stöd för att uppnå kemikalieplanens ambitioner är vetenskapligt förankrade. Det är viktigt att undersökningar, som vidtas planeras, utförs, och utvärderas med vetenskaplig metodik. På motsvarande sätt är det viktigt att planerad kunskapsförmedling är sakligt korrekt och vilar på vetenskaplig grund. IMM stödjer behoven av ett Vetenskapligt råd för att säkerställa implementeringen av kemikalieplanen. Vetenskapliga rådets betydelse kan vara stor inte minst då det gäller möjligheten att bidra till att initiativ inom Stockholms stads Kemikalieplan, inklusive stadens miljögiftsövervakning, kan utformas och genomföras så att de får genomslag såväl nationellt som internationellt. Projekt och undersökningar initierade av Stockholm stad kan på så sätt även tjäna som inspiration för genomförande av liknande projekt och åtgärder i andra delar av Sverige och Europa, vilket kan ge en än större utväxling på genomförda insatser.

IMM stödjer även förslaget om att bilda ett Kemikaliecentrum med spetskompetens inom kemikalieområdet bl a för att ge stöd i sakfrågor inom förvaltningen och till bolag. IMM menar att det är viktigt att central kompetens vid

Kemikaliecentrum utgörs av kunskap om kemikaliers farlighetsbedömningar i och med att det är inom detta område som stora hinder för måluppfyllelser finns.

Prioriteringar

Barns vardag

IMM stödjer fullt ut kemikalieplanens prioritering på *barns vardag* som ett särskilt viktigt insatsområde. Denna prioritering ligger helt i linje med de prioriteringar som gjorts inom ramen för Kemikaliepropositionen (2013/14:39) och inom Kemikalieinspektionens Handlingsplan för giftfri vardag. Även IMM har uppmärksammat behovet av att särskilt prioritera hälsofrågorna hos barn i Miljöhälsorapporterna 2005 och 2013.

IMM stödjer förslaget om en fortsatt satsning på en utvecklad och systematisk hälsorelaterad miljöövervakning och menar att det är särskilt angeläget att etablera projekt där miljöövervakningsdata kan kopplas samman med effektdata för att på så sätt bidra till ökade kunskaper om hälsorisker vid olika typer av exponeringssituationer. Kemikalieplanens förslag om att genomföra riktade projekt kring barns livsmiljö med fokus på förskolor är bra exempel på områden där mer kunskap behövs och kan byggas upp i samverkan med den nationella miljöövervakningen. IMM stödjer att arbete genomförs i samarbete med forskarsamhället och menar även att det Vetenskapliga rådet bör vara en viktig resurs i arbete som rör prioriteringar och genomförande av denna typ av riktade projekt kring barns hälsa och livsmiljö.

Ämnen och grupper av ämnen som skall undvikas

IMM delar bedömningen att visionen om ett Giftfritt Stockholm/Giftfri Miljö bygger på att det finns kunskap om vilka ämnen som har farliga egenskaper och därmed har potential att orsaka hälsorisker. IMM välkomnar ambitiösa förslag att välja bort särskilt farliga ämnen men konstaterar samtidigt att sådana val kan vara svåra att göra i nuläget. Ofta saknas den kunskap som krävs för att vetenskapligt baserad bedömning ska kunna göras enligt befintliga regelverk.

Hormonstörande ämnen är exempel på ett område där kunskapsbristen ännu är mycket stor och där det för närvarande saknas en vedertagen metod att ur regulatorisk synvinkel klassificera ämnen baserat på denna egenskap. Begreppet hormonstörande ämne används dock både vetenskapligt och allmänt. I kemikalieplanen vill man prioritera gruppen hormonstörande ämnen och väljer att utgå från ämnen som är uppförda som hormonstörande på SIN-listan och därmed ska undvikas i möjligaste mån. Flera av Stadens lokala fokusämnen (s. 13) hör till kategorin hormonstörande ämnen enligt SIN-listan. Generellt delar IMM uppfattningen om att det behövs mer kunskap med avseende på hälsorisker för samtliga listade lokala fokusämnen. IMM menar att, i och med kemikalieplanens ambitiösa upplägg och viljan att ”gå före”, det är logiskt att tills vidare utgå från SIN-listan i och med att denna lista är vetenskapligt baserad och uppdateras kontinuerlig. IMM menar också att det är logiskt att praktiska

ansatser måste tillämpas då man, i avvaktan på att tillräcklig kunskap ska bli tillgänglig, ändå vill uppnå risk- och/eller exponeringsbegränsningar inom området hormonstörande ämnen. Det blir en viktig fråga för det Vetenskapliga rådet att bidra till urval och olika typer av prioriteringar då det gäller såväl lokala fokusämnen som ämnesval i Stadens miljöövervakningsprogram.

Nanomaterial är ytterligare ett komplicerat område där det i dag saknas kunskap om såväl förekomst som risker. IMM stödjer därför kravet på att användningen av nanomaterial i byggnadsmaterial ska dokumenteras för att på så sätt öka kunskapen om förekomst samt att underlätta framtida spårbarhet. IMM menar att nanomaterial kan behöva ett tydligare fokus i kemikalieplanen. Det är därför bra att även silver som antibakteriellt ämne (där förekomsten ofta kan vara i form av nanopartiklar) lyfts fram som ett lokalt fokusämne i Stockholm (s. 13).

IMM vill särskilt understryka behovet av mer kunskap om kriterier för särskilt farliga ämnens egenskaper, både enskilt och kombinerat. Bättre information om exponeringsnivåer och – källor samt bättre verktyg för hälsoriskbedömning behövs också. Utan denna kunskap blir det mycket svårt att uppnå miljömålet Giftfri miljö och att utöva ändamålsenlig påverkan och tillsyn.

IMM menar att viktigt arbete inom ramen för kemikalieplanen även bör utföras för ämnen där kunskapen om hälsopåverkan är betydligt bättre dokumenterad och där det redan idag finns bra underlag för att agera då det gäller övervakning, upphandling och tillsyn. Exempel på detta är kemikalier som är starkt allergiframkallande vid hudkontakt samt VOC-emissioner som tillhör ämnesgrupper, som är relevanta för barns exponering och hälsa.

Ett proaktivt arbete med hälsorelaterade kemikaliefrågor måste uppmuntras, samtidigt menar IMM att det är centralt att medverka i och följa gällande lagstiftning och relaterade direktiv och anvisningar för kemikalier inom EU. Det är viktigt att inte riskera tilltron till det viktiga harmoniseringsarbetet som utgör den långsiktigt viktiga basen för att nå målen Giftfritt Stockholm och Giftfri Miljö. Denna synpunkt gäller både för hormonstörande ämnen, starkt allergiframkallande kemikalier och nanomaterial.

Långsiktighet, samverkan och resurser

Medvetenhet om att långsiktigt arbete krävs genomsyrar kemikalieplanen. Siktet för att uppnå målet om Giftfritt Stockholm/Giftfri Miljö är inställt mot 2030 med en närliggande *genomförandeperiod om 5 år*. IMM delar uppfattning om behovet av långsiktighet för att uppnå målet om Giftfritt Stockholm/Giftfri miljö.

I framtagande av detta remissvar har professor Helen Håkansson samordnat skrivelsen och professorerna Gunnar Johansson, Carola Lidén, Marie Vahter, docent Marika Berglund, och Dr Hanna Karlsson medverkat. Beslut i ärendet har fattats av prefekt och föreståndare professor Ulla Stenius.

Nordic Galvanizers

Nordic Galvanizers yttrande daterat den 24 april 2014 har i huvudsak följande lydelse.

Inledning

Med anledning av den kemikalieplan som Stockholm stad presenterat vill zinkbranschen härmed framföra våra synpunkter på de delar som berör zink. I Kemikalieplanen anges zink som ett "lokalt fokusämne". Enligt definitionen i Kemikalieplanen är lokala fokusämnen ämnen och ämnesgrupper som är lokalt särskilt angelägna, och som staden vill prioritera att arbeta med till exempel i tillsynen, informationsarbetet och miljögiftsövervakningen.

Zinkbranschen, med Stockholmsbaserade Nordic Galvanizers, branschorganisation för varmförzink-ningsföretag i Norden, och IZA-Europa, branschorganisation för zinkproducenter i Europa, välkomnar möjligheten att framföra synpunkter på Kemikalieplanen. Vi vill understryka att vi helt och fullt delar uppfattningen att Stockholm ska utvecklas till en stad i världsklass, där miljöarbetet ligger i absolut framkant. Det är därför viktigt att våra beslutsfattare är väl uppdaterade när det gäller nya forskningsrön om hur olika element påverkar miljön. När det gäller zink har mycket forskningsarbete lagts ned på att mäta och utvärdera hur denna metall påverkar sin omgivning, vilket vi vill informera er om i detta remissvar.

Att bedöma konsekvenser och effekter av ämnen i miljön

Två faktorer tycks utgöra den huvudsakliga grunden då zink valts ut som ett lokalt fokus ämne i Stockholm:

- Klassificeringen av zink i pulverform samt av vissa zinkföreningar som mycket giftiga för vattenlevande organismer (vi vill här understryka att zink i metallisk form inte är klassificerad.)
- Förväntade konsekvenser av uppmätta zinkhalter i Stockholms vattenmiljö, särskilt i sedimentet

När ett ämnes miljöpåverkan ska bedömas görs lämpligen en miljöriskbedömning. Denna ger ett vetenskapligt ramverk då ett ämnes eventuella påverkan på ett ekosystem ska analyseras.

För både zink och ett antal zinklegeringar har en omfattande riskbedömning utförts inom ramen för förordning 793/93/EEC för existerande kemikalier.

Riskbedömningsutredningen, med Holland som rapportörsland, har godkänts av Europeiska Kommissionens Tekniska Kommitté för nya och existerande kemikalier (TC-NES) samt ytterligare granskats av Europeiska Kommissionens Vetenskapliga Kommitté för Hälsa och Miljörisker (SCHER). Riskbedömningen ledde till att flera nya nyckelbegrepp för miljöriskbedömningar etablerades, bland annat begreppet "biotillgänglighet".

Att ta hänsyn till biotillgängligheten är viktig vid bedömningen av de eventuella effekterna av zink i miljön. När zink kommer i kontakt med naturliga vattendrag, sker

en omedelbar reaktion mellan zinken och partiklar som finns i vattnet, vilket resulterar i en uppdelning i olika fraktioner. Den upplösta fraktionen förblir i lösning i vattenmassan, medan den andra fraktionen samlas i sedimentet. Organismer kommer endast att utsättas för den zinkfraktion som är biotillgänglig, dvs. som inte är bunden till andra komponenter på ett sådant sätt att den inte kan tas upp av levande organismer.

Inom EU: s riskbedömning av zink har det utvecklats en metodik för att kvantifiera biotillgänglighet för zink i vatten, sediment och jord. Denna metodik antogs enhälligt av experter från EU:s medlemsstater och har integreras i den slutliga riskbedömningsrapporten (Europeiska kommissionen 2008). Konceptet och tillämpningen av biotillgängligheten fick stöd av EU:s vetenskapliga expertkommitté (SCHER 2007), och biotillgängligheten har tillämpats i flera andra riskbedömningar av metaller som gjorts på senare tid. Biotillgängligheten beaktas också då bedömningar av metaller görs inför registrering i REACH.

Utifrån denna inom EU väletablerade metod, vill vi nu diskutera den eventuella inverkan av zink i Stockholms vatten ur ett riskbedömningsperspektiv. I detta sammanhang bör det betonas att klassificeringen av löslig zink som "mycket giftigt för vattenlevande organismer, kan orsaka skadliga långtidseffekter", endast återspeglar den potentiella effekten av zinkjoner som noterats under laboratorieförhållanden. Under sådana förhållanden sker inte reaktionerna mellan zinkjonerna och de i vattnet ingående partiklarna som beskrivits ovan, vilket däremot sker då zink exponeras i naturliga vatten. Dessa reaktioner är dock mycket viktiga för att bestämma den verkliga potentiella risken då vattenlevande organismer exponeras för zink, och därmed även den potentiella toxiska effekten. Därför har klassificering begränsad relevans då man vill bedöma vad som händer i naturen. Klassificeringen används lämpligen för att identifiera ämnen som utgör orosmoment, men det verkliga svaret på frågan om ett ämnes eventuella påverkan kan bara fås via en riskbedömning.

Utgör zinkhalterna i Stockholms vatten och sediment ett problem?

Det har framgått att miljöförvaltningen i Stockholms stad upplever att zinkhalterna i Stockholms vatten utgör ett problem, och då framförallt halterna i sedimentet, där man befärar effekter på sedimentlevande organismer.

När en metall når den reducerande miljön vid eller under sedimentytan, bildas metallsulfider lätt om svavel finns närvarande. Dessa metallsulfider är mycket svårslösliga och minskar drastiskt porvattnets koncentration av metall, vilket gör biotillgängligheten sjunker. Zinksulfid har ett $K - \text{värde} = 9,2 \times 10^{-25}$, vilket visar att denna sulfid är mycket svårslöslig. På grund av svårslösligheten är återmobilisering av zink från sedimentet i praktiken omöjlig, och zinken kommer att vara lagrad i sedimentet på ett effektivt sätt.

Vikten av metall - sulfid interaktion i sediment uppmärksammades i den riskbedömning som gjordes på EU-nivå. Effekten på zinkens biotillgänglighet har kvantifierats i den så kallade "SEM/AVS" modellen (Simultaneously Extracted Metals/Acid Volatile Sulphides) - ett begrepp som beskriver sambandet mellan

bindningsstyrkan hos dessa metaller i sediment och tillgången på svavel för bildandet av dessa icke- biotillgängliga sulfider (Ankley, 1996 , Di Toro et al , 1990, ICMM , 2007). Metaller som zink ersätter järn och mangan i järn- och mangansulfider i sedimentet, och svårslösliga metallsulfider, som inte är biotillgängliga, kommer att bildas (Ankley 1996). Metallen har därmed inte någon toxisk effekt.

Enligt SEM/AVS-modellen kan en metall antas vara toxisk om summan av (extraherbara) metaller överskrider svavelkoncentrationen i sedimentet, dvs. när $SEM/AVS > 1$. Är däremot mängden sulfid i överskott kan man utgå ifrån att metallerna i huvudsak är bundna i svårslösliga sulfider och att ingen toxicitet förekommer (ICMM 2007).

I en färsk studie från IVL Svenska Miljöinstitutet, har möjliga effekter av zink i sediment i Stockholms-området utvärderats. I studien har biotillgängligheten enligt SEM/AVS-modellen beaktats (Jönsson 2013). Prover ifrån vatten och sediment i Stockholmsområdet samlades in under år 2010.

Provtagningsplatserna valdes för att återspegla inverkan från olika källor som eventuellt kan ha en inverkan, se figur 1 - själva staden med dess infrastruktur, utsläppspunkterna från Mälaren till det bräckta vattnet Saltsjön i Östersjön samt utsläppspunkterna från de två reningsverken i Bromma och Henriksdal, som har 294 000 respektive 705 000 personer anslutna. När ytvattnet rinner i riktning från väst till öst i Mälaren, är mätpunkten S2 också nedströms i förhållande till Bromma reningsverk. Den östligaste provtagningsplatsen S3 är nedströms i förhållande till Henriksdals reningsverk.

Studien visade att summan av samtidigt extraherade metaller (SEM) vid samtliga mätpunkter var betydligt lägre än sulfidkoncentrationen (AVS). Faktum var att samtliga SEM/AVS-förhållanden var så låga som < 0.1 (Jönsson 2013). Det observerade SEM/AVS -förhållandet på < 0.1 är således en faktor 10 lägre än gränsvärdet 1, över vilket de första effekterna av toxicitet på grund av biotillgänglig metall kan förväntas.

Den främsta orsaken till det låga SEM/AVS -förhållandet är den stora mängd sulfider, organiskt material samt oorganiska ligander som finns i sedimenten. Den låga förväntade biotillgängligheten bekräftas även av den låga observerade toxiciteten orsakad av metaller (mätt som mortalitet och embryonala missbildningar) hos märklräfter i en tidigare utförd studie (Sundelin och Eriksson 2001).

I IVL-rapporten ges följande slutsats baserad på sedimentstudierna ovan: "När SEM/AVS-metoden tillämpas är sedimenten i både Mälaren och Saltsjön i centrala Stockholm långt ifrån toxiska när det gäller porvattenkoncentrationer av metallerna krom, nickel, koppar, zink, arsenik, kadmium samt bly" (Jönsson 2013).

Tabell 1. SEM - AVS analyser och förhållandet mellan SEM och AVS i Stockholms sediment (delvis taget från Jönsson 2013)

Sampling location
S1a (mmol/

Kg dw)
S1b (mmol/
Kg dw)
S2
(mmol/
Kg dw)
S3
(mmol/
Kg dw)
M1a (mmol/
Kg dw)
M1b (mmol/
Kg dw)
M2
(mmol/
Kg dw)
M3a
(mmol/
Kg dw)
M3b
(mmol/
Kg dw)
AVS
91
110
130
170
100
100
130
150
140
SEM
Cd
0.024
0.025
0.025
0.015
0.015
0.015
0.022
0.01
0.01
Cr
0.39
0.39
0.39
0.26
0.41
0.41
0.44
0.29
0.31

Fe
199
212
164
241
331
339
322
330
329
Cu
0.76
0.3
0.22
0.6
0.84
0.83
0.41
0.37
0.21
Pb
1.3
1.4
1.1
0.88
1.1
1.1
1.1
0.73
0.66
Mn
1.8
1.9
1.8
2.7
5.1
5
5.9
9.9
9.5
Ni
0.19
0.2
0.19
0.18
0.39
0.39
0.43
0.36
1.7
Zn
6
6.5

6.2
4.2
6.5
6.4
8.2
5
4.7
SEM
8.664
8.815
8.125
6.135
9.255
9.145
10.602
6.76
7.59
SEM/
AVS
0.095
0.080
0.063
0.036
0.093
0.091
0.082
0.045
0.054

I det här remissvaret har fokus lagts på zink i sediment. En annan viktig fråga rör zink i ytvatten, där det är intressant att titta på det EQS-värde för zink som tagits fram på EU-nivå, (UKTAG 2010). Med hjälp av övervakningsdata från 2010 tagna ur EU:s databas WISE (vatteninformationssystem Europa) kan det konstateras att zinkhalterna i svenska ytvatten generellt ligger under detta konservativt satta gränsvärde (IZA 2012).

WISE-databasen innehåller 72 datapunkter väl fördelade över hela Sverige, och inkluderar även vattenprover från Stockholms stad, figur 2.

I ytvattnet kan biotillgängligheten för zink beräknas med hjälp av den väl etablerade bioligandmodellen, (BLM). BLM är en beräkningsmodell för att utvärdera och förutsäga biotillgänglighet och toxicitet för metaller hos sötvattenlevande organismer. Modellen möjliggör beräkning av ofarliga metallkoncentrationer som funktion av platsspecifika nyckeltal (pH, hårdhet och löst organiskt kol). BLM-modellen beaktar både metallens form (pH-effekt, bildandet av organiska och oorganiska komplex) och konkurrensen mellan större katjoner och metall om de tillgängliga bindningsplatserna hos organismerna.

En BLM-modell för zink finns framtagen. Vid jämförelse med EQS-referensvärden visade det sig att ett lätt överskridande av miljökvalitetsnormen observeras för 3 av de 72 punkterna i WISE-databasen från 2012. Efter noggrannare beräkning för dessa 3

punkter, där BLM-modellen beaktades och lokala data för de aktuella vattenförhållandena användes, förekom inte längre något överskridande av referensvärden, se figur 2.

Figur 2. Riskbedömning av zink i svenska ytvatten. Övervakningsdata från databasen WISE. Biotillgänglighet beaktades för 3 av de 72 punkterna. För övriga mätpunkter låg uppmätta värden under referensvärdena även utan BLM-korrigerering.

Resultaten som återges ovan bekräftar att zinkhalterna inte utgör någon risk i svenska ytvatten.

Det bör noteras att de mätdata som nämnts ovan för sediment och vatten inkluderar de naturliga bakgrundskoncentrationerna av zink. Zink är ett naturligt förekommande element som ingår i naturliga bakgrundskoncentrationer i alla miljöer. Denna bakgrundshalt säkerställer att den zink som alla organismer behöver för optimal tillväxt och utveckling finns tillgänglig. Zink är ett viktigt spårämne som alla levande organismer, både mikroorganismer och människor, behöver i rätt koncentrationer.

Uppmätta data inkluderar både den naturliga bakgrundshalten och den zinkfraktion som härstammar ifrån mänskliga aktiviteter. De naturliga bakgrundshalterna av zink i vatten och sediment kan variera inom vida gränser, och speglar lokala eller regionala geologiska förhållanden. Den geologiska inverkan kan i vissa fall vara viktig vid bedömningen av metaller som zink, särskilt i länder med mineralfyndigheter.

Slutsatser

- Nyligen genomförda studier av dagens zinknivåer i sediment i Stockholmsområdet visar att dessa ligger väl under toxiska gränsvärden och att zink därmed inte utgör någon risk för Stockholms ekosystem.
- Det är viktigt att beakta de senaste forskningsrönen, t ex när det gäller biotillgänglighet, vid denna typ av bedömningar.
- Utgående ifrån ovanstående slutsatser är det uppenbart att zink inte innebär några negativa konsekvenser för Stockholms ekosystem.
- Det är därför inte motiverat att ha zink klassat som ett lokalt fokusämne.

Reservationer m.m.

Miljö- och hälsoskyddsnämnden

Reservation anfördes av Katarina Luhr m.fl. (MP) enligt följande.

1. Att lägga till möjligheten till att efter utvärdering göra mindre revideringar av planen efter två år.
2. Att med denna ändring föreslå Kommunfullmäktige att godkänna förslaget till kemikalieplan.

Vi ser mycket positivt på att förslaget till kemikalieplan äntligen är färdigt och tycker att många viktiga delar av stadens kemikaliearbete har tagits med. Vi är också mycket nöjda över att barns exponering för kemikalier har fått en central roll i förslaget. Vi välkomnar att ambitionerna åter höjs, sedan Miljömiljardsprojektet "Nya gifter – nya verktyg" (2004-2008) avslutades.

Vi instämmer helt i prioriteringen att minska barns exponering för skadliga kemikalier, men anser därutöver att utfasning av persistenta och bioackumulerande ämnen och användningen av giftfria byggmaterial bör vara viktiga områden att arbeta med då dessa två områden kan ge skadlig påverkan på mycket lång sikt, och blir svåra att hantera när problem uppstår. Inom dessa tre områden (barn, byggmaterial och persistenta kemikalier) är det extra viktigt att "ska-krav" ställs och att man undviker formuleringar som "bör inte användas" då detta kommer försvåra uppföljning och eventuell påföljd om kraven inte följts. Vi anser också att det är extra viktigt att försiktighetsprincipen används inom dessa prioriterade områden.

Även vid olika typer av upphandling är "ska-krav" att föredra framför "bör" och ska göras i de fall där det finns laglig möjlighet. Staden bör verka för utökade möjligheter att ställa sådana krav (se till exempel ärende 16 om EU-arbetet). Staden är dessutom en så stor aktör att det kan vara befogat med riktade teknikupphandlingar, ibland tillsammans med andra kommuner (se till exempel ärende 8 om policy för golv med ftalater). Upphandlande förvaltning eller bolag måste få tydliga riktlinjer med beskrivning av vad som inte ska upphandlas, och vilka miljökrav som ska ställas då det annars kan vara mycket svårt att ställa någon till svars vid en uppföljning av de ställda kraven. Uppföljning av kraven är mycket viktig och vi vill speciellt trycka på vikten av påföljd om kraven inte har följts.

Vi anser att det är viktigt att staden ska kunna sätta en högre standard för kravställande och att man t.ex. ska kunna exkludera ämnen som ännu inte hunnit uppföras på några listor om man bedömer att det kan finnas risker med dessa. Staden är en stor aktör som har stor inverkan och bör därför gå före. Staden har också många underaktörer som också kan behöva tydlighet. Därför anser vi att kemikalieplanen kommer vara viktig som ett basalt övergripande dokument för att styra stadens alla

verksamheter, men att starkare krav kan komma att ställas inom specifika viktiga områden, exempelvis för byggmaterial eller för upphandling av inredning och utrustning inom skolor och förskolor. Vid en miljödiplomering av förskolor kan t.ex. en tydlig grupp uppställda mål och riktlinjer prickas av och därmed ge en större tydlighet för förskolans ledning och för föräldrar till barnen på förskolan. T.ex. kan det behövas en saneringsplan för utfasning av ftalater där barn vistas.

Det är viktigt att Kemikaliecentrum finns tillgängligt med stöd och hjälp och kan tillhandahålla styrdokument för att hjälpa verksamheter att fasa ut produkter och material som kan innehålla skadliga ämnen.

Stadens kemikaliearbete bör tydligt lyfta fram förslag på åtgärder på nationell eller EU-nivå, där sådana behöver för bättre måluppfyllelse. Ett exempel är skatter på farliga ämnen som inte kan förbjudas, där det finns alternativ som inte kommer till användning av kostnadsskäl.

Vi anser att man bör överväga hur information som inhämtats genom tillsyn, upphandling eller på annat sätt om farliga ämnen i bestämda produkter kan göra mer lättillgänglig för hushåll, småföretag och andra brukare samt föreningar och andra medkommunikatörer. Vi anser att staden bör fördjupa samarbetet med ideella miljöorganisationer om kemikaliefrågor.

Då kemikalieområdet snabbt kan förändras och då planen är ny och oprövad anser vi att det är viktigt att efter 2 år ha en genomgång av möjliga problemområden och möjlighet till en eventuell revidering av kemikalieplanen.

Förutom de kemikalier som ”importeras” till staden med varor och produkter som vi använder finns det även skadliga ämnen som kan bildas av stadens egen verksamhet. Exempelvis kan linoljeprodukter ge upphov till förhöjda halter av formaldehyd och fuktskadad betong kan avge organiska ämnen som kan ge hälsoeffekter i inomhusmiljön. Andra exempel där stadens egna verksamheter kan ge avtryck på miljön är t.ex. fjärrvärmeproduktion och avloppshantering. Söföbränning leder t.ex. till bildning av dioxiner, speciellt vid för låg temperatur och användning av hypoklorit i för rening av nya membranfilter i avloppsreningsverk ger upphov till bildning av persistenta klororganiska föreningar, vilket t.ex. kan undvikas genom att byta ut hypoklorit mot väteperoxid. I dessa fall är det viktigt att staden har kunskap om dessa processer och arbetar proaktivt med information och tillsyn för att minska risken för bildning och frisättning av dessa skadliga ämnen, både för en förbättrad inomhusmiljö, och för att förhindra utsläpp av skadliga ämnen till mark eller vatten.

Vi anser att kemikalieplanen är ett bra grunddokument, men det är också tydligt att planen är en start och inte en lösning. Arbetet kommer att starta med godkännandet av planen. Kemikaliecentrum kommer att få en enorm uppgift att lösa och det kommer behövas koordination, resurser och hjälp utifrån för att kunna nå målet om ett giftfritt Stockholm. Precis som med staden miljöprogram kommer det finnas ett stort behov av att samordna och informera stadens nämnder och bolag om innehållet i planen. Nya underdokument för styrning och uppföljning kommer att behöva tas fram. Vi efterlyser också en stor tydlighet i styrdokumentet, för att uppnå en bättre användarvänlighet. Vilka kemikalier får inte användas, var gäller specifika riskbedömningar, när kan

undantag beviljas, hur kommer arbetet att följas upp? Även arbetet mot allmänhet och företag kommer att bli krävande. Det är därför av största vikt att kemikaliecentrum tilldelas tillräckliga resurser och att finansieringen tryggas på längre sikt.

Vi måste starta nu och inte sedan. Det är viktigt att visionen om ett Giftfritt Stockholm inte bara stannar vid en vision.

Särskilt uttalande gjordes av Per Ankersjö (C), Jonas Nilsson m.fl. (M) och Karin Karlsbro (FP) enligt följande.

Visionen om en giftfri stad 2030 är viktig, inte minst mot bakgrund av den ökande förekomsten av kemikalier i vår vardag. Kemikalieplanens framttagande är ännu ett exempel på hur Alliansen arbetar ambitiöst och strategiskt med stadens miljöfrågor. Det särskilda fokus på barn som finns i planen är angeläget och ligger helt i linje med majoritetens prioriteringar.

Frågor om kemikalier är komplexa och därför är inrättandet av Kemikaliecentrum vid Miljöförvaltningen, som aviseras och finansieras i stadens budget för 2014, av stor betydelse. Vi tror att behovet av information är stort hos såväl stockholmarna, stadens personal och företag inom exempelvis handeln. Det är viktigt att staden förmedlar korrekt information och finner en tydlig balans mellan evidensbaserad fakta och försiktighetsprincipen när det gäller detta område där utvecklingen ofta går mycket fort och där det hela tiden presenteras ny forskning. Ett exempel på det senare är forskningsläget angående koppar, där vi förväntar oss att förvaltningen presenterar belägg för nödvändigheten av de åtgärder avseende koppar som finns med i planen och bemöter de nya uppgifter som presenterats på området.

Särskilt uttalande gjordes av Katarina Luhr m.fl. (MP) enligt följande.

Vi ser mycket positivt på att förslaget till kemikalieplan äntligen är färdigt och tycker att många viktiga delar av stadens kemikaliearbete har tagits med. Vi är också mycket nöjda över att barns exponering för kemikalier har fått en central roll i förslaget. Vi välkomnar att ambitionerna åter höjs, sedan Miljömiljardsprojektet "Nya gifter – nya verktyg" (2004-2008) avslutades.

Vi instämmer helt i prioriteringen att minska barns exponering för skadliga kemikalier, men anser därutöver att utfasning av persistenta och bioackumulerande ämnen och användningen av giftfria byggmaterial bör vara viktiga områden att arbeta med då dessa två områden kan ge skadlig påverkan på mycket lång sikt, och blir svåra att hantera när problem uppstår. Inom dessa tre områden (barn, byggmaterial och persistenta kemikalier) är det extra viktigt att "ska-krav" ställs och att man undviker formuleringar som "bör inte användas" då detta kommer försvåra uppföljning och eventuell påföljd om kraven inte följts. Vi anser också att det är extra viktigt att försiktighetsprincipen används inom dessa prioriterade områden.

Även vid olika typer av upphandling är "ska-krav" att föredra framför "bör" och ska göras i de fall där det finns laglig möjlighet. Staden bör verka för utökade möjligheter att ställa sådana krav (se till exempel ärende 16 om EU-arbetet). Staden är

dessutom en så stor aktör att det kan vara befogat med riktade teknikupphandlingar, ibland tillsammans med andra kommuner (se till exempel ärende 8 om policy för golv med ftalater). Upphandlande förvaltning eller bolag måste få tydliga riktlinjer med beskrivning av vad som inte ska upphandlas, och vilka miljökrav som ska ställas då det annars kan vara mycket svårt att ställa någon till svars vid en uppföljning av de ställda kraven. Uppföljning av kraven är mycket viktig och vi vill speciellt trycka på vikten av påföljd om kraven inte har följts.

Vi anser att det är viktigt att staden ska kunna sätta en högre standard för kravställande och att man t.ex. ska kunna exkludera ämnen som ännu inte hunnit uppföras på några listor om man bedömer att det kan finnas risker med dessa. Staden är en stor aktör som har stor inverkan och bör därför gå före. Staden har också många underaktörer som också kan behöva tydlighet. Därför anser vi att kemikalieplanen kommer vara viktig som ett basalt övergripande dokument för att styra stadens alla verksamheter, men att starkare krav kan komma att ställas inom specifika viktiga områden, exempelvis för byggmaterial eller för upphandling av inredning och utrustning inom skolor och förskolor. Vid en miljödiplomering av förskolor kan t.ex. en tydlig grupp uppställda mål och riktlinjer prickas av och därmed ge en större tydlighet för förskolans ledning och för föräldrar till barnen på förskolan. T.ex. kan det behövas en saneringsplan för utfasning av ftalater där barn vistas.

Det är viktigt att Kemikaliecentrum finns tillgängligt med stöd och hjälp och kan tillhandahålla styrdokument för att hjälpa verksamheter att fasa ut produkter och material som kan innehålla skadliga ämnen. Stadens kemikaliearbete bör tydligt lyfta fram förslag på åtgärder på nationell eller EU-nivå, där sådana behöver för bättre måluppfyllelse. Ett exempel är skatter på farliga ämnen som inte kan förbjudas, där det finns alternativ som inte kommer till användning av kostnadsskäl.

Vi anser att man bör överväga hur information som inhämtats genom tillsyn, upphandling eller på annat sätt om farliga ämnen i bestämda produkter kan göra mer lättillgänglig för hushåll, småföretag och andra brukare samt föreningar och andra medkommunikatörer. Vi anser att staden bör fördjupa samarbetet med ideella miljöorganisationer om kemikaliefrågor.

Då kemikalieområdet snabbt kan förändras och då planen är ny och oprövad anser vi att det är viktigt att efter 2 år ha en genomgång av möjliga problemområden och möjlighet till en eventuell revidering av kemikalieplanen.

Förutom de kemikalier som ”importeras” till staden med varor och produkter som vi använder finns det även skadliga ämnen som kan bildas av stadens egen verksamhet. Exempelvis kan linoljeprodukter ge upphov till förhöjda halter av formaldehyd och fuktskadad betong kan avge organiska ämnen som kan ge hälsoeffekter i inomhusmiljön. Andra exempel där stadens egna verksamheter kan ge avtryck på miljön är t.ex. fjärrvärmeproduktion och avloppshantering. Söförförbränning leder t.ex. till bildning av dioxiner, speciellt vid för låg temperatur och användning av hypoklorit i för rening av nya membranfilter i avloppsreningsverk ger upphov till bildning av persistenta klororganiska föreningar, vilket t.ex. kan undvikas genom att

byta ut hypoklorit mot väteperoxid. I dessa fall är det viktigt att staden har kunskap om dessa processer och arbetar proaktivt med information och tillsyn för att minska risken för bildning och frisättning av dessa skadliga ämnen, både för en förbättrad inomhusmiljö, och för att förhindra utsläpp av skadliga ämnen till mark eller vatten.

Vi anser att kemikalieplanen är ett bra grunddokument, men det är också tydligt att planen är en start och inte en lösning. Arbetet kommer att starta med godkännandet av planen. Kemikaliecentrum kommer att få en enorm uppgift att lösa och det kommer behövas koordination, resurser och hjälp utifrån för att kunna nå målet om ett giftfritt Stockholm.

Precis som med staden miljöprogram kommer det finnas ett stort behov av att samordna och informera stadens nämnder och bolag om innehållet i planen. Nya underdokument för styrning och uppföljning kommer att behöva tas fram. Vi efterlyser också en stor tydlighet i styrdokumentet, för att uppnå en bättre användarvänlighet. Vilka kemikalier får inte användas, var gäller specifika riskbedömningar, när kan undantag beviljas, hur kommer arbetet att följas upp? Även arbetet mot allmänhet och företag kommer att bli krävande. Det är därför av största vikt att kemikaliecentrum tilldelas tillräckliga resurser och att finansieringen tryggas på längre sikt.

Vi måste starta nu och inte sedan. Det är viktigt att visionen om ett Giftfritt Stockholm inte bara stannar vid en vision.

Särskilt uttalande gjordes av Mikael Magnusson m.fl. (S) enligt följande.

Kemikalieplanen är bra och har vårt fulla stöd. Det är också bra att den utarbetas i tillsammans med andra större städer i landet. Planen ligger i linje med vad (S) har drivit. Kemikalieplanen passar väl in i det svenska arbetet att genomföra EU:s kemikalielagstiftning Reach. Reach är nämligen ännu inte i hamn eftersom motståndet fortfarande är stort inom vissa industrikretsar. Amerikansk kemikalieindustri lobbar mycket aggressivt för att försvaga Reach, inte minst inom ramen för förhandlingarna om det s.k. Transatlantic Partnership for Trade and Investments.

Kommissionens arbete med att ta fram vetenskapliga kriterier för hormonstörande ämnen har också försenats mycket kraftigt till följd av hårt motstånd från kemiindustrin.

Staden bör därför ta initiativ till att utarbeta ett internationellt informationsmaterial och dessutom bjuda in intresserade städer i andra EU-länder till att följa arbetet. Ju fler aktörer som driver en liknande linje som Stockholm, desto större blir trycket att verkligen genomföra Reach i dess ursprungliga intentioner. Ett framgångsrikt kemikaliearbete kommer att leda till mycket konflikter. Förvaltningen måste därför välja sin första strid med omsorg så att man är säker på att vinna.

Genomförandet kommer att ställa mycket stora krav på kompetens och resurser för både juridik och kemikalier. Risken för utdragna juridiska processer skall inte underskattas och staden kan behöva driva frågor ända upp i EU-domstolen, Vi är inte övertygade om att de medel som ställs till förfogande kommer att räcka men är beredda att avvakta kommande utvärderingar.

Det är bra att Kemikaliecentrum skall få ett vetenskapligt råd och det är bra att miljöövervakningen fördjupas och utökas. Vi tror emellertid att miljöövervakningen bör utvecklas ytterligare. Kemikaliecentrum och dess vetenskapliga råd bör få i uppdrag att lägga fram ett förslag till hur i första hand halterna av utfasningsämnen utvecklas i barns och nyföddas blod mm. Sådan information kommer att ha ett mycket stort övertalningsvärde i kemikaliarbetet. Vilket företag kommer att vilja fortsätta att sälja produkter till Stockholms kommun som innehåller kemikalier som också återfinns i t ex navelsträngsblod?

Arbetsmarknadsnämnden

Reservation anfördes av Karin Rågsjö (V) enligt följande.

Att överlämna ärendet utan eget ställningstagande.

Reservation anfördes av Åsa Lindhagen m.fl. (MP) enligt följande.

1. Att delvis godkänna förvaltningens tjänsteutlåtande som svar på remissen
2. Att därutöver anförda följande

Vi ser mycket positivt på att förlaget till kemikalieplan äntligen är färdigt och tycker att många viktiga delar av stadens kemikaliarbete har tagits med. Vi är också nöjda med att barns exponering för kemikalier har fått en central roll i förslaget. Vi välkomnar att ambitionerna åter höjs sedan Miljömiljardsprojektet "Nya gifter – nya verktyg" (2004-2008) avslutades.

Vi instämmer helt i prioriteringen att minska barns exponering för skadliga kemikalier, men anser därutöver att utfasning av persistenta och bioackumulerande ämnen och användningen av giftfria byggmaterial bör vara viktiga områden att arbeta. Dessa två områden kan ge skadlig påverkan på mycket lång sikt och blir svåra att hantera när problem uppstår. Inom dessa tre områden (barn, byggmaterial och persistenta kemikalier) är det extra viktigt att "ska-krav" ställs och att man undviker formuleringar som "bör inte användas" då detta kommer att försvåra uppföljning och eventuell påföljd om kraven inte följts. Vi anser också att det är extra viktigt att försiktighetsprincipen används inom dessa prioriterade områden.

Även vid olika typer av upphandling är "ska-krav" att föredra framför "bör" och ska göras i de fall där det finns laglig möjlighet. Staden bör verka för utökade möjligheter att ställa sådana krav (se till exempel ärende 16 om EU-arbetet). Staden är dessutom en så stor aktör att det kan vara befogat med riktade teknikupphandlingar, ibland tillsammans med andra kommuner (se till exempel ärende 8 om policy för golv med ftalater). Upphandlande förvaltning eller bolag måste få tydliga riktlinjer med beskrivning av vad som inte ska upphandlas och vilka miljökrav som ska ställas.

Annars kan det vara mycket svårt att ställa någon till svars vid en uppföljning av de ställda kraven. Uppföljning av kraven är mycket viktigt och vi vill speciellt trycka på vikten av påföljd om kraven inte har följts.

Vi anser att det är viktigt att staden ska kunna sätta en högre standard för kravställande och att man t.ex. ska kunna exkludera ämnen som ännu inte hunnit uppföras på några listor om man bedömer att det kan finnas risker med dessa. Staden är en stor aktör som har stor inverkan och bör därför gå före. Staden har också många underaktörer som kan behöva tydlighet. Därför anser vi att kemikalieplanen kommer att vara viktig som ett basalt övergripande dokument för att styra stadens alla verksamheter, men att starkare krav kan komma att ställas inom specifika viktiga områden, exempelvis för byggmaterial eller för upphandling av inredning och utrustning inom skolor och förskolor. Vid en miljödiplomering av förskolor kan t.ex. en tydlig grupp uppställda mål och riktlinjer prickas av och därmed ge en större tydlighet för förskolans ledning och för föräldrar till barnen på förskolan. T.ex. kan det behövas en saneringsplan för utfasning av ftalater där barn vistas.

Det är viktigt att Kemikaliecentrum finns tillgängligt med stöd och hjälp och kan tillhandahålla styrdokument för att hjälpa verksamheter att fasa ut produkter och material som kan innehålla skadliga ämnen.

Stadens kemikaliearbete bör tydligt lyfta fram förslag på åtgärder på nationell eller EU-nivå, där sådana behövs för bättre måluppfyllelse. Ett exempel är skatter på farliga ämnen som inte kan förbjudas, där det finns alternativ som inte kommer till användning av kostnadsskäl.

Vi anser att man bör överväga hur information om farliga ämnen i bestämda produkter som inhämtats genom tillsyn, upphandling eller på annat sätt kan göra mer lättillgänglig för hushåll, småföretag och andra brukare samt föreningar och andra medkommunikatörer. Vi anser att staden bör fördjupa samarbetet med ideella miljöorganisationer om kemikaliefrågor.

Då kemikalieområdet snabbt kan förändras och då planen är ny och oprövad anser vi att det är viktigt att efter två år ha en genomgång av möjliga problemområden och möjlighet till en eventuell revidering av kemikalieplanen.

Förutom de kemikalier som ”importeras” till staden med varor och produkter som vi använder finns det även skadliga ämnen som kan bildas av stadens egen verksamhet. Exempelvis kan linoljeprodukter ge upphov till förhöjda halter av formaldehyd och fuktskadad betong kan avge organiska ämnen som kan ge hälsoeffekter i inomhusmiljön. Andra exempel där stadens egna verksamheter kan ge avtryck på miljön är t.ex. fjärrvärmeproduktion och avloppshantering. Söförförbränning leder t.ex. till bildning av dioxiner, speciellt vid för låg temperatur, och användning av hypoklorit för rening av nya membranfilter i avloppsreningsverk ger upphov till bildning av persistenta klororganiska föreningar, vilket t.ex. kan undvikas genom att byta ut hypoklorit mot väteperoxid. I dessa fall är det viktigt att staden har kunskap om dessa processer och arbetar proaktivt med information och tillsyn för att minska risken för bildning och frisättning av dessa skadliga ämnen, både för en förbättrad inomhusmiljö och för att förhindra utsläpp av skadliga ämnen till mark eller vatten.

Vi anser att kemikalieplanen är ett bra grunddokument, men det är också tydligt att planen är en start och inte en lösning. Arbetet kommer att starta med godkännandet av planen. Kemikaliecentrum kommer att få en enorm uppgift att lösa och det kommer att behövas koordination, resurser och hjälp utifrån för att kunna nå målet om ett giftfritt Stockholm. Precis som med stadens miljöprogram kommer det att finnas ett stort behov av att samordna och informera stadens nämnder och bolag om innehållet i planen. Nya underdokument för styrning och uppföljning kommer att behöva tas fram. Vi efterlyser också en stor tydlighet i styrdokumentet för att uppnå en bättre användarvänlighet. Vilka kemikalier får inte användas, var gäller specifika riskbedömningar, när kan undantag beviljas, hur kommer arbetet att följas upp? Även arbetet mot allmänhet och företag kommer att bli krävande. Det är därför av största vikt att kemikaliecentrum tilldelas tillräckliga resurser och att finansieringen tryggas på längre sikt.

Vi måste starta nu och inte sedan. Det är viktigt att visionen om ett Giftfritt Stockholm inte bara stannar vid en vision.

Exploateringsnämnden

Reservation anfördes av Åke Askensten m.fl. (MP) och Clara Lindblom (V) enligt följande.

Exploateringsnämnden beslutar att avge följande remissvar:

Det mycket positivt på att förslaget till kemikalieplan äntligen är färdigt och att många viktiga delar av stadens kemikaliarbete har tagits med. Det är också positivt att barns exponering för kemikalier har fått en central roll i förslaget. Det är också viktigt att ambitionerna åter höjs, sedan Miljömiljardsprojektet "Nya gifter – nya verktyg" (2004-2008) avslutades.

Det ska vara möjligt att – efter utvärdering – göra mindre revideringar av planen efter två år.

Prioriteringen att minska barns exponering för skadliga kemikalier är bra, men därutöver är utfasning av persistenta och bioackumulerande ämnen och användningen av giftfria byggmaterial viktiga områden att arbeta med då dessa två områden kan ge skadlig påverkan på mycket lång sikt, och blir svåra att hantera när problem uppstår.

Inom dessa tre områden (barn, byggmaterial och persistenta kemikalier) är det extra viktigt att "ska-krav" ställs och att man undviker formuleringar som "bör inte användas" då detta kommer försvåra uppföljning och eventuell påföljd om kraven inte följts. Försiktighetsprincipen ska användas inom dessa prioriterade områden. Krav på byggbolag att använda giftfria byggmaterial bör vara en del av Stockholms stads markanvisningspolicy.

Även vid olika typer av upphandling är "ska-krav" att föredra framför "bör" och ska göras i de fall där det finns laglig möjlighet. Staden bör verka för utökade möjligheter att ställa sådana krav (se till exempel ärende 16 om EU-arbetet). Staden är dessutom

en så stor aktör att det kan vara befogat med riktade teknikupphandlingar, ibland tillsammans med andra kommuner. Upphandlande förvaltning eller bolag måste få tydliga riktlinjer med beskrivning av vad som inte ska upphandlas, och vilka miljökrav som ska ställas då det annars kan vara mycket svårt att ställa någon till svars vid en uppföljning av de ställda kraven. Uppföljning av kraven är mycket viktig och även att det blir en påföljd om kraven inte har följts.

Det är viktigt att staden ska kunna sätta en högre standard för kravställande och att man t.ex. ska kunna exkludera ämnen som ännu inte hunnit uppföras på några listor om man bedömer att det kan finnas risker med dessa. Staden är en stor aktör som har stor inverkan och bör därför gå före. Staden har också många underaktörer som också kan behöva tydlighet. Därför är det viktigt att kemikalieplanen kommer vara viktig som ett basalt övergripande dokument för att styra stadens alla verksamheter, men att starkare krav kan komma att ställas inom specifika viktiga områden, exempelvis för byggmaterial eller för upphandling av inredning och utrustning inom skolor och förskolor.

Det är viktigt att Kemikaliecentrum finns tillgängligt med stöd och hjälp och kan tillhandahålla styrdokument för att hjälpa verksamheter att fasa ut produkter och material som kan innehålla skadliga ämnen.

Stadens kemikaliearbete bör tydligt lyfta fram förslag på åtgärder på nationell eller EU-nivå, där sådana behöver för bättre måluppfyllelse. Ett exempel är skatter på farliga ämnen som inte kan förbjudas, där det finns alternativ som inte kommer till användning av kostnadsskäl.

Då kemikalieområdet snabbt kan förändras och då planen är ny och oprövad är det viktigt att efter 2 år ha en genomgång av möjliga problemområden och möjlighet till en eventuell revidering av kemikalieplanen.

Förutom de kemikalier som ”importeras” till staden med varor och produkter som vi använder finns det även skadliga ämnen som kan bildas av stadens egen verksamhet. Exempelvis kan linoljeprodukter ge upphov till förhöjda halter av formaldehyd och fuktskadad betong kan avge organiska ämnen som kan ge hälsoeffekter i inomhusmiljön. Andra exempel där stadens egna verksamheter kan ge avtryck på miljön är t.ex. fjärrvärmeproduktion och avloppshantering. Söföbränning leder t.ex. till bildning av dioxiner, speciellt vid för låg temperatur och användning av hypoklorit i för rening av nya membranfilter i avloppsreningsverk ger upphov till bildning av persistenta klororganiska föreningar, vilket t.ex. kan undvikas genom att byta ut hypoklorit mot väteperoxid. I dessa fall är det viktigt att staden har kunskap om dessa processer och arbetar proaktivt med information och tillsyn för att minska risken för bildning och frisättning av dessa skadliga ämnen, både för en förbättrad inomhusmiljö, och för att förhindra utsläpp av skadliga ämnen till mark eller vatten.

Kemikalieplanen är ett bra grunddokument, men det är också tydligt att planen är en start och inte en lösning. Arbetet kommer att starta med godkännandet av planen. Kemikaliecentrum kommer att få en enorm uppgift att lösa och det kommer behövas koordination, resurser och hjälp utifrån för att kunna nå målet om ett giftfritt Stockholm. Precis som med staden miljöprogram kommer det finnas ett stort behov av

att samordna och informera stadens nämnder och bolag om innehållet i planen. Nya underdokument för styrning och uppföljning kommer att behöva tas fram. Det är också viktigt med stor tydlighet i styrdokumentet, för att uppnå en bättre användarvänlighet. Vilka kemikalier får inte användas, var gäller specifika riskbedömningar, när kan undantag beviljas, hur kommer arbetet att följas upp? Även arbetet mot allmänhet och företag kommer att bli krävande. Det är därför av största vikt att kemikaliecentrum tilldelas tillräckliga resurser och att finansieringen tryggas på längre sikt.

Ett intensifierat arbete mot skadliga kemikalier måste starta nu – inte sedan. Det är viktigt att visionen om ett Giftfritt Stockholm inte bara stannar vid en vision.

Särskilt uttalande gjordes av Maria Östberg Svanelind m.fl. (S) enligt följande.

Kemikalieplanen är bra och har vårt fulla stöd. Det är också bra att den utarbetas i tillsammans med andra större städer i landet. Planen ligger i linje med vad (S) har drivit.

Kemikalieplanen passar väl in i det svenska arbetet att genomföra EU:s kemikalielagstiftning Reach. Reach är nämligen ännu inte i hamn eftersom motståndet fortfarande är stort inom vissa industrikretsar. Amerikansk kemikalieindustri lobbar mycket aggressivt för att försvaga Reach, inte minst inom ramen för förhandlingarna om det s.k. Transatlantic Partnership for Trade and Investments.

Ju fler aktörer som driver en liknande linje som Stockholm, desto större blir trycket att verkligen genomföra Reach i dess ursprungliga intentioner. Ett framgångsrikt kemikaliearbete kommer att leda till mycket konflikter. Staden måste därför välja sin första strid med omsorg så att man är säker på att vinna.

Fastighetsnämnden

Reservation anfördes av Ewa Larsson m.fl. (MP) och Sebastian Wiklund (V) enligt följande.

1. Att lägga till möjligheten till att efter utvärdering göra mindre revideringar av planen efter två år.
2. Att med denna ändring föreslå Kommunfullmäktige att godkänna förslaget till kemikalieplan.

Vi ser mycket positivt på att förslaget till kemikalieplan äntligen är färdigt och tycker att många viktiga delar av stadens kemikaliearbete har tagits med. Vi är också mycket nöjda över att barns exponering för kemikalier har fått en central roll i förslaget. Vi välkomnar att ambitionerna åter höjs, sedan Miljömiljardsprojektet "Nya gifter – nya verktyg" (2004-2008) avslutades.

Vi instämmer helt i prioriteringen att minska barns exponering för skadliga kemikalier, men anser därutöver att utfasning av persistenta och bioackumulerande

ämnen och användningen av giftfria byggmaterial bör vara viktiga områden att arbeta med då dessa två områden kan ge skadlig påverkan på mycket lång sikt, och blir svåra att hantera när problem uppstår. Inom dessa tre områden (barn, byggmaterial och persistenta kemikalier) är det extra viktigt att ”ska-krav” ställs och att man undviker formuleringar som ”bör inte användas” då detta kommer försvåra uppföljning och eventuell påföljd om kraven inte följts. Vi anser också att det är extra viktigt att försiktighetsprincipen används inom dessa prioriterade områden.

Även vid olika typer av upphandling är ”ska-krav” att föredra framför ”bör” och ska göras i de fall där det finns laglig möjlighet. Staden bör verka för utökade möjligheter att ställa sådana krav (se till exempel ärende 16 om EU-arbetet). Staden är dessutom en så stor aktör att det kan vara befogat med riktade teknikupphandlingar, ibland tillsammans med andra kommuner (se till exempel ärende 8 om policy för golv med ftalater). Upphandlande förvaltning eller bolag måste få tydliga riktlinjer med beskrivning av vad som inte ska upphandlas, och vilka miljökrav som ska ställas då det annars kan vara mycket svårt att ställa någon till svars vid en uppföljning av de ställda kraven. Uppföljning av kraven är mycket viktig och vi vill speciellt trycka på vikten av påföljd om kraven inte har följts.

Vi anser att det är viktigt att staden ska kunna sätta en högre standard för kravställande och att man t.ex. ska kunna exkludera ämnen som ännu inte hunnit uppföras på några listor om man bedömer att det kan finnas risker med dessa. Staden är en stor aktör som har stor inverkan och bör därför gå före. Staden har också många underaktörer som också kan behöva tydlighet. Därför anser vi att kemikalieplanen kommer vara viktig som ett basalt övergripande dokument för att styra stadens alla verksamheter, men att starkare krav kan komma att ställas inom specifika viktiga områden, exempelvis för byggmaterial eller för upphandling av inredning och utrustning inom skolor och förskolor. Vid en miljödiplomering av förskolor kan t.ex. en tydlig grupp uppställda mål och riktlinjer prickas av och därmed ge en större tydlighet för förskolans ledning och för föräldrar till barnen på förskolan. T.ex. kan det behövas en saneringsplan för utfasning av ftalater där barn vistas.

Det är viktigt att Kemikaliecentrum finns tillgängligt med stöd och hjälp och kan tillhandahålla styrdokument för att hjälpa verksamheter att fasa ut produkter och material som kan innehålla skadliga ämnen.

Stadens kemikaliearbete bör tydligt lyfta fram förslag på åtgärder på nationell eller EU-nivå, där sådana behöver för bättre måluppfyllelse. Ett exempel är skatter på farliga ämnen som inte kan förbjudas, där det finns alternativ som inte kommer till användning av kostnadsskäl.

Vi anser att man bör överväga hur information som inhämtats genom tillsyn, upphandling eller på annat sätt om farliga ämnen i bestämda produkter kan göra mer lättillgänglig för hushåll, småföretag och andra brukare samt föreningar och andra medkommunikatörer. Vi anser att staden bör fördjupa samarbetet med ideella miljöorganisationer om kemikaliefrågor.

Då kemikalieområdet snabbt kan förändras och då planen är ny och oprövad anser vi att det är viktigt att efter 2 år ha en genomgång av möjliga problemområden och möjlighet till en eventuell revidering av kemikalieplanen.

Förutom de kemikalier som ”importeras” till staden med varor och produkter som vi använder finns det även skadliga ämnen som kan bildas av stadens egen verksamhet. Exempelvis kan linoljeprodukter ge upphov till förhöjda halter av formaldehyd och fuktskadad betong kan avge organiska ämnen som kan ge hälsoeffekter i inomhusmiljön. Andra exempel där stadens egna verksamheter kan ge avtryck på miljön är t.ex. fjärrvärmeproduktion och avloppshantering. Söföförbränning leder t.ex. till bildning av dioxiner, speciellt vid för låg temperatur och användning av hypoklorit i för rening av nya membranfilter i avloppsreningsverk ger upphov till bildning av persistenta klororganiska föreningar, vilket t.ex. kan undvikas genom att byta ut hypoklorit mot väteperoxid. I dessa fall är det viktigt att staden har kunskap om dessa processer och arbetar proaktivt med information och tillsyn för att minska risken för bildning och frisättning av dessa skadliga ämnen, både för en förbättrad inomhusmiljö, och för att förhindra utsläpp av skadliga ämnen till mark eller vatten.

Vi anser att kemikalieplanen är ett bra grunddokument, men det är också tydligt att planen är en start och inte en lösning. Arbetet kommer att starta med godkännandet av planen.

Kemikaliecentrum kommer att få en enorm uppgift att lösa och det kommer behövas koordination, resurser och hjälp utifrån för att kunna nå målet om ett giftfritt Stockholm. Precis som med stadens miljöprogram kommer det finnas ett stort behov av att samordna och informera stadens nämnder och bolag om innehållet i planen. Nya underdokument för styrning och uppföljning kommer att behöva tas fram. Vi efterlyser också en stor tydlighet i styrdokumentet, för att uppnå en bättre användarvänlighet. Vilka kemikalier får inte användas, var gäller specifika riskbedömningar, när kan undantag beviljas, hur kommer arbetet att följas upp? Även arbetet mot allmänhet och företag kommer att bli krävande. Det är därför av största vikt att kemikaliecentrum tilldelas tillräckliga resurser och att finansieringen tryggas på längre sikt.

Vi måste starta nu och inte sedan. Det är viktigt att visionen om ett Giftfritt Stockholm inte bara stannar vid en vision.

Idrottsnämnden

Reservation anfördes av Åsa Lindhagen (MP) enligt följande.

1. Att delvis godkänna förvaltningens tjänsteutlåtande som svar på remissen
2. Att därutöver anförda följande

Vi ser mycket positivt på att förslaget till kemikalieplan äntligen är färdigt och tycker att många viktiga delar av stadens kemikaliearbete har tagits med. Vi är också nöjda med att barns exponering för kemikalier har fått en central roll i förslaget. Vi

välkomnar att ambitionerna åter höjs sedan Miljömiljardsprojektet "Nya gifter – nya verktyg" (2004-2008) avslutades.

Vi instämmer helt i prioriteringen att minska barns exponering för skadliga kemikalier, men anser därutöver att utfasning av persistenta och bioackumulerande ämnen och användningen av giftfria byggmaterial bör vara viktiga områden att arbeta med. Dessa två områden kan ge skadlig påverkan på mycket lång sikt och blir svåra att hantera när problem uppstår. Inom dessa tre områden (barn, byggmaterial och persistenta kemikalier) är det extra viktigt att skall-krav ställs och att man undviker formuleringar som "bör inte användas", då detta kommer att försvåra uppföljning och eventuell påföljd om kraven inte följts. Vi anser också att det är extra viktigt att försiktighetsprincipen används inom dessa prioriterade områden.

Även vid olika typer av upphandling är skall-krav att föredra framför "bör" och ska ställas i de fall där det finns laglig möjlighet. Staden bör verka för utökade möjligheter att ställa sådana krav. Staden är dessutom en så stor aktör att det kan vara befogat med riktade teknikupphandlingar, ibland tillsammans med andra kommuner. Upphandlande förvaltning eller bolag måste få tydliga riktlinjer med beskrivning av vad som inte ska upphandlas och vilka miljökrav som ska ställas. Annars kan det vara mycket svårt att ställa någon till svars vid en uppföljning av de ställda kraven. Uppföljning av kraven är mycket viktigt och vi vill speciellt trycka på vikten av påföljd om kraven inte har följts.

Vi anser att det är viktigt att staden ska kunna sätta en högre standard för kravställande och att man t.ex. ska kunna exkludera ämnen som ännu inte hunnit uppföras på några listor om man bedömer att det kan finnas risker med dessa. Staden är en stor aktör som har stor inverkan och bör därför gå före. Staden har också många underaktörer som kan behöva tydlighet. Därför anser vi att kemikalieplanen kommer att vara viktig som ett basalt övergripande dokument för att styra stadens alla verksamheter, men att starkare krav kan komma att ställas inom specifika viktiga områden, exempelvis för byggmaterial eller för upphandling av inredning och utrustning inom skolor och förskolor. Vid en miljödiplomering av förskolor kan t.ex. en tydlig grupp uppställda mål och riktlinjer prickas av och därmed ge en större tydlighet för förskolans ledning och för föräldrar till barnen på förskolan. Till exempel kan det behövas en saneringsplan för utfasning av ftalater där barn vistas.

Det är viktigt att Kemikaliecentrum finns tillgängligt med stöd och hjälp och kan tillhandahålla styrdokument för att hjälpa verksamheter att fasa ut produkter och material som kan innehålla skadliga ämnen. Stadens kemikaliearbete bör tydligt lyfta fram förslag på åtgärder på nationell eller EU-nivå, där sådana behövs för bättre måluppfyllelse. Ett exempel är skatter på farliga ämnen som inte kan förbjudas, där det finns alternativ som inte kommer till användning av kostnadsskäl.

Vi anser att man bör överväga hur information om farliga ämnen i bestämda produkter som inhämtats genom tillsyn, upphandling eller på annat sätt kan göra mer lättillgänglig för hushåll, småföretag och andra brukare samt föreningar och andra medkommunikatörer. Vi anser att staden bör fördjupa samarbetet med ideella miljöorganisationer om kemikaliefrågor.

Då kemikalieområdet snabbt kan förändras och då planen är ny och oprövad anser vi att det är viktigt att efter två år ha en genomgång av möjliga problemområden och möjlighet till en eventuell revidering av kemikalieplanen.

Förutom de kemikalier som ”importeras” till staden med varor och produkter som vi använder finns det även skadliga ämnen som kan bildas i stadens egen verksamhet. Exempelvis kan linoljeprodukter ge upphov till förhöjda halter av formaldehyd och fuktskadad betong kan avge organiska ämnen som kan ge hälsoeffekter i inomhusmiljön. Andra exempel där stadens egna verksamheter kan ge avtryck på miljön är t.ex. fjärrvärmeproduktion och avloppshantering. Söförförbränning leder t.ex. till bildning av dioxiner, speciellt vid för låg temperatur, och användning av hypoklorit för rening av nya membranfilter i avloppsreningsverk ger upphov till bildning av persistenta klororganiska föreningar, vilket t.ex. kan undvikas genom att byta ut hypoklorit mot väteperoxid. I dessa fall är det viktigt att staden har kunskap om dessa processer och arbetar proaktivt med information och tillsyn för att minska risken för bildning och frisättning av dessa skadliga ämnen, både för en förbättrad inomhusmiljö och för att förhindra utsläpp av skadliga ämnen till mark eller vatten.

Vi anser att kemikalieplanen är ett bra grunddokument, men det är också tydligt att planen är en start och inte en lösning. Arbetet kommer att starta med godkännandet av planen. Kemikaliecentrum kommer att få en enorm uppgift att lösa och det kommer att behövas koordination, resurser och hjälp utifrån för att kunna nå målet om ett giftfritt Stockholm. Precis som med stadens miljöprogram kommer det att finnas ett stort behov av att samordna och informera stadens nämnder och bolag om innehållet i planen. Nya underdokument för styrning och uppföljning kommer att behöva tas fram. Vi efterlyser också en stor tydlighet i styrdokumentet för att uppnå en bättre användarvänlighet. Vilka kemikalier får inte användas, var gäller specifika riskbedömningar, när kan undantag beviljas, hur kommer arbetet att följas upp? Även arbetet mot allmänhet och företag kommer att bli krävande. Det är därför av största vikt att kemikaliecentrum tilldelas tillräckliga resurser och att finansieringen tryggas på längre sikt. Vi måste starta nu och inte sedan. Det är viktigt att visionen om ett giftfritt Stockholm inte bara stannar vid en vision.

Socialnämnden

Reservation anfördes av Stefan Nilsson m.fl. (MP) enligt följande.

1. Socialnämnden beslutar att delvis bifalla förvaltningens remissvar
2. Socialnämnden föreslår att det efter utvärdering görs mindre revideringar av planen efter två år
3. I övrigt anför nämnden följande:

Vi ser mycket positivt på att förslaget till kemikalieplan äntligen är färdigt och tycker att många viktiga delar av stadens kemikaliearbete har tagits med. Vi är också mycket

nöjda över att barns exponering för kemikalier har fått en central roll i förslaget. Vi välkomnar att ambitionerna åter höjs, sedan Miljömiljardsprojektet "Nya gifter – nya verktyg" (2004-2008) avslutades.

Vi instämmer helt i prioriteringen att minska barns exponering för skadliga kemikalier, men anser därutöver att utfasning av persistenta och bioackumulerande ämnen och användningen av giftfria byggmaterial bör vara viktiga områden att arbeta med, då dessa två områden kan ge skadlig påverkan på mycket lång sikt och blir svåra att hantera när problem uppstår. Inom dessa tre områden (barn, byggmaterial och persistenta kemikalier) är det extra viktigt att "ska-krav" ställs och att man undviker formuleringar som "bör inte användas" då detta kommer försvåra uppföljning och eventuell påföljd om kraven inte följts. Vi anser också att det är extra viktigt att försiktighetsprincipen används inom dessa prioriterade områden.

Även vid olika typer av upphandling är "ska-krav" att föredra framför "bör" och ska göras i de fall där det finns laglig möjlighet. Staden bör verka för utökade möjligheter att ställa sådana krav (se till exempel ärende 16 om EU-arbetet). Staden är dessutom en så stor aktör att det kan vara befogat med riktade teknikupphandlingar, ibland tillsammans med andra kommuner (se till exempel ärende 8 om policy för golv med ftalater). Upphandlande förvaltning eller bolag måste få tydliga riktlinjer med beskrivning av vad som inte ska upphandlas, och vilka miljökrav som ska ställas då det annars kan vara mycket svårt att ställa någon till svars vid en uppföljning av de ställda kraven. Uppföljning av kraven är mycket viktigt och vi vill speciellt trycka på vikten av påföljd om kraven inte har följts.

Vi anser att det är viktigt att staden ska kunna sätta en högre standard för kravställande och att man t.ex. ska kunna exkludera ämnen som ännu inte hunnit uppföras på några listor om man bedömer att det kan finnas risker med dessa. Staden är en stor aktör som har stor inverkan och bör därför gå före. Staden har också många underaktörer som också kan behöva tydlighet. Därför anser vi att kemikalieplanen kommer vara viktig som ett basalt övergripande dokument för att styra stadens alla verksamheter, men att starkare krav kan komma att ställas inom specifika viktiga områden, exempelvis för byggmaterial eller för upphandling av inredning och utrustning inom skolor och förskolor. Vid en miljödiplomerings av förskolor kan t.ex. en tydlig grupp uppställda mål och riktlinjer prickas av och därmed ge en större tydlighet för förskolans ledning och för föräldrar till barnen på förskolan. Till exempel kan det behövas en saneringsplan för utfasning av ftalater där barn vistas.

Det är viktigt att Kemikaliecentrum finns tillgängligt med stöd och hjälp och kan tillhandahålla styrdokument för att hjälpa verksamheter att fasa ut produkter och material som kan innehålla skadliga ämnen.

Stadens kemikaliearbete bör tydligt lyfta fram förslag på åtgärder på nationell eller EU-nivå, där sådana behöver för bättre måluppfyllelse. Ett exempel är skatter på farliga ämnen som inte kan förbjudas, där det finns alternativ som inte kommer till användning av kostnadsskäl.

Vi anser att man bör överväga hur information som inhämtats genom tillsyn, upphandling eller på annat sätt om farliga ämnen i bestämda produkter kan göras mer

lättillgänglig för hushåll, småföretag och andra brukare samt föreningar och andra medkommunikatörer. Vi anser att staden bör fördjupa samarbetet med ideella miljöorganisationer om kemikaliefrågor.

Då kemikalieområdet snabbt kan förändras och då planen är ny och oprövad anser vi att det är viktigt att efter två år ha en genomgång av möjliga problemområden och möjlighet till en eventuell revidering av kemikalieplanen.

Förutom de kemikalier som ”importeras” till staden med varor och produkter som vi använder finns det även skadliga ämnen som kan bildas av stadens egen verksamhet. Exempelvis kan linoljeprodukter ge upphov till förhöjda halter av formaldehyd och fuktskadad betong kan avge organiska ämnen som kan ge hälsoeffekter i inomhusmiljön. Andra exempel där stadens egna verksamheter kan ge avtryck på miljön är t.ex. fjärrvärmeproduktion och avloppshantering. Söförorening leder t.ex. till bildning av dioxiner, speciellt vid för låg temperatur och användning av hypoklorit i för rening av nya membranfilter i avloppsreningsverk ger upphov till bildning av persistenta klororganiska föreningar, vilket t.ex. kan undvikas genom att byta ut hypoklorit mot väteperoxid. I dessa fall är det viktigt att staden har kunskap om dessa processer och arbetar proaktivt med information och tillsyn för att minska risken för bildning och frisättning av dessa skadliga ämnen, både för en förbättrad inomhusmiljö, och för att förhindra utsläpp av skadliga ämnen till mark eller vatten.

Vi anser att kemikalieplanen är ett bra grunddokument, men det är också tydligt att planen är en start och inte en lösning. Arbetet kommer att starta med godkännandet av planen. Kemikaliecentrum kommer att få en enorm uppgift att lösa och det kommer behövas koordination, resurser och hjälp utifrån för att kunna nå målet om ett giftfritt Stockholm. Precis som med stadens miljöprogram kommer det finnas ett stort behov av att samordna och informera stadens nämnder och bolag om innehållet i planen. Nya underdokument för styrning och uppföljning kommer att behöva tas fram. Vi efterlyser också en stor tydlighet i styrdokumentet, för att uppnå en bättre användarvänlighet. Vilka kemikalier får inte användas, var gäller specifika riskbedömningar, när kan undantag beviljas, hur kommer arbetet att följas upp? Även arbetet mot allmänhet och företag kommer att bli krävande. Det är därför av största vikt att kemikaliecentrum tilldelas tillräckliga resurser och att finansieringen tryggas på längre sikt.

Vi måste starta nu och inte sedan. Det är viktigt att visionen om ett Giftfritt Stockholm inte bara stannar vid en vision.

Stadsbyggnadsnämnden

Reservation anfördes av Daniel Helldén m.fl. (MP) enligt följande.

1. Att lägga till möjligheten till att efter utvärdering göra mindre revideringar av planen efter två år.
2. Att med denna ändring föreslå Kommunfullmäktige att godkänna förslaget till kemikalieplan.

Vi ser mycket positivt på att förslaget till kemikalieplan äntligen är färdigt och tycker att många viktiga delar av stadens kemikaliearbete har tagits med. Vi är också mycket nöjda över att barns exponering för kemikalier har fått en central roll i förslaget. Vi välkomnar att ambitionerna åter höjs, sedan Miljömiljardsprojektet "Nya gifter – nya verktyg" (2004-2008) avslutades.

Vi instämmer helt i prioriteringen att minska barns exponering för skadliga kemikalier, men anser därutöver att utfasning av persistenta och bioackumulerande ämnen och användningen av giftfria byggmaterial bör vara viktiga områden att arbeta med då dessa två områden kan ge skadlig påverkan på mycket lång sikt, och blir svåra att hantera när problem uppstår. Inom dessa tre områden (barn, byggmaterial och persistenta kemikalier) är det extra viktigt att "ska-krav" ställs och att man undviker formuleringar som "bör inte användas" då detta kommer försvåra uppföljning och eventuell påföljd om kraven inte följts. Vi anser också att det är extra viktigt att försiktighetsprincipen används inom dessa prioriterade områden.

Även vid olika typer av upphandling är "ska-krav" att föredra framför "bör" och ska göras i de fall där det finns laglig möjlighet. Staden bör verka för utökade möjligheter att ställa sådana krav (se till exempel ärende 16 om EU-arbetet). Staden är dessutom en så stor aktör att det kan vara befogat med riktade teknikupphandlingar, ibland tillsammans med andra kommuner (se till exempel ärende 8 om policy för golv med ftalater). Upphandlande förvaltning eller bolag måste få tydliga riktlinjer med beskrivning av vad som inte ska upphandlas, och vilka miljökrav som ska ställas då det annars kan vara mycket svårt att ställa någon till svars vid en uppföljning av de ställda kraven. Uppföljning av kraven är mycket viktig och vi vill speciellt trycka på vikten av påföljd om kraven inte har följts.

Vi anser att det är viktigt att staden ska kunna sätta en högre standard för kravställande och att man t.ex. ska kunna exkludera ämnen som ännu inte hunnit uppföras på några listor om man bedömer att det kan finnas risker med dessa. Staden är en stor aktör som har stor inverkan och bör därför gå före. Staden har också många underaktörer som också kan behöva tydlighet. Därför anser vi att kemikalieplanen kommer vara viktig som ett basalt övergripande dokument för att styra stadens alla verksamheter, men att starkare krav kan komma att ställas inom specifika viktiga områden, exempelvis för byggmaterial.

Det är viktigt att Kemikaliecentrum finns tillgängligt med stöd och hjälp och kan tillhandahålla styrdokument för att hjälpa verksamheter att fasa ut produkter och material som kan innehålla skadliga ämnen.

Stadens kemikaliearbete bör tydligt lyfta fram förslag på åtgärder på nationell eller EU-nivå, där sådana behöver för bättre måluppfyllelse. Ett exempel är skatter på farliga ämnen som inte kan förbjudas, där det finns alternativ som inte kommer till användning av kostnadsskäl.

Vi anser att man bör överväga hur information som inhämtats genom tillsyn, upphandling eller på annat sätt om farliga ämnen i bestämda produkter kan göra mer lättillgänglig för hushåll, småföretag och andra brukare samt föreningar och andra

medkommunikatörer. Vi anser att staden bör fördjupa samarbetet med ideella miljöorganisationer om kemikaliefrågor.

Då kemikalieområdet snabbt kan förändras och då planen är ny och oprövad anser vi att det är viktigt att efter 2 år ha en genomgång av möjliga problemområden och möjlighet till en eventuell revidering av kemikalieplanen.

Förutom de kemikalier som ”importeras” till staden med varor och produkter som vi använder finns det även skadliga ämnen som kan bildas av stadens egen verksamhet. Exempelvis kan linoljeprodukter ge upphov till förhöjda halter av formaldehyd och fuktskadad betong kan avge organiska ämnen som kan ge hälsoeffekter i inomhusmiljön. Andra exempel där stadens egna verksamheter kan ge avtryck på miljön är t.ex. fjärrvärmeproduktion och avloppshantering. Söföförbränning leder t.ex. till bildning av dioxiner, speciellt vid för låg temperatur och användning av hypoklorit i för rening av nya membranfilter i avloppsreningsverk ger upphov till bildning av persistenta klororganiska föreningar, vilket t.ex. kan undvikas genom att byta ut hypoklorit mot väteperoxid. I dessa fall är det viktigt att staden har kunskap om dessa processer och arbetar proaktivt med information och tillsyn för att minska risken för bildning och frisättning av dessa skadliga ämnen, både för en förbättrad inomhusmiljö, och för att förhindra utsläpp av skadliga ämnen till mark eller vatten.

Vi anser att kemikalieplanen är ett bra grunddokument, men det är också tydligt att planen är en start och inte en lösning. Arbetet kommer att starta med godkännandet av planen. Kemikaliecentrum kommer att få en enorm uppgift att lösa och det kommer behövas koordination, resurser och hjälp utifrån för att kunna nå målet om ett giftfritt Stockholm. Precis som med staden miljöprogram kommer det finnas ett stort behov av att samordna och informera stadens nämnder och bolag om innehållet i planen. Nya underdokument för styrning och uppföljning kommer att behöva tas fram. Vi efterlyser också en stor tydlighet i styrdokumentet, för att uppnå en bättre användarvänlighet. Vilka kemikalier får inte användas, var gäller specifika riskbedömningar, när kan undantag beviljas, hur kommer arbetet att följas upp? Även arbetet mot allmänhet och företag kommer att bli krävande. Det är därför av största vikt att kemikaliecentrum tilldelas tillräckliga resurser och att finansieringen tryggas på längre sikt.

Vi måste starta nu och inte sedan. Det är viktigt att visionen om ett Giftfritt Stockholm inte bara stannar vid en vision.

Särskilt uttalande gjordes av Maria Östberg Svanelind m.fl. (S) enligt följande.

Kemikalieplanen är bra och har vårt fulla stöd. Det är också bra att den utarbetas tillsammans med andra större städer i landet. Planen ligger i linje med vad Socialdemokraterna har drivit.

Kemikalieplanen passar väl in i det svenska arbetet att genomföra EU:s kemikalielagstiftning Reach. Reach är nämligen ännu inte i hamn eftersom motståndet fortfarande är stort inom vissa industrikretsar. Amerikansk kemikalieindustri lobbyar

mycket aggressivt för att försvaga Reach, inte minst inom ramen för förhandlingarna om det s. k. Transatlantic Partnership for Trade and Investments.

Ju fler aktörer som driver en liknande linje som Stockholm, desto större blir trycket att verkligen genomföra Reach i dess ursprungliga intentioner. Ett framgångsrikt kemikaliearbete kommer att leda till mycket konflikter. Staden måste därför välja sin första strid med omsorg så att man är säker på att vinna.

Trafik- och renhållningsnämnden

Reservation anfördes av Daniel Helldén m.fl. (MP) enligt följande.

1. Att lägga till möjligheten till att efter utvärdering göra mindre revideringar av planen efter två år.
2. Att med denna ändring föreslå Kommunfullmäktige att godkänna förslaget till kemikalieplan.

Vi ser mycket positivt på att förslaget till kemikalieplan äntligen är färdigt och tycker att många viktiga delar av stadens kemikaliearbete har tagits med. Vi är också mycket nöjda över att barns exponering för kemikalier har fått en central roll i förslaget. Vi välkomnar att ambitionerna åter höjs, sedan Miljömiljardsprojektet "Nya gifter – nya verktyg" (2004-2008) avslutades.

Vi instämmer helt i prioriteringen att minska barns exponering för skadliga kemikalier, men anser därutöver att utfasning av persistenta och bioackumulerande ämnen och användningen av giftfria byggmaterial bör vara viktiga områden att arbeta med då dessa två områden kan ge skadlig påverkan på mycket lång sikt, och blir svåra att hantera när problem uppstår. Inom dessa tre områden (barn, byggmaterial och persistenta kemikalier) är det extra viktigt att "ska-krav" ställs och att man undviker formuleringar som "bör inte användas" då detta kommer försvåra uppföljning och eventuell påföljd om kraven inte följts. Vi anser också att det är extra viktigt att försiktighetsprincipen används inom dessa prioriterade områden.

Även vid olika typer av upphandling är "ska-krav" att föredra framför "bör" och ska göras i de fall där det finns laglig möjlighet. Staden bör verka för utökade möjligheter att ställa sådana krav (se till exempel ärende 16 om EU-arbetet). Staden är dessutom en så stor aktör att det kan vara befogat med riktade teknikupphandlingar, ibland tillsammans med andra kommuner (se till exempel ärende 8 om policy för golv med ftalater). Upphandlande förvaltning eller bolag måste få tydliga riktlinjer med beskrivning av vad som inte ska upphandlas, och vilka miljökrav som ska ställas då det annars kan vara mycket svårt att ställa någon till svars vid en uppföljning av de ställda kraven. Uppföljning av kraven är mycket viktig och vi vill speciellt trycka på vikten av påföljd om kraven inte har följts.

Vi anser att det är viktigt att staden ska kunna sätta en högre standard för kravställande och att man t.ex. ska kunna exkludera ämnen som ännu inte hunnit

uppföras på några listor om man bedömer att det kan finnas risker med dessa. Staden är en stor aktör som har stor inverkan och bör därför gå före. Staden har också många underaktörer som också kan behöva tydlighet. Därför anser vi att kemikalieplanen kommer vara viktig som ett basalt övergripande dokument för att styra stadens alla verksamheter, men att starkare krav komma att ställas inom specifika viktiga områden, exempelvis för byggmaterial.

Det är viktigt att Kemikaliecentrum finns tillgängligt med stöd och hjälp och kan tillhandahålla styrdokument för att hjälpa verksamheter att fasa ut produkter och material som kan innehålla skadliga ämnen.

Stadens kemikaliearbete bör tydligt lyfta fram förslag på åtgärder på nationell eller EU-nivå, där sådana behöver för bättre måluppfyllelse. Ett exempel är skatter på farliga ämnen som inte kan förbjudas, där det finns alternativ som inte kommer till användning av kostnadsskäl.

Vi anser att man bör överväga hur information som inhämtats genom tillsyn, upphandling eller på annat sätt om farliga ämnen i bestämda produkter kan göra mer lättillgänglig för hushåll, småföretag och andra brukare samt föreningar och andra medkommunikatörer. Vi anser att staden bör fördjupa samarbetet med ideella miljöorganisationer om kemikaliefrågor.

Då kemikalieområdet snabbt kan förändras och då planen är ny och oprövad anser vi att det är viktigt att efter 2 år ha en genomgång av möjliga problemområden och möjlighet till en eventuell revidering av kemikalieplanen.

Förutom de kemikalier som ”importeras” till staden med varor och produkter som vi använder finns det även skadliga ämnen som kan bildas av stadens egen verksamhet. Exempelvis kan linoljeprodukter ge upphov till förhöjda halter av formaldehyd och fuktskadad betong kan avge organiska ämnen som kan ge hälsoeffekter i inomhusmiljön. Andra exempel där stadens egna verksamheter kan ge avtryck på miljön är t.ex. fjärrvärmeproduktion och avloppshantering. Söföbränning leder t.ex. till bildning av dioxiner, speciellt vid för låg temperatur och användning av hypoklorit i för rening av nya membranfilter i avloppsreningsverk ger upphov till bildning av persistenta klororganiska föreningar, vilket t.ex. kan undvikas genom att byta ut hypoklorit mot väteperoxid. I dessa fall är det viktigt att staden har kunskap om dessa processer och arbetar proaktivt med information och tillsyn för att minska risken för bildning och frisättning av dessa skadliga ämnen, både för en förbättrad inomhusmiljö, och för att förhindra utsläpp av skadliga ämnen till mark eller vatten.

Vi anser att kemikalieplanen är ett bra grunddokument, men det är också tydligt att planen är en start och inte en lösning. Arbetet kommer att starta med godkännandet av planen. Kemikaliecentrum kommer att få en enorm uppgift att lösa och det kommer behövas koordination, resurser och hjälp utifrån för att kunna nå målet om ett giftfritt Stockholm. Precis som med staden miljöprogram kommer det finnas ett stort behov av att samordna och informera stadens nämnder och bolag om innehållet i planen. Nya underdokument för styrning och uppföljning kommer att behöva tas fram. Vi efterlyser också en stor tydlighet i styrdokumentet, för att uppnå en bättre användarvänlighet. Vilka kemikalier får inte användas, var gäller specifika riskbedömningar, när kan

undantag beviljas, hur kommer arbetet att följas upp? Även arbetet mot allmänhet och företag kommer att bli krävande. Det är därför av största vikt att kemikaliecentrum tilldelas tillräckliga resurser och att finansieringen tryggas på längre sikt.

Vi måste starta nu och inte sedan. Det är viktigt att visionen om ett Giftfritt Stockholm inte bara stannar vid en vision.

Utbildningsnämnden

Reservation anfördes av Jan Valeskog m.fl. (S) och Per Olsson m.fl. (MP) enligt följande.

Att i huvudsak bifalla förvaltningens förslag till beslut, samt
Att därutöver anföras:

Vi är glada för höjda ambitioner i kemikalieplanen gällande barns rätt till en giftfri miljö. Likaså är vi väldigt glada till förvaltningens skrivningar om vikten att genomförandet görs på rätt sätt och att resurser finns för att göra bra och medvetna val av bland annat byggmaterial.

Utfasning av persistenta ämnen, gifter som inte är biologiskt nedbrytbara och användningen av giftfria byggmaterial bör vara viktiga områden att arbeta med då dessa områden kan ge skadlig påverkan på mycket lång sikt, och blir svåra att hantera när problem uppstår. När det kommer till barn och ungas arbetsmiljöer är det extra viktigt att ”ska-krav” ställs och att man undviker formuleringar som ”bör inte användas” då detta kommer försvåra uppföljning och eventuell påföljd om kraven inte följts. Vi anser också att det är extra viktigt att försiktighetsprincipen används inom dessa prioriterade områden.

Vi anser att det är viktigt att staden ska kunna sätta en högre standard för kravställande och att man t.ex. ska kunna exkludera ämnen som ännu inte hunnit uppföras på några listor om man bedömer att det kan finnas risker med dessa. Staden är en stor aktör som har stor inverkan och bör därför gå före. Staden har också många underaktörer som också kan behöva tydlighet. Därför anser vi att kemikalieplanen kommer vara viktig som ett basalt övergripande dokument för att styra stadens alla verksamheter. Starkare krav kan komma att ställas inom specifika viktiga områden, exempelvis för byggmaterial eller för upphandling av inredning och utrustning inom skolor och förskolor. Vid en miljödiplomering av förskolor kan t.ex. en tydlig grupp uppställda mål och riktlinjer prickas av och därmed ge en större tydlighet för förskolans ledning och för vårdnadshavare till barnen på förskolan.

Särskilt uttalande gjordes av Marina Gunnmo Grönros m.fl. (V) enligt följande.

Visionen för stadens kemikaliearbete är *Giftfritt Stockholm 2030 – kemikaliearbete i världsklass* och Vänsterpartiet ställer sig positiv till att staden formulerat en så offensiv vision.

När vi tar del av Stockholms stads kemikalieplan 2014-2019 finner vi inte konkreta åtgärder med samma offensiva anslag. Planen ger på oss ett passivt intryck och bär inga spår av att ambitionen är att nå målet för visionen – ett giftfritt Stockholm 2030. För utbildningsnämnden är det självklart glädjande att barns vardag är prioriterat område, men också här finner vi skäl att sätta frågetecken.

Några exempel får illustrera det vi uppfattar som svagheter i planen.

Under 1. Stöd till implementeringen av kemikalieplanen, nämns inget som tyder på att staden avser att satsa ekonomiska resurser för att stadens innevånare ska få en giftfri miljö.

Som sista punkt under rubriken Upphandling anges att ”Upphandlare och annan berörd personal i stadens verksamheter ska erbjudas kompetensutveckling inom kemikalieområdet”. Uttryckssättet ”erbjudas” ger inte intrycket att ambitionen är en målmedveten satsning på att höja upphandlarnas kompetens inom kemikalieområdet.

I punkten 4-7 under rubriken Byggmateriäl säger planen att En pilotstudie ska genomföras i syfte att utreda hur barn och foster kan skyddas (bostad, förskola, skola, arbetsplatser). Tidpunkten för studien anges till 2017 och framåt. Av det drar vi slutsatsen att resultatet från pilotstudien blir en fråga för nästkommande planperiod, då det återstår 10 år till visionens mål, ett giftfritt Stockholm.

Planen ger inte bilden av ett kemikaliearbete i världsklass och Vänsterpartiet ifrågasätter om det kan anses förenligt med utbildningsnämndens ansvarsområde, som i så hög grad berör barns vardag, att avge ett så positivt yttrande över remissen som förvaltningen föreslår.

Äldrenämnden

Särskilt uttalande gjordes av Christopher Ödmann m.fl. (MP) enligt följande.

Vi förstår avsikten med att särskild vikt ges åt åtgärder som syftar till att minska barns och ungdomars exponering för farliga ämnen. Men - som förvaltningen framhåller - anser även vi att inriktningen bör vara generell. Alla människor är av lika värde, såväl ung som gammal.

Kartläggning, följd av åtgärder, bör göras över förekomsten och användningen av kemiska ämnen inom varje verksamhetsområde - även äldreomsorgen.

Särskilt uttalande gjordes av Mirja Räihä m.fl. (S) enligt följande.

Utöver det som föreslås i planen är det angeläget att man i planen bevakar hur kunskapen kring kemikalier och åldersrelaterade besvär, inte minst demens, utvecklas så att den typen av kemikalier tidigt rensas bort i alla sammanhang i syfte att minska risken för utveckling av demensproblem.

Bromma stadsdelsnämnd

Reservation anfördes av Cecilia Obermüller m.fl. (MP) enligt följande.

1. att delvis bifalla förvaltningens förslag till beslut med nedanstående tillägg
2. att hänvisa till den av Miljöpartiet lagda skrivelsen i Miljö- och hälsoskyddsnämnden den 18 december 2013 som mycket lyfter att ska-krav ska ställas inom prioriterade områden.
3. att förorda att all miljöansvarig personal, samt personal med upphandlingsansvar i stadens stadsdelar och övriga förvaltningar ges utbildning i för dem relevanta delar av kemikalieplanen.
4. att kemikaliecentrum ges tillräckliga resurser är givetvis väsentligt, men därutöver måste varje övrig ansvarig förvaltning, styrelse och nämnd avsätta tid och ekonomiska medel för att uppfylla sitt ansvarsområde inom kemikalieplanen.
5. att därutöver anföras:

Bromma stadsdel ska givetvis bidra till att uppfylla miljökvalitetsmålet ”Giftfri miljö” och för genomförandet av Stockholms kemikalieplan. Därför anser nämnden det mycket väsentligt att påbörja utbildning av alla stadsdelens resultatenheters miljöansvariga och även personal med upphandlingsansvar samt att detta även ingår i budget och verksamhetsplanering.

Då barn och ungdomar är särskilt känsliga för skadliga kemiska ämnen och produkter, är det viktigt att prioritera miljöfaktorer under deras uppväxt. Utöver förskola, skola och inomhusmiljö är givetvis luftkvalité och matvarors innehåll av största vikt. Därför vill nämnden se att Bromma påbörjar ett proaktivt arbete avseende att minska risken att barn och ungdomar utsätts för farliga kemiska ämnen. Två separata skrivelser läggs om detta.

Farsta stadsdelsnämnd

Reservation anfördes av Mariana Moreira Duarte m fl (MP) och Lars Bäck (V) enligt följande.

1. Stadsdelsnämnden överlämnar förvaltningens tjänsteutlåtande som svar på remissen av förslag till Stockholms stads kemikalieplan 2014-2019.
2. Nämnden uttalar att kommunfullmäktige bör lägga till möjligheten att efter utvärdering göra mindre revideringar av planen efter två år.
3. Nämnden anför därutöver följande.

Vi ser mycket positivt på att förslaget till kemikalieplan äntligen är färdigt och tycker att många viktiga delar av stadens kemikaliearbete har tagits med. Vi är också mycket nöjda över att barns exponering för kemikalier har fått en central roll i förslaget. Vi

välkomnar att ambitionerna åter höjs, sedan Miljömiljardsprojektet "Nya gifter – nya verktyg" (2004-2008) avslutades.

Stadens kemikaliearbete bör tydligt lyfta fram förslag på åtgärder på nationell eller EU-nivå, där sådana behöver för bättre måluppfyllelse. Ett exempel är skatter på farliga ämnen som inte kan förbjudas, där det finns alternativ som inte kommer till användning av kostnadsskäl.

Då kemikalieområdet snabbt kan förändras och då planen är ny och oprövad anser vi att det är viktigt att efter 2 år ha en genomgång av möjliga problemområden och möjlighet till en eventuell revidering av kemikalieplanen.

Vi anser att kemikalieplanen är ett bra grunddokument, men det är också tydligt att planen är en start och inte en lösning. Arbetet kommer att starta med godkännandet av planen. Kemikaliecentrum kommer att få en enorm uppgift att lösa och det kommer behövas koordination, resurser och hjälp utifrån för att kunna nå målet om ett giftfritt Stockholm. Precis som med staden miljöprogram kommer det finnas ett stort behov av att samordna och informera stadens nämnder och bolag om innehållet i planen. Nya underdokument för styrning och uppföljning kommer att behöva tas fram. Vi efterlyser också en stor tydlighet i styrdokumentet, för att uppnå en bättre användarvänlighet. Vilka kemikalier får inte användas, var gäller specifika riskbedömningar, när kan undantag beviljas, hur kommer arbetet att följas upp? Även arbetet mot allmänhet och företag kommer att bli krävande. Det är därför av största vikt att kemikaliecentrum tilldelas tillräckliga resurser och att finansieringen tryggas på längre sikt.

Vi måste starta nu och inte sedan. Det är viktigt att visionen om ett Giftfritt Stockholm inte bara stannar vid en vision.

Särskilt uttalande gjordes av Lars Bäck (V) enligt följande.

Vänsterpartiet ställer sig positiv till att staden formulerat en så offensiv vision.

När vi tar del av Stockholms stads kemikalieplan 2014-2019 finner vi inte konkreta åtgärder med samma offensiva anslag. Planen ger på oss ett passivt intryck och bär inga spår av att ambitionen är att nå målet för visionen – ett giftfritt Stockholm 2030. För stadsdelsnämnden är det självklart glädjande att barns vardag är prioriterat område, men också här finner vi skäl att sätta frågetecken.

Några exempel får illustrera det vi uppfattar som svagheter i planen.

Under 1. Stöd till implementeringen av kemikalieplanen, nämns inget som tyder på att staden avser att satsa ekonomiska resurser för att stadens innevånare ska få en giftfri miljö.

Som sista punkt under rubriken Upphandling anges att ”Upphandlare och annan berörd personal i stadens verksamheter ska erbjudas kompetensutveckling inom kemikalieområdet”. Uttryckssättet ”erbjudas” ger inte intrycket att ambitionen är en målmedveten satsning på att höja upphandlarnas kompetens inom kemikalieområdet.

I punkten 4-7 under rubriken Byggmateriäl säger planen att En pilotstudie ska genomföras i syfte att utreda hur barn och foster kan skyddas (bostad, förskola, skola,

arbetsplatser). Tidpunkten för studien anges till 2017 och framåt. Av det drar vi slutsatsen att resultatet från pilotstudien blir en fråga för nästkommande planperiod, då det återstår 10 år till visionens mål, ett giftfritt Stockholm.

Planen ger inte bilden av ett kemikaliearbete i världsklass och Vänsterpartiet ifrågasätter om det kan anses förenligt med stadsdelsnämndens ansvarsområde, som i så hög grad berör barns vardag, att avge ett så positivt yttrande över remissen som förvaltningen föreslår.

Hägersten-Liljeholmens stadsdelsnämnd

Reservation anfördes av Jessica Jormtun m.fl. (MP) enligt följande.

Att överlämna följande som remissyttrande till kommunstyrelsen.

Äntligen kommer kemikalieplanen för Stockholm. Många barn växer idag upp med en cocktail av kemikalier som vi ibland inte vet hur de kommer att påverka dem när de växer upp. Det kanske är känt hur en viss kemikalie påverkar oss människor, men inte vad flera kemikalier i kombination kan leda till. Därför är det oerhört angeläget att Stockholm har en plan med kraftigt fokus på att minska barns exponering för skadliga kemikalier. Särskilt viktigt är det att i samband med stadens många upphandlingar se till att följa planen. I allt från byggmaterial till städtjänster. Skadliga ämnen hör inte hemma i barns vardag.

På en rad punkter är dock kraven formulerade som 'bör-krav'. Vi anser att 'ska-krav' är lämpligare. Inte minst för att det förenklar kravställandet mot olika leverantörer och deras underleverantörer.

Eftersom kemikalieområdet är snabbt föränderligt anser vi också att staden med korta intervall ska följa upp och vid behov revidera planen.

Särskilt uttalande gjordes av Kerstin Tholin (V) och Eva Fagerhem m.fl. (S) enligt följande.

Visionen för stadens kemikaliearbete är Giftfritt Stockholm 2030 – kemikaliearbete i världsklass och Vänsterpartiet ställer sig positiv till att staden formulerat en så offensiv vision. När vi tar del av Stockholms stads kemikalieplan 2014-2019 finner vi inte konkreta åtgärder med samma offensiva anslag. Planen ger på oss ett passivt intryck och bär inga spår av att ambitionen är att nå målet för visionen – ett giftfritt Stockholm 2030. För stadsdelsnämnden är det självklart glädjande att barns vardag är prioriterat område, men också här finner vi skäl att sätta frågetecken.

Några exempel får illustrera det vi uppfattar som svagheter i planen.

Under 1. Stöd till implementeringen av kemikalieplanen, nämns inget som tyder på att staden avser att satsa ekonomiska resurser för att stadens innevånare ska få en giftfri miljö.

Som sista punkt under rubriken Upphandling anges att 'Upphandlare och annan berörd personal i stadens verksamheter ska erbjudas kompetensutveckling inom kemikalieområdet'. Uttryckssättet 'erbjudas' ger inte intrycket att ambitionen är en målmedveten satsning på att höja upphandlarnas kompetens inom kemikalieområdet.

I punkten 4-7 under rubriken Byggmaterial säger planen att En pilotstudie ska genomföras i syfte att utreda hur barn och foster kan skyddas (bostad, förskola, skola, arbetsplatser). Tidpunkten för studien anges till 2017 och framåt. Av det drar vi slutsatsen att resultatet från pilotstudien blir en fråga för nästkommande planperiod, då det återstår 10 år till visionens mål, ett giftfritt Stockholm.

Planen ger inte bilden av ett kemikaliearbete i världsklass.

Hässelby-Vällingby stadsdelsnämnd

Särskilt uttalande gjordes av Leif Larsson (V) enligt följande.

Vi hänvisar till det särskilda uttalande som Mp lade i Miljö och hälsoskyddsnämnden samt vill därutöver tillägga att planen saknar inriktning på skadliga ämnen eller processer som skapas "under resans gång". Det innebär risker för allergier som drabbar många människor genom de organiska ämnen som frigörs i byggnader vid närvaro av fukt. Problemet avhjälpas inte av ökad ventilation. Exempel är bildandet av organiska gifter som n-butanol och 2-etylhexanol från fuktskadad betong med överlagrad plast. Förekomsten av gifterna kan identifieras genom kemisk mätning vid betongen och åtgärdas genom eliminering av skadad betong eller genom ventilation av golv med särskilda metoder.

Planen bör därför på lämpligt sätt kompletteras med uppgifter om var och hur dessa problem kan uppstå, hur de tekniskt kan identifieras, hur de avhjälpas och hur åtgärderna följs upp.

Särskilt uttalande gjordes av Birger Nord m.fl. (MP) enligt följande.

Vi hänvisar till MP:s reservationstext i hälso- och miljönämnden.

Kungsholmens stadsdelsnämnd

Särskilt uttalande gjordes av Anders Ödmark m.fl. (MP) enligt följande.

Vid nämndsammanträdet i mars lade Miljöpartiet i en skrivelse om skadliga kemikalier i förskolorna. Vi förslog att förvaltningen anlitar en resursperson för att inventera förskolorna med avseende på förekomst av skadliga kemikalier samt återkomma med åtgärdsförslag för att nå målet om en förskola fri från skadliga kemikalier.

Många åtgärder kan enkelt och till rimlig kostnad minska mängden produkter, som innehåller kemikalier inom förskolan. Exempelvis kan gamla leksaker, möbler och elektronik innehålla kemikalier, som numer är förbjudna. Det är viktigt att personalen på förskolorna får en checklista för att gå igenom vad som finns i lokalerna och vad som måste bytas ut. Det är också viktigt att välja bort farliga ämnen i byggmaterial för att kunna uppnå en giftfri förskola.

Visserligen kommer det kemikaliecentrum, som planeras på miljöförvaltningen, att stödja stadens förvaltningar i arbetet med att fasa ut skadliga ämnen. Men vi anser att konkreta åtgärder redan nu bör vidtas och ser fram mot ett positivt svar på förslaget i vår skrivelse.

Norrmalms stadsdelsnämnd

Särskilt uttalande gjordes av Barbro Borg m.fl. (MP) enligt följande.

Vi ser positivt på förslaget till kemikalieplan. Vi instämmer helt i prioriteringen att minska barns exponering för skadliga kemikalier, men anser därutöver att utfasning av persistenta (långlivade) och bioackumulerade ämnen och användningen av giftfria byggmaterial bör vara viktiga områden att arbeta med, då dessa två senare områden kan ge skadlig påverkan på mycket lång sikt, och bli svåra att hantera när problem uppstår. Inom dessa tre områden (barn, byggmaterial och persistenta kemikalier) är det extra viktigt att ”ska-krav” ställs och att man undviker formuleringar som ”bör inte användas” då detta försvårar uppföljning och eventuell påföljd. Vi anser också att det är viktigt att försiktighetsprincipen används inom dessa prioriterade områden. Kemikalieplanen är ett bra grunddokument, men sedan följer ett stort arbete med implementering av planen till exempel i form av information om vilka kemikalier som får användas, riskbedömningar, när undantag kan beviljas och hur kommer arbetet att följas upp? Även arbetet mot allmänhet och företag blir krävande. Det är därför viktigt att kemikaliecentrum får tillräckliga resurser så att visionen ett Giftfritt Stockholm inte bara stannar vid en vision.

Särskilt uttalande gjordes av Åsa Tillgren (V) enligt följande.

Visionen för stadens kemikaliearbete är Giftfritt Stockholm 2030 – kemikaliearbete i världsklass och Vänsterpartiet ställer sig positiv till att staden formulerat en så offensiv vision. När vi tar del av Stockholms stads kemikalieplan 2014-2019 finner vi inte konkreta åtgärder med samma offensiva anslag. Planen ger på oss ett passivt intryck och bär inga spår av att ambitionen är att nå målet för visionen – ett giftfritt Stockholm 2030. För stadsdelsnämnden är det självklart glädjande att barns vardag är prioriterat område, men också här finner vi skäl att sätta frågetecken.

Några exempel får illustrera det vi uppfattar som svagheter i planen.

Under 1. Stöd till implementeringen av kemikalieplanen, nämns inget som tyder på att staden avser att satsa ekonomiska resurser för att stadens innevånare ska få en giftfri miljö.

Som sista punkt under rubriken Upphandling anges att 'Upphandlare och annan berörd personal i stadens verksamheter ska erbjudas kompetensutveckling inom kemikalieområdet'. Uttryckssättet 'erbjudas' ger inte intrycket att ambitionen är en målmedveten satsning på att höja upphandlarnas kompetens inom kemikalieområdet.

I punkten 4-7 under rubriken Byggmateriäl säger planen att En pilotstudie ska genomföras i syfte att utreda hur barn och foster kan skyddas (bostad, förskola, skola, arbetsplatser). Tidpunkten för studien anges till 2017 och framåt. Av det drar vi slutsatsen att resultatet från pilotstudien blir en fråga för nästkommande planperiod, då det återstår 10 år till visionens mål, ett giftfritt Stockholm.

Planen ger inte bilden av ett kemikaliearbete i världsklass och Vänsterpartiet ifrågasätter om det kan anses förenligt med utbildningsnämndens ansvarsområde, som i så hög grad berör barns vardag, att avge ett så positivt yttrande över remissen som förvaltningen föreslår.

Rinkeby-Kista stadsdelsnämnd

Reservation anfördes av Birgitta Hald-Svensson m.fl. (MP), Kerstin Aggefors m.fl. (S) samt Leo Ahmed (V) enligt följande.

Att delvis godta förvaltningens förslag till beslut

Att därutöver anför att man bör lägga till möjligheten att efter utvärdering göra mindre revideringar av planen efter två år.

Vi ser mycket positivt på att förslaget till kemikalieplan äntligen är färdigt och tycker att många viktiga delar av stadens kemikaliearbete har tagits med. Vi är också mycket nöjda över att barns exponering för kemikalier har fått en central roll i förslaget. Vi välkomnar att ambitionerna åter höjs, sedan Miljömiljardsprojektet "Nya gifter – nya verktyg" (2004-2008) avslutades.

Vi instämmer helt i prioriteringen att minska barns exponering för skadliga kemikalier, men anser därutöver att utfasning av persistenta och bioackumulerande ämnen och användningen av giftfria byggmaterial bör vara viktiga områden att arbeta med då dessa två områden kan ge skadlig påverkan på mycket lång sikt, och blir svåra att hantera när problem uppstår. Inom dessa tre områden (barn, byggmaterial och persistenta kemikalier) är det extra viktigt att "ska-krav" ställs och att man undviker formuleringar som "bör inte användas" då detta kommer försvåra uppföljning och eventuell påföljd om kraven inte följts. Vi anser också att det är extra viktigt att försiktighetsprincipen används inom dessa prioriterade områden.

Även vid olika typer av upphandling är "ska-krav" att föredra framför "bör" och ska göras i de fall där det finns laglig möjlighet. Staden bör verka för utökade möjligheter att ställa sådana krav (se till exempel ärende 16 om EU-arbetet). Staden är dessutom en så stor aktör att det kan vara befogat med riktade teknikupphandlingar,

ibland tillsammans med andra kommuner (se till exempel ärende 8 om policy för golv med ftalater). Upphandlande förvaltning eller bolag måste få tydliga riktlinjer med beskrivning av vad som inte ska upphandlas, och vilka miljökrav som ska ställas då det annars kan vara mycket svårt att ställa någon till svars vid en uppföljning av de ställda kraven. Uppföljning av kraven är mycket viktig och vi vill speciellt trycka på vikten av påföljd om kraven inte har följts.

Vi anser att det är viktigt att staden ska kunna sätta en högre standard för kravställande och att man t.ex. ska kunna exkludera ämnen som ännu inte hunnit uppföras på några listor om man bedömer att det kan finnas risker med dessa. Staden är en stor aktör som har stor inverkan och bör därför gå före. Staden har också många underaktörer som också kan behöva tydlighet. Därför anser vi att kemikalieplanen kommer vara viktig som ett basalt övergripande dokument för att styra stadens alla verksamheter, men att starkare krav kan komma att ställas inom specifika viktiga områden, exempelvis för byggmaterial eller för upphandling av inredning och utrustning inom skolor och förskolor. Vid en miljödiplomering av förskolor kan t.ex. en tydlig grupp uppställda mål och riktlinjer prickas av och därmed ge en större tydlighet för förskolans ledning och för föräldrar till barnen på förskolan. T.ex. kan det behövas en saneringsplan för utfasning av ftalater där barn vistas.

Det är viktigt att Kemikaliecentrum finns tillgängligt med stöd och hjälp och kan tillhandahålla styrdokument för att hjälpa verksamheter att fasa ut produkter och material som kan innehålla skadliga ämnen.

Stadens kemikaliearbete bör tydligt lyfta fram förslag på åtgärder på nationell eller EU-nivå, där sådana behöver för bättre måluppfyllelse. Ett exempel är skatter på farliga ämnen som inte kan förbjudas, där det finns alternativ som inte kommer till användning av kostnadsskäl.

Vi anser att man bör överväga hur information som inhämtats genom tillsyn, upphandling eller på annat sätt om farliga ämnen i bestämda produkter kan göra mer lättillgänglig för hushåll, småföretag och andra brukare samt föreningar och andra medkommunikatörer. Vi anser att staden bör fördjupa samarbetet med ideella miljöorganisationer om kemikaliefrågor.

Då kemikalieområdet snabbt kan förändras och då planen är ny och oprövad anser vi att det är viktigt att efter 2 år ha en genomgång av möjliga problemområden och möjlighet till en eventuell revidering av kemikalieplanen.

Förutom de kemikalier som ”importeras” till staden med varor och produkter som vi använder finns det även skadliga ämnen som kan bildas av stadens egen verksamhet. Exempelvis kan linoljeprodukter ge upphov till förhöjda halter av formaldehyd och fuktskadad betong kan avge organiska ämnen som kan ge hälsoeffekter i inomhusmiljön. Andra exempel där stadens egna verksamheter kan ge avtryck på miljön är t.ex. fjärrvärmeproduktion och avloppshantering. Söförorening leder t.ex. till bildning av dioxiner, speciellt vid för låg temperatur och användning av hypoklorit i för rening av nya membranfilter i avloppsreningsverk ger upphov till bildning av persistenta klororganiska föreningar, vilket t.ex. kan undvikas genom att byta ut hypoklorit mot väteperoxid. I dessa fall är det viktigt att staden har kunskap om dessa processer och arbetar proaktivt med information och tillsyn för att minska risken för bildning och frisättning av dessa skadliga ämnen, både för en förbättrad inomhusmiljö, och för att förhindra utsläpp av skadliga ämnen till mark eller vatten.

Vi anser att kemikalieplanen är ett bra grunddokument, men det är också tydligt att planen är en start och inte en lösning. Arbetet kommer att starta med godkännandet av planen. Kemikaliecentrum kommer att få en enorm uppgift att lösa och det kommer behövas koordination, resurser och hjälp utifrån för att kunna nå målet om ett giftfritt Stockholm. Precis som med staden miljöprogram kommer det finnas ett stort behov av att samordna och informera stadens nämnder och bolag om innehållet i planen. Nya underdokument för styrning och uppföljning kommer att behöva tas fram. Vi efterlyser också en stor tydlighet i styrdokumentet, för att uppnå en bättre användarvänlighet. Vilka kemikalier får inte användas, var gäller specifika riskbedömningar, när kan undantag beviljas, hur kommer arbetet att följas upp? Även arbetet mot allmänhet och företag kommer att bli krävande. Det är därför av största vikt att kemikaliecentrum tilldelas tillräckliga resurser och att finansieringen tryggas på längre sikt.

Vi måste starta nu och inte sedan. Det är viktigt att visionen om ett Giftfritt Stockholm inte bara stannar vid en vision.

Skarpnäcks stadsdelsnämnd

Reservation anfördes av Ewa Larsson m.fl. (MP) enligt följande.

Att godkänna förvaltningens förslag till beslut samt hemställa:
att en mindre revidering av planen görs efter två år
att Skarpnäck får medverka i den pilotstudie som planeras för att utreda hur foster och barn bättre kan skyddas mot farliga kemikalier
att Skarpnäck blir en del i det samarbete och de nätverk som behövs för att tillsammans skapa en giftfri vardag

Miljöpartiet i Skarpnäck uppskattar att förslag till kemikalieplan äntligen föreligger och tycker att många viktiga delar av stadens kemikaliearbete finns med. Vi är också nöjda över att barns exponering för kemikalier har fått en central roll.

Förutom att minska barns exponering för skadliga kemikalier anser vi att utfasning av persistenta, bioackumulerande ämnen och användningen av giftfria byggmaterial bör vara viktiga områden att arbeta med då dessa kan ge skadlig påverkan på mycket lång sikt. Inom områdena barn, byggmaterial och persistenta kemikalier är det extra viktigt att "ska-krav" ställs i stället för formuleringar som "bör inte användas", då detta försvårar uppföljning och eventuella påföljder om kraven inte följs.

Vi anser också att det är extra viktigt att försiktighetsprincipen används inom de prioriterade områdena. I Skarpnäck kommer vi bygga många nya förskolor och vill kunna ställa en oansvarig byggare till svars inom hela problemområdet, även om det är Sisab.

Precis som förvaltningen påpekar är det viktigt att kunna ställa rätt krav vid själva upphandlingen. Det föreutsätter att varor har en ordentlig och tydlig märkning och/eller innehållsdeklaration. Vid upphandling är "ska-krav" alltid att föredra framför "bör" och ska användas i de fall där det finns laglig möjlighet. Staden bör verka för

utökade möjligheter att ställa sådana krav, vilket avsevärt underlättar lokal upphandling. Staden är dessutom en så stor aktör att det kan vara befogat med riktade upphandlingar, ibland tillsammans med andra kommuner. Miljöpartiet vill att upphandlande förvaltning får tydliga riktlinjer med beskrivning av vad som inte ska upphandlas, och vilka miljökrav som ska ställas. Med den kunskapen underlättas förutsättningen att ställa någon till svars vid en uppföljning av de ställda kraven.

Vi anser att staden ska kunna sätta en högre standard för kravställande och ska kunna exkludera ämnen som ännu inte hunnit uppföras på några listor om föreslaget Kemikaliecentrum bedömer att det kan finnas risker med dessa.

I Skarpnäck har arbetet med att öka kunskapen om och utfasning av skadliga kemikalier redan påbörjats. För ett få ett lyckat genomslag för en Giftfri vardag med fokus barn krävs att vi alla arbetar åt samma håll, utbildning är nyckeln. Vi menar att Kemikalieplanen utgör en viktig grund för fortsatt kunskapande arbete.

Vid en miljödiplomering av förskolor kan en tydlig grupp uppställda mål och riktlinjer prickas av och därmed ge en större tydlighet för förskolans ledning och för föräldrar till barnen på förskolan. T.ex. kan det behövas en saneringsplan för utfasning av ftalater där barn vistas.

Det är viktigt att Kemikaliecentrum finns tillgängligt med stöd och utbildning samt tillhandahålla styrdokument som hjälp när de egna lokala planerna tas fram och utvecklas. Även här har Skarpnäck kommit långt och kan utgöra förebild för andra stadsdelars förvaltningar och förskolor.

Stadens kemikaliearbete bör tydligt lyfta fram förslag på åtgärder på nationell och EU-nivå, där sådana behövs för en bättre måluppfyllelse. Ett exempel är skatter på farliga ämnen som inte kan förbjudas, och där det finns alternativ som inte kommer till användning av kostnadsskäl.

Vi anser att information som inhämtats genom tillsyn, upphandling eller på annat sätt om farliga ämnen i bestämda produkter ska göras lättillgänglig för hushåll, småföretag och andra brukare samt föreningar och andra medkommunikatörer. Vi anser att staden bör fördjupa samarbetet med ideella miljöorganisationer om kemikaliefrågor.

Då kemikalieområdet snabbt förändras och då planen är ny och oprövad anser vi att det är viktigt att redan efter 2 år ha en genomgång av möjliga problemområden och möjlighet till en eventuell revidering av kemikalieplanen. Skarpnäck deltar gärna i de nätverk och samarbete med andra för att kunna ge det allra bästa för våra barn och bidra i kunskapsbygget.

Kemikaliecentrum har stora uppgifter att lösa och kommer behöva koordination, resurser och hjälp utifrån för att kunna nå målet om ett giftfritt Stockholm.

Eftersom kunskap om farliga kemikalier redan börjat kommuniceras med förskolor och ett egenarbete påbörjats torde Skarpnäcks förvaltning vara en utmärkt medverkare i den pilotstudie som föreslås. Syftet är att utreda hur foster och barn kan skyddas bättre mot exponering av farliga kemikalier.

Även arbetet gentemot allmänhet och lokala företag genom medborgarmöten och möten med lokalt näringsliv kommer behövas. Det är därför av största vikt att

kemikaliecentrum tilldelas tillräckliga resurser och att finansieringen tryggas på längre sikt. En utveckling till ett miljöcentrum i Stockholm borde finnas med i planeringsarbetet.

Särskilt uttalande gjordes av Tina Kratz (V) enligt följande.

Visionen för stadens kemikaliearbete är *Giftfritt Stockholm 2030 – kemikaliearbete i världsklass* och Vänsterpartiet ställer sig positiv till att staden formulerat en så offensiv vision.

När vi tar del av Stockholms stads kemikalieplan 2014-2019 finner vi inte samma offensiva anslag i de konkreta åtgärderna. Planen ger ett passivt intryck och bär inga spår av att ambitionen är att nå målet för visionen – ett giftfritt Stockholm 2030. För vänsterpartiet är det självklart glädjande att barns vardag är ett prioriterat område.

En svaghet i planen är att inget nämns som tyder på att staden avser satsa ekonomiska resurser för att stadens innevånare ska få en giftfri miljö. Skarpnäcks förskolor har påbörjat arbetet för att minska barns exponering för kemikalier, för att möjliggöra att det behövs stöd med kompetens och utbildning från miljöförvaltningen. Vid inköp är det inte alltid möjligt att utläsa vad produkterna/sakerna innehåller eller är tillverkade av och det kan också vara svårt att veta var man kan finna bättre alternativ.

En pilotstudie ska genomföras i syfte att utreda hur barn och foster kan skyddas (bostad, förskola, skola, arbetsplatser). Tidpunkten för studien anges till 2017 och framåt, med tanke på allvaret i frågan borde ambitionen vara att starta tidigare för att lyckas med visionens mål, ett giftfritt Stockholm.

Skärholmens stadsdelsnämnd

Reservation anfördes av Birgitte Isberg m.fl. (S), Rebwar Hassan m.fl. (MP) samt Rudy Espinoza (V) enligt följande.

Nämnden beslutar

- att delvis bifalla förvaltningens förslag till beslut med nedanstående tillägg
- att hänvisa till den av Miljöpartiet lagda skrivelsen i Miljö- och hälsoskyddsnämnden den 18 december 2013 som mycket lyfter att skalkrav ska ställas inom prioriterade områden.
- att förordna att all miljöansvarig personal, samt personal med upphandlingsansvar i stadens stadsdelar och övriga förvaltningar ges utbildning i för dem relevanta delar av kemikalieplanen.
- att kemikaliecentrum ges tillräckliga resurser är givetvis väsentligt, men därutöver måste varje övrig ansvarig förvaltning, styrelse och nämnd avsätta tid och ekonomiska medel för att uppfylla sitt ansvarsområde inom kemikalieplanen.

- att därutöver anföra:

Skärholmen stadsdel ska givetvis bidra till att uppfylla miljö kvalitetsmålet ”Giftfri miljö” och för genomförandet av Stockholms kemikalieplan. Därför anser nämnden det mycket väsentligt att påbörja utbildning av alla stadsdelens resultatenheters miljöansvariga och även personal med upphandlingsansvar samt att detta även ingår i budget och verksamhetsplanering.

Då barn och ungdomar är särskilt känsliga för skadliga kemiska ämnen och produkter, är det viktigt att prioritera miljöfaktorer under deras uppväxt. Utöver förskola, skola och inomhusmiljö är givetvis luftkvalité och matvarors innehåll av största vikt. Därför vill nämnden se att Skärholmen påbörjar ett proaktivt arbete avseende att minska risken att barn och ungdomar utsätts för farliga kemiska ämnen. Två separata skrivelser läggs om detta.

Särskilt uttalande gjordes av Rudy Espinoza (V) enligt följande.

Visionen för stadens kemikaliearbete är Giftfritt Stockholm 2030 – kemikaliearbete i världsklass och Vänsterpartiet ställer sig positiv till att staden formulerat en så offensiv vision.

När vi tar del av Stockholms stads kemikalieplan 2014-2019 finner vi inte konkreta åtgärder med samma offensiva anslag. Planen ger på oss ett passivt intryck och bär inga spår av att ambitionen är att nå målet för visionen – ett giftfritt Stockholm 2030. För stadsdelsnämnden är det självklart glädjande att barns vardag är prioriterat område, men också här finner vi skäl att sätta frågetecken.

Några exempel får illustrera det vi uppfattar som svagheter i planen.

Under 1. Stöd till implementeringen av kemikalieplanen, nämns inget som tyder på att staden avser att satsa ekonomiska resurser för att stadens innevånare ska få en giftfri miljö.

Som sista punkt under rubriken Upphandling anges att ’Upphandlare och annan berörd personal i stadens verksamheter ska erbjudas kompetensutveckling inom kemikalieområdet’. Uttryckssättet ’erbjudas’ ger inte intrycket att ambitionen är en målmedveten satsning på att höja upphandlarnas kompetens inom kemikalieområdet.

I punkten 4-7 under rubriken Byggmaterial säger planen att En pilotstudie ska genomföras i syfte att utreda hur barn och foster kan skyddas (bostad, förskola, skola, arbetsplatser). Tidpunkten för studien anges till 2017 och framåt. Av det drar vi slutsatsen att resultatet från pilotstudien blir en fråga för nästkommande planperiod, då det återstår 10 år till visionens mål, ett giftfritt Stockholm.

Spånga-Tensta stadsdelsnämnd

Särskilt uttalande gjordes av Awad Hersi m.fl. (MP) enligt följande.

Vi ser mycket positivt på att förslaget till kemikalieplan äntligen är färdigt och tycker att många viktiga delar av stadens kemikaliearbete har tagits med. Vi är också mycket nöjda över att barns exponering för kemikalier har fått en central roll i förslaget. Vi är också positiva till stadsdelsförvaltningens förslag om ett positivt remissvar. Vi noterar dock att förvaltningen inte uppmärksammar att stadsdelarna även pekas ut särskilt under punkten 2.2 "Ta fram en utbildning riktad till chefer och personal i förskolor". Detta bör finnas med i remissvaret.

Det nationella miljömålet Giftfri miljö är dessvärre ännu långt borta, och bedöms inte som möjligt att nå till 2020. Det kommer att krävas ett omfattande arbete för att närma sig det.

Vi ser den nu föreslagna planen som ett mycket viktigt och bra steg på vägen dit.

Då kemikalieområdet snabbt kan förändras och då planen är ny och oprövad anser vi att det är viktigt att efter 2 år ha en genomgång av möjliga problemområden och möjlighet till att vid behov revidera kemikalieplanen.

Miljöpartiet har tidigare i arbetsmarknads- samt miljö- och hälsoskyddsnämnden bland annat framhållit vikten av att använda "ska-krav" och inte "bör-krav" – inte minst för att underlätta vid uppföljningen. Miljöpartiet har pekat på att staden också i olika verksamheter genererar kemikalier. Staden är dessutom en så stor aktör att det kan vara befogat med riktade teknikupphandlingar, ibland tillsammans med andra kommuner. Den kunskap om farliga ämnen som inhämtas genom tillsyn, upphandling eller på annat sätt bör göras lättillgänglig för allmänheten.

När det gäller stadsdelsnämndernas ansvarsområden vill vi särskilt framhålla följande: En viktig del av verksamheten sker inom ramen för entreprenader, eller av olika aktörer som finansieras av det allmänna men inte genom upphandling – exempelvis förskolorna genom förskolepengen. Därför är det viktigt att arbetet med kemikalier inte bara sker inom verksamhet som direkt drivs av Stockholms stad. Att ämnen som finns på den så kallade kandidatlistan undviks är lika viktigt för de barn som går på en fristående förskola, som för de barn som går i kommunal verksamhet. Under 2.2 talas visserligen om utbildning av förskolepersonal och under 5.8 finns en formulering om tillsynen av förskolor och skolor; att man vill kartlägga och informera om källor som kan medföra en oönskad kemikaliepåverkan".

Södermalms stadsdelsnämnd

Särskilt uttalande gjordes av Anders Göransson m.fl. (S) enligt följande.

Planen fokuserar mycket på att skydda barn från att utsättas för farliga kemikalier. Utöver det som föreslås i planen är det angeläget att man i planen bevakar hur kunskapen kring relationen kemikalier/åldersrelaterade besvär (inte minst demens), utvecklas så att denna typ av kemikalier tidigt rensas bort i alla sammanhang i syfte att minska risken för utveckling av demensproblem.

Särskilt uttalande gjordes av Erik Malm m.fl. (MP) enligt följande.

Vi ser mycket positivt på att förslaget till kemikalieplan äntligen är färdigt och tycker att många viktiga delar av stadens kemikaliearbete har tagits med. Vi är också mycket nöjda över att barns exponering för kemikalier har fått en central roll i förslaget. Vi välkomnar att ambitionerna åter höjs, sedan Miljömiljardsprojektet "Nya gifter – nya verktyg" (2004-2008) avslutades.

Vi instämmer helt i prioriteringen att minska barns exponering för skadliga kemikalier, men anser därutöver att utfasning av persistenta och bioackumulerande ämnen och användningen av giftfria byggmaterial bör vara viktiga områden att arbeta med då dessa två områden kan ge skadlig påverkan på mycket lång sikt, och blir svåra att hantera när problem uppstår. Inom dessa tre områden (barn, byggmaterial och persistenta kemikalier) är det extra viktigt att "ska-krav" ställs och att man undviker formuleringar som "bör inte användas" då detta kommer försvåra uppföljning och eventuell påföljd om kraven inte följts. Vi anser också att det är extra viktigt att försiktighetsprincipen används inom dessa prioriterade områden.

Även vid olika typer av upphandling är "ska-krav" att föredra framför "bör" och ska göras i de fall där det finns laglig möjlighet. Staden bör verka för utökade möjligheter att ställa sådana krav (se till exempel ärende 16 om EU-arbetet). Staden är dessutom en så stor aktör att det kan vara befogat med riktade teknikupphandlingar, ibland tillsammans med andra kommuner (se till exempel ärende 8 om policy för golv med ftalater). Upphandlande förvaltning eller bolag måste få tydliga riktlinjer med beskrivning av vad som inte ska upphandlas, och vilka miljökrav som ska ställas då det annars kan vara mycket svårt att ställa någon till svars vid en uppföljning av de ställda kraven. Uppföljning av kraven är mycket viktig och vi vill speciellt trycka på vikten av påföljd om kraven inte har följts.

Vi anser att det är viktigt att staden ska kunna sätta en högre standard för kravställande och att man t.ex. ska kunna exkludera ämnen som ännu inte hunnit uppföras på några listor om man bedömer att det kan finnas risker med dessa. Staden är en stor aktör som har stor inverkan och bör därför gå före. Staden har också många underaktörer som också kan behöva tydlighet. Därför anser vi att kemikalieplanen kommer vara viktig som ett basalt övergripande dokument för att styra stadens alla verksamheter, men att starkare krav kan komma att ställas inom specifika viktiga områden, exempelvis för byggmaterial eller för upphandling av inredning och utrustning inom skolor och förskolor. Vid en miljödiplomering av förskolor kan t.ex. en tydlig grupp uppställda mål och riktlinjer prickas av och därmed ge en större tydlighet för förskolans ledning och för föräldrar till barnen på förskolan. T.ex. kan det behövas en saneringsplan för utfasning av ftalater där barn vistas. Det är viktigt att Kemikaliecentrum finns tillgängligt med stöd och hjälp och kan tillhandahålla styrdokument för att hjälpa verksamheter att fasa ut produkter och material som kan innehålla skadliga ämnen.

Stadens kemikaliearbete bör tydligt lyfta fram förslag på åtgärder på nationell eller EU-nivå, där sådana behöver för bättre måluppfyllelse. Ett exempel är skatter på farliga ämnen som inte kan förbjudas, där det finns alternativ som inte kommer till användning av kostnadsskäl.

Vi anser att man bör överväga hur information som inhämtats genom tillsyn, upphandling eller på annat sätt om farliga ämnen i bestämda produkter kan göra mer lättillgänglig för hushåll, småföretag och andra brukare samt föreningar och andra medkommunikatörer. Vi anser att staden bör fördjupa samarbetet med ideella miljöorganisationer om kemikaliefrågor.

Då kemikalieområdet snabbt kan förändras och då planen är ny och oprövad anser vi att det är viktigt att efter 2 år ha en genomgång av möjliga problemområden och möjlighet till en eventuell revidering av kemikalieplanen.

Förutom de kemikalier som ”importeras” till staden med varor och produkter som vi använder finns det även skadliga ämnen som kan bildas av stadens egen verksamhet. Exempelvis kan linoljeprodukter ge upphov till förhöjda halter av formaldehyd och fuktskadad betong kan avge organiska ämnen som kan ge hälsoeffekter i inomhusmiljön. Andra exempel där stadens egna verksamheter kan ge avtryck på miljön är t.ex. fjärrvärmeproduktion och avloppshantering. Söförförbränning leder t.ex. till bildning av dioxiner, speciellt vid för låg temperatur och användning av hypoklorit i för rening av nya membranfilter i avloppsreningsverk ger upphov till bildning av persistenta klororganiska föreningar, vilket t.ex. kan undvikas genom att byta ut hypoklorit mot väteperoxid. I dessa fall är det viktigt att staden har kunskap om dessa processer och arbetar proaktivt med information och tillsyn för att minska risken för bildning och frisättning av dessa skadliga ämnen, både för en förbättrad inomhusmiljö, och för att förhindra utsläpp av skadliga ämnen till mark eller vatten.

Vi anser att kemikalieplanen är ett bra grunddokument, men det är också tydligt att planen är en start och inte en lösning. Arbetet kommer att starta med godkännandet av planen. Kemikaliecentrum kommer att få en enorm uppgift att lösa och det kommer behövas koordination, resurser och hjälp utifrån för att kunna nå målet om ett giftfritt Stockholm. Precis som med staden miljöprogram kommer det finnas ett stort behov av att samordna och informera stadens nämnder och bolag om innehållet i planen. Nya underdokument för styrning och uppföljning kommer att behöva tas fram. Vi efterlyser också en stor tydlighet i styrdokumentet, för att uppnå en bättre användarvänlighet. Vilka kemikalier får inte användas, var gäller specifika riskbedömningar, när kan undantag beviljas, hur kommer arbetet att följas upp? Även arbetet mot allmänhet och företag kommer att bli krävande. Det är därför av största vikt att kemikaliecentrum tilldelas tillräckliga resurser och att finansieringen tryggas på längre sikt.

Vi måste starta nu och inte sedan. Det är viktigt att visionen om ett Giftfritt Stockholm inte bara stannar vid en vision.

Särskilt uttalande gjordes av Gunnar Ågren (V) enligt följande.

Vänsterpartiet ställer sig positiv till att staden formulerat en offensiv vision för stadens kemikaliehantering.

När vi tar del av Stockholms stads kemikalieplan 2014-2019 finner vi inte konkreta åtgärder med samma offensiva anslag. Planen ger på oss ett passivt intryck och bär inga spår av att ambitionen är att nå målet för visionen – ett giftfritt Stockholm 2030.

För utbildningsnämnden är det självklart glädjande att barns vardag är prioriterat område, men också här finner vi skäl att sätta frågetecken.

Några exempel får illustrera det vi uppfattar som svagheter i planen. Under 1. Stöd till implementeringen av kemikalieplanen, nämns inget som tyder på att staden avser att satsa ekonomiska resurser för att stadens innevånare ska få en giftfri miljö.

Som sista punkt under rubriken Upphandling anges att ”Upphandlare och annan berörd personal i stadens verksamheter ska erbjudas kompetensutveckling inom kemikalieområdet”. Uttryckssättet ”erbjudas” ger inte intrycket att ambitionen är en målmedveten satsning på att höja upphandlarnas kompetens inom kemikalieområdet.

I punkten 4-7 under rubriken Byggmaterial säger planen att En pilotstudie ska genomföras i syfte att utreda hur barn och foster kan skyddas (bostad, förskola, skola, arbetsplatser). Tidpunkten för studien anges till 2017 och framåt. Av det drar vi slutsatsen att resultatet från pilotstudien blir en fråga för nästkommande planperiod, då det återstår 10 år till visionens mål, ett giftfritt Stockholm.

Planen ger inte bilden av ett kemikaliearbete i världsklass och Vänsterpartiet ifrågasätter om det kan anses förenligt med utbildningsnämndens ansvarsområde, som i så hög grad berör barns vardag, att avge ett så positivt yttrande över remissen som förvaltningen föreslår.

Älvsjö stadsdelsnämnd

Särskilt uttalande gjordes av Majvi Andersson m.fl. (S) enligt följande.

Kemikalieplanen är bra och har vårt fulla stöd. Det är också bra att den utarbetas i tillsammans med andra större städer i landet. Planen ligger i linje med vad (S) har drivit. Kemikalieplanen passar väl in i det svenska arbetet att genomföra EU:s kemikalielagstiftning Reach. Reach är nämligen ännu inte i hamn eftersom motståndet fortfarande är stort inom vissa industrikretsar. Amerikansk kemikalieindustri lobbar mycket aggressivt för att försvaga Reach, inte minst inom ramen för förhandlingarna om det s. k. Transatlantic Partnership for Trade and Investments.

Kommissionens arbete med att ta fram vetenskapliga kriterier för hormonstörande ämnen har också försenats mycket kraftigt till följd av hårt motstånd från kemiindustrin.

Staden bör därför ta initiativ till att utarbeta ett internationellt informationsmaterial och dessutom bjuda in intresserade städer i andra EU-länder till att följa arbetet. Ju fler aktörer som driver en liknande linje som Stockholm, desto större blir trycket att verkligen genomföra Reach i dess ursprungliga intentioner. Ett framgångsrikt kemikaliearbete kommer att leda till mycket konflikter. Förvaltningen måste därför välja sin första strid med omsorg så att man är säker på att vinna.

Genomförandet kommer att ställa mycket stora krav på kompetens och resurser för både juridik och kemikalier. Risker för utdragna juridiska processer skall inte underskattas och staden kan behöva driva frågor ända upp i EU-domstolen, Vi är inte övertygade om att de medel som ställs till förfogande kommer att räcka men är beredda att avvakta kommande utvärderingar.

Det är bra att Kemikaliecentrum skall få ett vetenskapligt råd och det är bra att miljöövervakningen fördjupas och utökas. Vi tror emellertid att miljöövervakningen bör utvecklas ytterligare. Kemikaliecentrum och dess vetenskapliga råd bör få i uppdrag att lägga fram ett förslag till hur i första hand halterna av utfasningsämnen utvecklas i barns och nyföddas blod mm. Sådan information kommer att ha ett mycket stort övertalningsvärde i kemikaliearbetet. Vilket företag kommer att vilja fortsätta att sälja produkter till Stockholms kommun som innehåller kemikalier som också återfinns i t ex navelsträngsblod?

Särskilt uttalande gjordes av Viktor Morawski (MP) och Emelie Roxby Schüsseleder m.fl. (V) enligt följande.

Vi ser mycket positivt på att förslaget till kemikalieplan äntligen är färdigt och tycker att många viktiga delar av stadens kemikaliearbete har tagits med. Vi är också mycket nöjda över att barns exponering för kemikalier har fått en central roll i förslaget. Vi välkomnar att ambitionerna åter höjs, sedan Miljömiljardsprojektet "Nya gifter – nya verktyg" (2004-2008) avslutades.

Vi instämmer helt i prioriteringen att minska barns exponering för skadliga kemikalier, men anser därutöver att utfasning av persistenta och bioackumulerande ämnen och användningen av giftfria byggmaterial bör vara viktiga områden att arbeta med då dessa två områden kan ge skadlig påverkan på mycket lång sikt, och blir svåra att hantera när problem uppstår. Inom dessa tre områden (barn, byggmaterial och persistenta kemikalier) är det extra viktigt att "ska-krav" ställs och att man undviker formuleringar som "bör inte användas" då detta kommer försvåra uppföljning och eventuell påföljd om kraven inte följts. Vi anser också att det är extra viktigt att försiktighetsprincipen används inom dessa prioriterade områden.

Även vid olika typer av upphandling är "ska-krav" att föredra framför "bör" och ska göras i de fall där det finns laglig möjlighet. Staden bör verka för utökade möjligheter att ställa sådana krav. Staden är dessutom en så stor aktör att det kan vara befogat med riktade teknikupphandlingar, ibland tillsammans med andra kommuner. Upphandlande förvaltning eller bolag måste få tydliga riktlinjer med beskrivning av vad som inte ska upphandlas, och vilka miljökrav som ska ställas då det annars kan vara mycket svårt att ställa någon till svars vid en uppföljning av de ställda kraven. Uppföljning av kraven är mycket viktig och vi vill speciellt trycka på vikten av påföljd om kraven inte har följts.

Vi anser att det är viktigt att staden ska kunna sätta en högre standard för kravställande och att man t.ex. ska kunna exkludera ämnen som ännu inte hunnit uppföras på några listor om man bedömer att det kan finnas risker med dessa. Staden är en stor aktör som har stor inverkan och bör därför gå före. Staden har också många underaktörer som också kan behöva tydlighet. Därför anser vi att kemikalieplanen kommer vara viktig som ett basalt övergripande dokument för att styra stadens alla verksamheter, men att starkare krav kan komma att ställas inom specifika viktiga områden, exempelvis för byggmaterial eller för upphandling av inredning och utrustning inom skolor och förskolor. Vid en miljödiplomering av förskolor kan t.ex. en tydlig grupp uppställda mål och riktlinjer prickas av och därmed ge en större

tydlighet för förskolans ledning och för föräldrar till barnen på förskolan. T.ex. kan det behövas en saneringsplan för utfasning av ftalater där barn vistas.

Det är viktigt att Kemikaliecentrum finns tillgängligt med stöd och hjälp och kan tillhandahålla styrdokument för att hjälpa verksamheter att fasa ut produkter och material som kan innehålla skadliga ämnen. Stadens kemikaliearbete bör tydligt lyfta fram förslag på åtgärder på nationell eller EU-nivå, där sådana behövs för bättre måluppfyllelse. Ett exempel är skatter på farliga ämnen som inte kan förbjudas, där det finns alternativ som inte kommer till användning av kostnadsskäl.

Vi anser att man bör överväga hur information som inhämtats genom tillsyn, upphandling eller på annat sätt om farliga ämnen i bestämda produkter kan göra mer lättillgänglig för hushåll, småföretag och andra brukare samt föreningar och andra medkommunikatörer. Vi anser att staden bör fördjupa samarbetet med ideella miljöorganisationer om kemikaliefrågor. Då kemikalieområdet snabbt kan förändras och då planen är ny och oprövad anser vi att det är viktigt att efter 2 år ha en genomgång av möjliga problemområden och möjlighet till en eventuell revidering av kemikalieplanen.

Förutom de kemikalier som ”importeras” till staden med varor och produkter som vi använder finns det även skadliga ämnen som kan bildas av stadens egen verksamhet. Exempelvis kan linoljeprodukter ge upphov till förhöjda halter av formaldehyd och fuktskadad betong kan avge organiska ämnen som kan ge hälsoeffekter i inomhusmiljön. Andra exempel där stadens egna verksamheter kan ge avtryck på miljön är t.ex. fjärrvärmeproduktion och avloppshantering. Söföbränning leder t.ex. till bildning av dioxiner, speciellt vid för låg temperatur och användning av hypoklorit i för rening av nya membranfilter i avloppsreningsverk ger upphov till bildning av persistenta klororganiska föreningar, vilket t.ex. kan undvikas genom att byta ut hypoklorit mot väteperoxid. I dessa fall är det viktigt att staden har kunskap om dessa processer och arbetar proaktivt med information och tillsyn för att minska risken för bildning och frisättning av dessa skadliga ämnen, både för en förbättrad inomhusmiljö, och för att förhindra utsläpp av skadliga ämnen till mark eller vatten.

Vi anser att kemikalieplanen är ett bra grunddokument, men det är också tydligt att planen är en start och inte en lösning. Arbetet kommer att starta med godkännandet av planen. Kemikaliecentrum kommer att få en enorm uppgift att lösa och det kommer behövas koordination, resurser och hjälp utifrån för att kunna nå målet om ett giftfritt Stockholm. Precis som med stadens miljöprogram kommer det finnas ett stort behov av att samordna och informera stadens nämnder och bolag om innehållet i planen. Nya underdokument för styrning och uppföljning kommer att behöva tas fram. Vi efterlyser också en stor tydlighet i styrdokumentet, för att uppnå en bättre användarvänlighet. Vilka kemikalier får inte användas, var gäller specifika riskbedömningar, när kan undantag beviljas, hur kommer arbetet att följas upp? Även arbetet mot allmänhet och företag kommer att bli krävande. Det är därför av största vikt att kemikaliecentrum tilldelas tillräckliga resurser och att finansieringen tryggas på längre sikt. Vi måste starta nu och inte sedan. Det är viktigt att visionen om ett Giftfritt Stockholm inte bara stannar vid en vision.

Östermalms stadsdelsnämnd

Reservation anfördes av Stefan Nilsson m.fl. (MP) enligt följande.

Nämnden beslutar

- att delvis bifalla förvaltningens remissvar
- att staden bygger upp ett eget system, en ”grön lista” för kravställande på varor
- att de ämnesgrupper som ska undvikas pekas ut och inte deras egenskapskriterier
- att föreslå att planen revideras efter två år
- att i övrigt anförda följande:

Vi är mycket glada över att förslaget till kemikalieplan äntligen är färdigt. Att barns exponering för kemikalier har fått en central roll i förslaget ser vi som självklart och mycket välkommet. Det kommer att betyda ett stort arbete och ansvar för stadsdelsförvaltningar och stadsdelsnämnder. För detta arbete behöver det avsättas extra pengar, både till utbildningar och till implementering, exempelvis kan det bli kostsamt att utbilda personal, byta ut pvc-golv, inredning, leksaker och ställa om matinköpen till ekologiskt. Vi ser också att det krävs ett tydligare samarbete med landstinget kring frågan då ansvaret kring MVC:er och BVC:er ligger hos dem.

I kemikalieplanen har man valt att inte peka ut vilka ämnen eller ämnesgrupper som ska prioriteras, genom en ämneslista, utan i stället arbeta med egenskapskriterier. I teorin är det ett förnuftigt val, men än så länge är det för svårt att handskas med inom näringslivet och det kommer bli mycket svårt att följa upp. Om vi tar exemplet hormonstörande ämnen så saknas det en vedertagen modell för klassificering och hur ska man då kunna säkra att man inte upphandlar produkter som innehåller hormonstörande ämnen? I flera kommuner har man i stället upprättat sk ”gröna listor” med produkter som uppfyller kemikaliekraven. Vi tycker att det är en modell även Stockholm bör prova.

Vi instämmer helt i prioriteringen att minska barns exponering för skadliga kemikalier, men anser därutöver att utfasning av persistenta och bioackumulerande ämnen och användningen av giftfria byggmaterial bör vara viktiga områden att arbeta med, då dessa två områden kan ge skadlig påverkan på mycket lång sikt och blir svåra att hantera när problem uppstår. Inom dessa tre områden (barn, byggmaterial och persistenta kemikalier) är det extra viktigt att ”ska-krav” ställs och att man undviker formuleringar som ”bör inte användas” då detta kommer försvåra uppföljning och eventuell påföljd om kraven inte följts. Vi anser också att det är extra viktigt att försiktighetsprincipen används inom dessa prioriterade områden.

Även vid olika typer av upphandling är ”ska-krav” att föredra framför ”bör” och ska göras i de fall där det finns laglig möjlighet. Staden bör verka för utökade möjligheter att ställa sådana krav.

Vi ser gärna att mätningar av inomhusluft och damm görs regelbundet på förskolor och skolor, där halterna av de av staden utpekade ”prioriterade kemikalier” analyseras. Dessa luft- och dammvärden bör sedan vara möjliga indikatorer på hur stadens prioriterade kemikaliearbete framskrider.

Kemikaliecentrum kommer att ha en stor och central roll i arbetet med att implementera kemikalieplanen. Precis som med stadens miljöprogram kommer det finnas ett stort behov av att samordna och informera stadens nämnder och bolag om innehållet i planen och hur det ska implementeras i respektive nämnd. Nya underdokument för styrning och uppföljning kommer att behöva tas fram. Även arbetet mot allmänhet och företag kommer att bli krävande. Det är därför av yttersta vikt att Kemikaliecentrum från början har tillräckligt med resurser och att finansieringen tryggas på längre sikt. Det låter som att de 3 personer som ska utgöra ”Kemikaliecentrum” blir en alldeles för liten arbetsstyrka i förhållande till allt det arbete som ska utföras.

Då det här är en helt ny plan, samt det faktum att det dagligen kommer nya kemikalier på marknaden och kunskapen kring nya och gamla kemikalier ständigt växer, anser vi att det är viktigt att efter två år uppdatera och revidera kemikalieplanen.

Vi anser att kemikalieplanen är ett bra grunddokument. Det är ett första steg i att komma till bukt med det mycket komplicerade problem önskad kemikalieexponering utgör.

Vi måste starta nu och inte sedan. Det är viktigt att visionen om ett Giftfritt Stockholm inte bara stannar vid en vision.

Särskilt uttalande gjordes av Birgit Marklund Beijer m.fl. (S) enligt följande.

Ärendet är en remiss från Kommunstyrelsen om Stockholms kemikalieplan 2014 – 2019.

Den här föreslagna kemikalieplanen är att se som en förlängning av Stockholms miljöprogram för närvarande löpande till år 2015. Kemikalieplanen är tänkt att genomföras under fem år. Världsproduktionen av kemikalier har på de senaste 50 åren ökat från 10 till över 400 miljoner ton. Den här planen har fokus på att skydda barns och ungdomars exponering av skadliga ämnen, en fråga särskilt viktig för stadsdelsförvaltningen. Vår vision måste vara ett giftfritt Stockholm.

Berörd personal ska ha kunskap inom kemikalieområdet. Särskilt viktigt är det vid upphandling. Upphandlare ska erbjudas kompetensutveckling. Seminarier ska ordnas för erfarenhetsutbyte mellan berörda aktörer. Åtgärder på kortare sikt uppdelas i sju visioner beskrivna i planen. Det gäller bla att tillhandahålla styrdokument för att fasa ut skadliga ämnen. Ett kemikaliecentrum ska inrättas. Dess roll är att stödja förvaltningar att följa upp krav i upphandlingar. Vi vill särskilt lyfta fram vikten av att göra kemikaliecentrum och kemikalieplanen kända i staden och betydelsen av samarbete mellan förvaltningar samt över kommungränserna, något som också starkt betonas i planen. Skolorna bör komma med i det här arbetet och därför är

miljöutbildning av lärare viktig. Vi ställer oss bakom förvaltningens förslag till beslut att besvara remissen med sitt tjänsteutlåtande. Det är glädjande att Stockholms stad utöver miljöprogrammet nu även antar en kemikalieplan.

Särskilt uttalande gjordes av Jaime Barrios m.fl. (V) enligt följande.

Visionen för stadens kemikaliearbete är *Giftfritt Stockholm 2030 – kemikaliearbete i världsklass* och Vänsterpartiet ställer sig positiv till att staden formulerat en så offensiv vision.

När vi tar del av Stockholms stads kemikalieplan 2014-2019 finner vi inte konkreta åtgärder med samma offensiva anslag. Planen ger på oss ett passivt intryck och bär inga spår av att ambitionen är att nå målet för visionen – ett giftfritt Stockholm 2030.

Några exempel får illustrera det vi uppfattar som svagheter i planen.

Under 1. Stöd till implementeringen av kemikalieplanen, nämns inget som tyder på att staden avser att satsa ekonomiska resurser för att stadens innevånare ska få en giftfri miljö.

Som sista punkt under rubriken Upphandling anges att "Upphandlare och annan berörd personal i stadens verksamheter ska erbjudas kompetensutveckling inom kemikalieområdet". Uttryckssättet "erbjudas" ger inte intrycket att ambitionen är en målmedveten satsning på att höja upphandlarnas kompetens inom kemikalieområdet.

I punkten 4-7 under rubriken "Byggmaterial" säger planen att: "En pilotstudie ska genomföras i syfte att utreda hur barn och foster kan skyddas (bostad, förskola, skola, arbetsplatser)". Tidpunkten för studien anges till 2017 och framåt. Av det drar vi slutsatsen att resultatet från pilotstudien blir en fråga för nästkommande planperiod, då det återstår 10 år till visionens mål, ett giftfritt Stockholm.

Planen ger inte bilden av ett kemikaliearbete i världsklass och Vänsterpartiet ifrågasätter om det kan anses förenligt med stadsdelsnämndens ansvarsområde, som i så hög grad berör barns och andra medborgares vardag, att avge ett så positivt yttrande över remissen som förvaltningen föreslår.